

Aikuisten perusopetuksen ja lukioskoulutuksen kehittämisohjelma- ehdotus vuosiksi 2007–2012

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:33

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemior och utredningar

Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämisohjelma- ehdotus vuosiksi 2007–2012

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:33

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut>

Yliopistopaino / Universitetsstryckeriet, 2006

ISBN 952-485-194-1 (nid./htf)

ISBN 952-485-254-3 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:33

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
24.11.2006

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Aikuisten lukiokoulutuksen kehittämisohjelma 2007–2012 Puheenjohtaja: opetusneuvos Heikki Blom Sihteerit: ylitarkastaja Liisa Jääskeläinen, ylitarkastaja Kimmo Koskinen		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamispvm 15.6.2005	Dnro 6/040/2005
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämisohjelmaehdotus vuosiksi 2007–2012 -työryhmän muistio (Promemoria avgiven av arbetsgruppen för formulering av ett förslag till utvecklingsprogram för den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen för vuxna för åren 2007–2012)			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
Tiivistelmä <p>Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus aikuisten lukiokoulutuksen kehittämisohjelmaksi. Työryhmän tuli ottaa työssään huomioon tuntijaossa ja opetussuunnitelman perusteissa tapahtuneet muutokset, etä- ja virtuaaliopetus, aikuiskoulutuksen ja työvoimapolitiittisen koulutuksen yhteydet, aikaisemmin opitun tunnustaminen ja koulutuksen alueellinen yhteistyö.</p> <p>Työryhmä päätti laatia kehittämisohjelmaehdotuksen vuosiksi 2007–2012. Koska aikuisten perusopetus ja lukiokoulutus niveltyvät tiiviinä jatkumona toisiinsa sekä opetussuunnitelmien perusteissa että oppilaitoksissa aikuiskoulutuksen käytännön toteutuksessa, työryhmä päätti käsitellä kehittämisohjelmaehdotuksessa myös aikuisten perusopetusta.</p> <p>Työryhmä ehdottaa kahdeksan toimenpidettä aikuisten yleissivistävän opetuksen opinto-ohjauksen kehittämiseksi osana meneillään olevaa koko aikuiskoulutuskentän ohjaus- ja tietopalveluiden kehittämistä.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen saatavuuden turvaamiseksi kehitetään vahvoja alueellisia toimintayksiköitä tai yhteistyöverkostoja. Etä- ja verkko-opetuksen käyttöä lisätään. Yhteistyötä ammatillisten oppilaitosten ja työelämän kanssa vahvistetaan.</p> <p>Työryhmä ehdottaa maahanmuuttajataustaisten aikuisten yleissivistävän opetuksen kehittämishanketta. Toimenpiteet kohdennetaan suomen/ruotsin kielen osaamisen parantamiseen, oppimisvaikeuksiin, opinto-ohjaukseen, opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen ja viranomaisten välisen yhteistyön lisäämiseen. Tulisi myös selvittää, miltä osin olisi perusteltua integroida aikuisten maahanmuuttajien kotouttamiskoulutus osaksi yleistä koulutusjärjestelmää ja mitkä olisivat sen kustannus- ja rahoitusvaikutukset. Lisäksi ehdotetaan selvitystä vieraskielisten kokeilaiden mahdollisuudesta korvata jokin nykyisistä ylioppilastutkinnon pakollisista kokeista jollain muulla kokeella.</p> <p>Työryhmä ehdottaa toimenpiteitä romaniaikuisten perusopetuksen loppuunsaattamiseksi sekä lukio-opintoihin kannustamiseksi. Samoin esitetään rangaistuslaitoksissa annettavan yleissivistävän opetuksen tehostamista. Tavoitteena on rangaistuslaitoksiin luotava elinvoimainen ja alueellisesti kattava aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta tarjoava oppilaitosverkosto.</p> <p>Työryhmä ottaa kantaa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tuntijakoon ja opetussuunnitelman perusteisiin korostaen aikuisten yleissivistävän opetuksen erityispiirteitä ja -tarpeita. Aikuisten perusopetuksen osalta työryhmä ehdottaa opetussuunnitelman perusteisiin lisättäväksi kokonaisuuden, joka kattaisi perusopetuksen alimpien vuosiluokkien tavoitteet ja sisällöt sekä selvitystä perusopetuksen jälkeisen lisäopetuksen järjestämismahdollisuudesta myös aikuisille. Lukiokoulutuksen osalta työryhmä esittää suosittelut liittyen usean tutkinnon samanaikaiseen suorittamiseen ja nuorten lukiokoulutuksen päättövaiheen opiskelijan jäljellä olevien opintojen suorittamiseen aikuisten lukiokoulutuksessa.</p> <p>Työryhmä ehdottaa lukiolakiin muutosta siten, että aikaisempien opintosuoritusten lisäksi myös aiemmin muutoin hankittu osaaminen voitaisiin lukea hyväksi osana lukio-opintoja.</p> <p>Työryhmä ottaa kantaa aikuisten lukiokoulutuksen rahoitukseen.</p> <p>Työryhmä ehdottaa selvityksen tekemistä aikuisten lukiokoulutuksen tutkintotavoitteisten opiskelijoiden opintotuen ja koulumatkatuen saamisen edellytyksistä tilanteesta, jossa heidän opintonsa ovat laajuudeltaan verrattavissa nuorten lukiokoulutuksessa opiskelevien opintojen laajuuteen.</p>			
Avainsanat Aikuisten lukiokoulutus, aikuisten perusopetus, aikuisten yleissivistävä opetus, aikuislukio, aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta antava oppilaitos, tutkintotavoitteinen opiskelu, aineopiskelu			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:33		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-194-1 (nid.) 952-485-254-3 (PDF)
Kokonaissivumäärä 76	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
24.11.2006

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Gymnasieutbildning för vuxna, utvecklingsprogram 2007–2012 Ordförande: undervisningsråd Heikki Blom Sekreterar: överinspektör Liisa Jääskeläinen, överinspektör Kimmo Koskinen		Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
		Datum för tillsättande av 15.6.2005	Dnro 6/040/2005
Publikation (även den finska titeln) Grundläggande utbildning och gymnasieutbildning för vuxna - förslag till utvecklingsprogram 2007–2012 (Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämisohjelmaehdotus vuosiksi 2007–2012 -työryhmän muistio)			
Publikationens delar promemoria samt bilagor			
Sammandrag <p>Arbetsgruppen skulle bereda ett förslag till utvecklingsprogram för gymnasieutbildningen för vuxna. Arbetsgruppen skulle beakta förändringarna i timfördelning och läroplansgrunder, distansundervisning och virtuell undervisning, sambandet mellan vuxenutbildningen och den arbetskraftspolitiska utbildningen, erkännandet av tidigare inhämtade lärdomar och det regionala utbildningssamarbetet.</p> <p>Arbetsgruppen bestämde sig för att utarbeta ett förslag till utvecklingsprogram för 2007–2012. Eftersom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen för vuxna som ett kontinuum är intimt förknippade med varandra både i läroplansgrunderna och i det praktiska genomförandet av vuxenutbildningen i skolorna, beslutade arbetsgruppen i förslaget till utvecklingsprogram behandla också den grundläggande utbildningen för vuxna.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår åtta åtgärder för att utveckla handledningen för den allmänbildande vuxenundervisningen som en del av hela den pågående utvecklingen av handledningen och informationstjänsterna för vuxenutbildningen.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår för att säkra grundläggande utbildning och gymnasieutbildning för vuxna att det utvecklas starka regionala verksamhetsenheter eller samarbetsnätverk. Utnyttjandet av distans- och webbundervisning bör öka. Samarbetet mellan yrkesläroanstalterna och arbetslivet bör stärkas.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår ett utvecklingsprojekt för allmänbildande vuxenundervisning bland personer med invandrarbakgrund. Åtgärderna inriktas dels på att förbättra kunskaperna i finska/svenska språket, dels på inlärnings svårigheter, studiehandledning, lärarnas grundutbildning och fortbildning och ökat samarbete mellan olika myndigheter. Det bör också utredas om det är motiverat att integrera integrationsutbildningen för vuxna invandrare i det allmänna utbildningssystemet och kostnads- och finansieringseffekterna av ett sådant förfarande. Vidare föreslås att det utreds huruvida det för examinanderna som talar främmande språk finns möjlighet att ersätta någon av de nuvarande obligatoriska studentskrivningarna med ett annat prov.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår åtgärder som leder till att vuxna romer slutför grundläggande utbildning och sporrar att bedriva gymnasiestudier. På samma sätt föreslås att den allmänbildande undervisningen i fängelserna effektiviseras. Syftet är att i fängelserna skapa ett livskraftigt regionalt täckande nätverk som erbjuder grund- och gymnasieutbildning för vuxna.</p> <p>Arbetsgruppen tar ställning till timfördelningen och läroplansgrunderna i den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen och betonar särdrag och särskilda behov för allmänbildande vuxenundervisning. I fråga om grundläggande utbildning för vuxna föreslår arbetsgruppen att ett block fogas till läroplansgrunderna, som täcker syftet och innehållet i den grundläggande utbildningen på lägre årsklasser, samt en utredning om möjligheterna att ordna påbyggnadsundervisning efter grundundervisning också för vuxna. I fråga om gymnasieutbildning föreslår arbetsgruppen rekommendationer om att flera examina skall kunna avläggas samtidigt och att unga i slutskedet av gymnasieutbildningen skall kunna avlägga de kvarvarande studierna inom vuxengymnasieutbildning.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att gymnasielagen ändras så att utom tidigare studieprestationer också tidigare på annat håll förvärvat kompetens kan räknas tillgodo som gymnasiestudier.</p> <p>Arbetsgruppen tar ställning till finansieringen av gymnasieutbildningen för vuxna.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår en utredning om förutsättningarna för studiestöd och skolrejestöd till elever som ämnar avlägga examina i gymnasiet i det fall att deras studier till omfattningen kan jämföras med unga gymnasieelevers studier.</p>			
Nyckelord Gymnasieutbildning för vuxna, grundläggande utbildning för vuxna, allmänbildande undervisning för vuxna; vuxengymnasium, gymnasiet vuxenlinje; examensinriktade studier, ämnesstudier			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:33		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-191-1 (htf.) 952-485-254-3 (PDF)
Sidoantal 76	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 24.11.2006	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Committee devising a development programme for upper secondary adult education Chair: Heikki Blom Secretaries: Liisa Jääskeläinen, Kimmo Koskinen		Type of publication Committee report	
		Contracted by Ministry of Education	
		Committee appointed on 15.6.2005	Dnro 6/040/2005
Name of publication Report of the committee devising a development programme for upper secondary adult education			
Parts Memorandum + appendices			
Abstract <p>The committee was set up to prepare a proposal for a development programme for upper secondary adult education in view of recent reform of the core curriculum and allocation of lesson hours; distance and virtual learning; connections between general adult education and labour market training; recognition of prior learning; and regional cooperation in education.</p> <p>The committee proposes a development programme for 2007–2012. As adults' basic education and upper secondary education form a continuum in both core curricula and practical implementation, the committee decided to address also adults' basic education.</p> <p>The committee proposes eight actions for developing guidance counselling in general education for adults as part of the ongoing development of guidance and information services in the whole spectrum of adult education and training.</p> <p>The committee proposes that strong regional units or networks be established in order to secure adults' access to basic and upper secondary education, that the use of distance and virtual learning be increased and that cooperation with vocational institutes and labour market partners be consolidated.</p> <p>The committee further proposes a project for the development of general education geared to adults with an immigrant background. The measures will focus on the learning of Finnish/Swedish; learning difficulties; guidance counselling; teachers' initial and continuing education; and intensified cooperation between the authorities concerned. Another matter to be addressed is the question to what extent assimilation training for immigrants should be integrated into the overall education system and what the cost effect of this would be. In addition, it should be looked into if candidates with a native language other than Finnish or Swedish could replace one of the currently compulsory tests in the matriculation examination with some other test.</p> <p>The committee proposes measures for encouraging Romany adults to complete their basic education and to continue at the upper secondary level. Similarly, it is proposed that general education given in prisons be stepped up. The aim is a robust and regionally comprehensive network of educational establishments which give basic and upper secondary education in prisons.</p> <p>The committee stresses the specific features of and needs in adult education as regards core curricula and allocation of lessons. As to basic education, the committee proposes that the core curriculum be supplemented with a section determining the objectives and content for adult education and that voluntary additional basic education (9th form) be made available to adults. As regards upper secondary education, the committee puts forward recommendations relating to concurrent studies for more than one certificate/qualification and the possibility for young students in their final year to complete their remaining studies in upper secondary schools for adults.</p> <p>The committee proposes an amendment to the Upper Secondary School Act providing for the possibility to count prior learning towards the upper secondary school certificate.</p> <p>The committee also gives its opinion concerning the financing of adult upper secondary education, proposing a review to find out the possibility for adults to get student financial aid and school travel grants for studies aiming at a certificate when their studies are comparable in extent to those of young upper secondary school students.</p>			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2006:33		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-191-1 (pbk.) 952-485-254-3 (PDF)
Number of pages 76	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 15.6.2005 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus aikuisten lukiokoulutuksen kehittämisohjelmaksi. Toimeksiannon mukaan työryhmän tuli ottaa työssään huomioon tuntijaossa ja opetussuunnitelman perusteissa tapahtuneet muutokset, etä- ja virtuaaliopetus, aikuiskoulutuksen ja työvoimapolitiittisen koulutuksen yhteydet, aikaisemmin opitun tunnustaminen ja koulutuksen alueellinen yhteistyö.

Opetusministeriö kutsui työryhmän puheenjohtajaksi opetusneuvos Heikki Blomin ja jäseniksi opetusneuvos Arja Mäkeläisen opetusministeriöstä, ylitarkastaja Heikki Ravantin työministeriöstä, opetusneuvos Jorma Kauppinen, ylitarkastaja Liisa Jääskeläisen ja ylitarkastaja Kimmo Koskisen Opetushallituksesta, rehtori Erja Vihervaaran Suomen Rehtorit ry:stä, rehtori Tuula Torasvirran Iltakoulujen liitto IKLO ry:stä, rehtori Ilppo Salosen Iltakoulujen rehtorien yhdistys IRY ry:stä ja filosofian maisteri Irmeli Palomäen Iltakoulujen opettajien yhdistys IOY ry:stä. Työryhmän sihteereinä toimivat ylitarkastaja Liisa Jääskeläinen ja ylitarkastaja Kimmo Koskinen. Työryhmän pysyvinä asiantuntijoina ovat toimineet erityisasiantuntija Olavi Arra Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:sta ja erityisasiantuntija Lieselotte Eskelinen Suomen Kuntaliitosta.

Työryhmä kokoontui seitsemäntoista kertaa.

Työryhmä päätti laatia ehdotuksen kehittämisohjelmaksi vuosille 2007–2012. Koska aikuisten perusopetus ja lukiokoulutus niveltyvät tiiviinä jatkumona toisiinsa sekä opetussuunnitelmien perusteissa että oppilaitoksissa aikuisopetuksen käytännön toteutuksessa, työryhmä päätti käsitellä kehittämisohjelmassa myös aikuisten perusopetusta.

Työryhmä kuuli asiantuntijoina aluekoordinaattori Eila Rintalaa Kampin työvoimatoimiston maahanmuuttajapalveluista, ylitarkastaja Leena Nissilää Opetushallituksesta, ylitarkastaja Kai Koivumäkeä Opetushallituksesta, erityisasiantuntija Kirsti Stenvallia Opetushallituksesta, rehtori Raili Kemppaista Paltamon lukioista ja Kainuun maakuntakokeilusta, rehtori Pentti Rantasta Karkun evankelisesta opistosta, kulttuurisihteeri Terno Hagertia Opetushallituksesta, opetusneuvos Helena Kasurista Opetushallituksesta, ylitarkastaja Kirsti Kuivajärveä oikeusministeriöstä, johtaja Marita Savolaa opetusministeriöstä ja neuvotteleva virkamies Leena Koskista opetusministeriöstä.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittavasti opetusministeriölle.

Helsingissä, syyskuun 29. päivänä 2006

Heikki Blom

Jorma Kauppinen

Arja Mäkeläinen

Irmeli Palomäki

Heikki Ravantti

Ilppo Salonen

Tuula Torasvirta

Erja Vihervaara

Liisa Jääskeläinen

Kimmo Koskinen

Sisältö

1	Kehittämishjelman tarkoitus	10
2	Aikuisten lukiokoulutuksen historiaa ja yleissivistävän opetuksen nykytilanne	13
2.1	Aikuislukioiden historiaa	13
2.2	Aikuisten perusopetus sekä lukiokoulutus kansanopistossa	16
2.3	Tilastollisia tarkasteluja	17
2.4	Yhteenvedo – parasta perinteessä	19
3	Keskeisten yhteiskunnallisten muutosten vaikutus aikuisten yleissivistävän koulutuksen tarpeeseen ja kysyntään	21
3.1	Yleisen koulutustason nousu	21
3.2	Väestön ikääntyminen	23
3.3	Työelämän muutoshaasteet	24
3.4	Maahanmuuttajien määrän kasvu	28
3.5	Syrjäytymisriskeistä	29
3.6	Elinikäisen oppimisen avaintaidot Euroopan unionin näkökulmasta	31
3.7	Yhteenvedo – keitä opiskelijat tulevaisuudessa todennäköisesti ovat ja miksi he tarvitsevat yleissivistävää opetusta aikuisina	32
4	Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämistarpeet	35
4.1	Ohjaus	35
4.2	Kunta- ja palvelurakenteen muutokset ja toisen asteen yhteistyö	36
4.3	Erityisryhmät	40
4.3.1	Maahanmuuttajat	40
4.3.2	Romanit	45
4.3.3	Rangaistuslaitoksissa olevat	46
4.4	Erityisen tuen tarpeesta	49
4.5	Aineopiskelun lisääntyminen ja sen rahoitusongelma	50
4.6	Aikuisten yleissivistävän opetuksen tuntijaot sekä nuorten ja aikuisten lukiokoulutuksen tuntijakoon liittyvät rajankäynnit	51
4.7	Opintotuen puuttuminen	54
4.8	Yleissivistävät opinnot työvoimapolitiittisena koulutuksena	55
4.9	Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen	57
4.10	Tunnettuuden lisääminen ja rekrytoinnin tehostaminen	58

5 Toimenpide-ehdotukset aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämiseksi vuosina 2007–2012	60
5.1 Opinto-ohjauksen kehittäminen	60
5.2 Koulutuksen alueellisen palvelutarjonnan ja etäopetuksen kehittäminen	61
5.3 Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa olevat erityisryhmät	62
5.3.1 Maahanmuuttajataustaisten aikuisten yleissivistävän opetuksen kehittämishanke	62
5.3.2 Romaniaaikuisten yleissivistävän koulutuksen kehittäminen	63
5.3.3 Rangaistuslaitoksissa annettavan yleissivistävän koulutuksen tehostaminen	63
5.4 Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tuntijakoon ja opetussuunnitelman perusteisiin liittyvät ehdotukset ja kannanotot	64
5.5 Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen	66
5.6 Resurssit	66
5.6.1 Aikuisten lukiokoulutuksen rahoitus	66
5.6.2 Aikuisten lukiokoulutuksessa tutkintotavoitteisesti opiskelevien opintososiaalisen tuen tarkistaminen	67
Lähdeluettelo	68
Liitteet	71
Liite 1. Opintososiaaliset etuudet	71
Liite 2. Vieraskieliset tutkintotodistukset ja europassi	74
Liite 3. Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys	75

1 Kehittämishojelman tarkoitus

Opetusministeriö asetti 15.6.2005 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ehdotus aikuisten lukiokoulutuksen kehittämishojelmaksi. Työryhmän tuli ottaa työssään huomioon tuntijaossa ja opetussuunnitelman perusteissa tapahtuneet muutokset, etä- ja virtuaaliopetus, aikuiskoulutuksen ja työvoimapolitiittisen koulutuksen yhteydet, aikaisemmin opitun tunnustaminen ja koulutuksen alueellinen yhteistyö.

Työryhmä päätti laatia kehittämishojelmaehdotuksen vuosiksi 2007–2012. Koska aikuisten perusopetus ja lukiokoulutus niveltävät tiiviinä jatkumona toisiinsa sekä opetussuunnitelmien perusteissa että oppilaitoksissa aikuisopetuksen käytännön toteutuksessa, työryhmä päätti käsitellä kehittämishojelmassa myös aikuisten perusopetusta. Kansanopistojen tarjoama perusopetusta on käsitelty tarkemmin perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistiossa (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33). Tässä kehittämishojelmassa aikuisten perusopetuksesta ja lukiokoulutuksesta käytetään joissain yhteyksissä nimitystä aikuisten yleissivistävä opetus. Aikuisen lukiokoulutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan pelkästään aikuisten lukiokoulutusta. Nykyisin aikuisten perusopetusta järjestetään aikuislukioissa ja eräissä kansanopistoissa. Aikuisten lukiokoulutusta järjestetään aikuislukioissa, joissakin lukioissa sekä eräissä kansanopistoissa.

Valtioneuvoston asetuksen lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002) 6 §:ssä on säädetty aikuisille annettavan opetuksen erityispiirteiksi ja tavoitteiksi seuraavaa:

- Aikuisille annettavaa opetusta kehitetään yleissivistävänä opetuksena. Opetuksen tulee tarjota monipuoliset edellytykset perus-, jatko- ja täydennyskoulutukseen sekä opiskelijan elinikäiseen itsensä kehittämiseen osana aikuiskoulutusta.
- Aikuisille annettavassa opetuksessa tulee antaa tutkintotavoitteisen opetuksen lisäksi suoritustavoitteisesti opiskelevien aineopiskelijoiden sekä muiden erityisryhmien opetusta, joissa otetaan huomioon aikuisopiskelun erityispiirteet.
- Tavoitteena on, että aikuisopiskelija saa yleissivistävän tiedon lisäksi sellaisia opiskelu-, kieli- ja viestintätaitoja sekä tietoteknisiä taitoja, joita tarvitaan sekä jatko-opintoihin että työllistymiseen ja työelämässä menestymiseen. Opetuksen tulee kehittää valmiuksia elinikäiseen oppimiseen sekä tukea opiskelijan persoonallista kasvua.

Aikuisten vuonna 2004 hyväksytyjen opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tehtävänä on:

- antaa opiskelijalle mahdollisuus täydentää laaja-alaisesti yleissivistystään
- lisätä opiskelijan oppimaan oppimisen taitoja ja hänen jatko-opiskelumahdollisuuksiaan
- lisätä opiskelijan työelämässä menestymisen yleisiä edellytyksiä
- vahvistaa kansalaisyhteiskunnan toimivuutta ja ehkäistä syrjäytymistä
- luoda edellytyksiä opiskelijan itsetuntoa, itsetuntemusta ja persoonallista kasvua lujittaville oppimiskokemuksille.

Työryhmä pitää asetuksessa määriteltyjä aikuisten opetuksen erityisiä tavoitteita sekä opetussuunnitelman perusteissa määriteltyä aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tehtävää työnsä peruslähtökohtina.

Työryhmä kokosi lukuun 2 perustietoja aikuisten lukiokoulutuksen historiasta ja nykytilasta nostaen erityisesti esiin niitä aikuislukioissa syntyneitä innovaatioita, jotka ovat myöhemmin vakiintuneet myös osaksi nuorten lukioiden toimintaa. Tilastollisiin tarkasteluihin on otettu mukaan myös aikuisten perusopetus. Yhteenvedo tiivistää asiat, joita työryhmä pitää arvokkaimpina aikuisten yleissivistävän opetuksen perinteessä.

Luvussa 3 työryhmä paneutui aikuisten yleissivistävän opetuksen kysyntään vaikuttaviin yleisiin kehitystrendeihin. Olennaisimpina kysyntään vaikuttavina yhteiskunnallisina muutoksina työryhmä piti yleisen koulutustason nousua, väestön ikääntymistä, työelämän haasteiden muuttumista, maahanmuuttajien määrän lisääntymistä ja syrjäytymisriskejä. Luvun 3 yhteenvedoon työryhmä kokosi käsityksensä siitä, keitä yleissivistävässä aikuiskoulutuksessa ovat opiskelijat tulevaisuudessa todennäköisesti ovat ja miksi he tarvitsevat yleissivistäviä opintoja.

Luvussa 4 tarkastellaan aikuisten yleissivistävän opetuksen kehittämistarpeita.

Työryhmä esittää luvussa 5 keskeisimpinä pitämänsä aikuisten yleissivistävän opetuksen kehittämisen toimenpide-esitykset vuosiksi 2007–2012. Toimenpiteiden valinnan keskeisinä periaatteina ovat olleet seuraavat seikat:

- aikuisten lukiokoulutuksen tarkasteleminen sekä yleissivistävän koulutuksen osana että osana avointa aikuiskoulutusjärjestelmää
- ohjaus- ja neuvontapalveluiden kehittäminen opiskelijälähtöisesti pyrkien lisäämään yksilöllisten ja joustavien opinto-ohjelmien mahdollisuuksia
- elinikäisen opiskelun mahdollisuuksien parantaminen
- syrjäytymisen ehkäisyn keinovalikoiman parantaminen
- maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden erityistarpeiden entistä parempi huomioonottaminen
- alueellisen palvelurakenteen tehostaminen ja palveluiden saatavuuden parantaminen
- etä- ja virtuaaliopetuksen kehittäminen ja vakiinnuttaminen
- toiminnan taloudellisuus ja tuloksellisuus
- aikuisopiskelijan opintososiaalisten etuuksien parantaminen.

Kehittämisohjelmaehdotus on suunnattu erityisesti valtion, kuntien ja muiden koulutuksen järjestäjien päättäjille, opetus- ja työhallinnon virkamiehille, aikuisten lukiokoulutusta antavien oppilaitosten henkilöstölle sekä muille aikuisten lukiokoulutuksen parissa työskenteleville.

Työryhmän ehdotukset kohdentuvat kaudelle 2007–2012 kansallisesti ja alueellisesti huomioon otettavaksi

- kuntien rahoitus- ja valtionosuusperusteiden tarkistamisessa
- valtion talousarvioiden valmistelussa
- opetusministeriön vuosien 2007–2012 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman valmistelussa
- aikuisopiskelun tietopalvelujen, neuvonnan ja ohjauksen kehittämisessä
- Opetushallituksen tulossopimuksissa
- opetushenkilöstön täydennyskoulutuksessa
- aikuisten perusopetuksen uusien sovellusten laadinnassa sekä seuraavan aikuisten lukiokoulutuksen tuntijaon sekä opetussuunnitelmien perusteiden valmistelussa
- maahanmuuttopoliittisen ohjelman toimenpideohjelmassa
- työvoimapolitiittisen koulutuksen suunnittelussa ja hankinnassa
- alueellisen koulutuspalvelutarjonnan ja yhteistyön rakentamisessa

Ohjelma sisältää myös kehittämisehdotuksia, joita koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset voivat alkaa toteuttaa omassa toiminnassaan ilman valtakunnallisia päätöksiä.

2 Aikuisten lukiokoulutuksen historiaa ja yleissivistävän opetuksen nykytilanne

2.1 Aikuislukioiden historiaa

Tämä luku perustuu pääasiassa julkaisuun Iltaoppikoulusta aikuislukioiksi. 75 vuotta kulttuurityötä 1927–2002. Toimituskunta. Gummerus, Jyväskylä 2002. Tietoja on täydennetty eri tavoin.

Euroopan ensimmäinen iltalinja 1927

Itsenäisen Suomen alkuvaiheessa oli useita oppikoulutyyppejä, mutta oppikouluverkko oli kokonaisuudessaan harva ja opiskelijamäärät vähäisiä. Koulunkäynti oli taloudellisista syistä mahdollista vain pienelle vähemmistölle. Yhteiskunnallisen aseman mukainen ammatinvalinta oli yleisenä käytäntönä.

Huomattava osa oppikouluista oli yksityisiä, mutta valtion koulut olivat johtavassa asemassa; niiden oppimäärät, opettajien pätevyudet ja hallinnon toimintatavat olivat yleisenä normina. Keskeisin ohjauskeino oli valtionapujen myöntö, mikä tapahtui tarkastusten perusteella tehdyin lupapäätöksin. Ylioppilastutkinto siirtyi vuonna 1921 yliopistoista oppikoulujen lukioasteen päättötutkinnoksi.

Opetusministeriö päätti 1.12.1927 oikeuttaa professori Yrjö Jahnssonin ”perustamaan ja omalla kustannuksellaan ylläpitämään omistamaansa Helsingin suomalaisen Yksityislyseo-nimiseen oppikouluun erityisesti iltaisin toimivan kuusiluokkaisen suomenkielisen rinnakkaislinjan”. Fennomaani ja sosiaalireformisti, kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnsson ja hänen Suomen kolmanneksi naisjuristiksi valmistunut vaimonsa Hilma olivat keskeisimmät vaikuttajat iltalinjan perustamisessa ja rahoittamisessa. Paljolti heidän ansiostaan syntyi Suomen ja Euroopan ensimmäinen iltalukio, joka kuului uranuurtajiin maailmankin mittakaavassa.

Uranuurtajan työ ei ollut helppoa. Rahoitus perustui 23 vuotta lukukausimaksuihin ja yksityiseen tukeen. 1950-luvulla iltalinja sai määräaikaista valtionapua. Vuonna 1960 valtioneuvosto päätti myöntää iltalinjan varsinaisille luokille jatkuvaa valtionapua.

Opiskelijoiden alaikäraja oli alkuun 15, myöhemmin 16 vuotta. Ensimmäisenä varsinaisena toimintavuotenaan iltalinjalla oli 104 opiskelijaa. Sodan jälkeen suurimpana

ruuhkalukuvuonna 1947–1948 oppilasmäärä oli enimmillään 674 oppilasta. Opiskelijamäärät vaihtelivat 50-luvulta ja 60-luvun alkuun noin 500:sta runsaaseen 600:aan.

Iltakouluverkosto syntyy

Helsingin yksityislyseon iltalinja toimi pitkään Suomen ainoana iltalukiona. Nykyään toimintaa jatkaa Töölön yhteiskoulun aikuislukio. Sodan jälkeen aikuisten yksityisoppilaiden määrä oppikouluissa lisääntyi ja joihinkin niistä alettiin perustaa iltalinjoja. Valtion iltaoppikoulu aloitti toimintansa Helsingissä vuonna 1946. Ensimmäinen ruotsinkielinen iltalukio aloitti toimintansa vuonna 1947 Helsingissä yksityisen rahoituksen turvin. Tämän oppilaitoksen nimi on nykyään Helsingfors aftongymnasium.

1950-, 1960- ja 1970-luvuilla Suomi kaupungistui, elinkeinorakenne muuttui ja koulutustarve lisääntyi. Myös oppikoulun käyminen lisääntyi rajusti. Vuonna 1951 oppikouluun meni lapsista 25 %, 70-luvun alussa noin 60 %. Tyttöjen osuus nousi poikien tasolle. Kuitenkin monissa perheissä erityisesti taloudelliset syyt estivät oppikoulun käyntiä. Koulutusjärjestelmässä oli umpiperiä. Aikuisväestöön jäi runsaasti lahjakkuusreserviä ja koulutushalukkuutta.

Iltakouluverkoston laajeneminen alkoi 1960-luvulla. Vuonna 1966 iltakouluja oli 11, vuonna 1969 jo 18 ja 1970 peräti 30. Valtaosa suomenkielisistä iltakouluista syntyi yksityisten aloitteesta ja pääasiassa yksityiskoulujen iltalinjoiksi. Ennen vuotta 1968 aloittaneille yksityisten oppikoulujen iltalinjoille ja iltaoppikouluille opetusministeriö vahvisti perusteet sille, miten oppilaita otetaan keskikoulun alimmille luokille.

Laki ja asetus valtion iltaoppikouluista ja valtionkoulujen iltalinjoista vuonna 1968

Iltaoppikouluja ja oppikoulujen iltalinjoja koskeva lainsäädäntö syntyi 1960-luvulla. Vuonna 1961 valtioneuvosto asetti komitean valmistelemaan asiaa. Kesti kuitenkin vuoteen 1968 asti ennen kuin valtioneuvosto antoi lain ja asetuksen valtion iltaoppikouluista ja valtion oppikoulujen iltalinjoista. Laissa 116/1968 todettiin, että varttuneen, etupäässä ansiotyössä käyvän nuorison ja aikuisten oppikoulun oppimäärien suorittamista varten voitiin perustaa suomen- tai ruotsinkielisiä valtion iltaoppikouluja ja liittää valtion oppikouluun iltalinja. Koulumuoto oli kummallekin sukupuolelle yhteinen keskikoulu, lyseo tai lukio. Keskikoulu ja lyseo rakentuivat kansakoulun kuuden luokan pohjalle ja lukio keskikoulun oppimäärälle. Opiskeltavat lukuaineet olivat samat kuin valtion lyseossa. Lukusuunnitelman vahvisti kouluhallitus. ”Mikäli toisin ei säädetä tai määrätä, on iltaoppikoulusta ja iltalinjasta soveltuvin osin voimassa, mitä valtion oppikouluista on säädetty ja määrätty”, todettiin laissa.

Vuoden 1968 lain anto- ja voimaantulohetkellä oli vain yksi valtion iltaoppikoulu. Iltakoululain ja -asetuksen välitön vaikutus oli vähäinen, koska sen ulkopuolelle jäivät suurena enemmistönä olevat yksityiset iltaoppikoulut, joiden asema jäi edelleen epävakaa. Enin osa yksityisistä iltakouluista ja -linjoista siirtyi 70-luvulla kunnan omistukseen. Ongelmina olivat mm. iltakeskikoulun aseman epämääräisyys, valtionapujen määrätymisperusteet ja iltaopiskelijan sosiaaliset edut.

Laki koulujärjestelmän perusteista

Vuonna 1968 säädettiin 1.8.1970 voimaan tullut laki koulujärjestelmän perusteista. Koulujärjestelmää päätettiin kehittää yhtenäiskouluperiaatteen mukaan. Tasa-arvon vaatimus loi

uudet koulutusrakenteet, kaikki lahjakkuusreservit päätettiin ottaa käyttöön ja koulutusputkien umpiperät avata. Järjestelmän rungoksi tuli kunnan koululaitos, jota muiden ylläpitäjien oppilaitokset täydensivät. Varsinainen kansakoulu, kansalaiskoulu ja keskikoulu yhdistettiin peruskouluksi. Kouluhallinto ja oppikoulusäännöstö uudistettiin perusteellisesti.

Luokattomuus ja kurssimuotoisuus

Vuonna 1956 perustettiin Käpylään Helsingin yhtenäiskoulu, jonka ensimmäinen rehtori Touko Voutilainen otti heti käyttöön jaksojärjestelmän, jota hän oli toteuttanut jo edellisessä toimipaikassaan Sysmässä. Yhtenäiskoulu sai oman koulutalon vuonna 1962, jolloin sen yhteyteen perustettiin myös iltalinja. Touko Voutilaisesta tuli myöhemmin molempien koulujen rehtori. Tämä Käpylän iltaoppikoulu sai luvan siirtyä luokattomuuteen vuonna 1970.

Touko Voutilainen laati luokattomuuden teoreettiset perusteet 70-luvun alussa. Syksyllä 1972 luokattomia iltakouluja oli jo neljä. Moninaisten kokeilujen, verkostojen sekä kehittämis- ja koulutustilaisuuksien avulla toimintamalli kypsyi ja levisi nopeasti lähes kaikkiin iltakouluihin. Keskeisiksi asioiksi luokattomuudessa todettiin kurssitarjotin, reunaehdot eli suoritussääntö ja opintojen ohjaus.

Olennaista luokattomuudelle on, että jokaisella on mahdollisuus yksilölliseen etenemiseen oman rytminsä, oppimisenopeutensa, mielenkiintonsa ja ajankäyttömahdollisuuksiensa mukaan tarvitsematta suorittaa uudelleen jo hyväksyttyjä asioita, kuten luokalle jäävien oli aikaisemmin pitänyt. Koulun opetustyötä alettiin organisoida siten, että yksilölliset oppimispolut tulivat mahdollisiksi. Tämä edellytti opettajilta tiivistä yhteistyötä. Kyseessä oli suuri pedagoginen innovaatio koulutuskulttuurissa, joka oli rakentunut sille olettamukselle, että samanikäiset ovat samaan aikaan kiinnostuneista samoista asioista ja että he noudattaen samaa koko ryhmälle tehtyä lukujärjestystä ja saavuttavat samaan aikaan samat tavoitteet.

Jaksojärjestelmä, kurssimuotoisuus ja luokattomuus ja tulivat yleiseksi käytännöksi kaikissa lukioissa 1980- ja 1990-luvuilla. Ylioppilastutkinnon hajauttaminen on ollut mahdollista vuodesta 1996 lähtien.

Iltalukiolaki 1983 ja iltalukioasetus 1984

Vuoden 1983 iltalukiolaki määritteli iltalukion aikuisoppilaitokseksi, jossa etupäässä työssä käyvät henkilöt voivat opiskella lukion oppimäärän suorittamista varten. Lain mukaan iltalukio toimi luokattomana tai luokallisena. Luokattoman iltalukion oppilaiden oikeudesta osallistua ylioppilastutkintoon säädettiin asetuksella.

Vuoden 1968 asetus oli vielä säättänyt iltaoppikoulun ja iltalinjan oppilaan alaikärajaksi 16 vuotta. Vuoden 1984 iltalukioasetus korotti iltalukion oppilaan alaikärajaksi 18 vuotta.

Aikuislukiolaki ja -asetus 1994

Vuoden 1994 aikuislukiolaki muutti iltalukiot aikuislukioiksi ja iltalinjat aikuislinjoiksi. Laki määritteli aikuislukion tutkintotavoitteista yleissivistävää opetusta antavaksi oppilaitokseksi, jossa erityisesti aikuiset henkilöt saavat lukio- ja peruskouluopetusta. Maksullisena toimintana voitiin järjestää muuta koulutusta. Aikuislukio voi erikoistua tiettyjen opetussisältöjen tai kohderyhmien opetukseen. Opetus voitiin toteuttaa etäopetuksena tai muita erityisiä opetusmuotoja käyttäen. Perustamisluvan myönsi valtioneuvosto kunnalle tai kuntaryhmälle.

Aikuislukiota varten tuli hyväksyä opetussuunnitelma, jonka perusteet antoi Opetushallitus. Perusteissa määrättiin opetuksen valtakunnalliset tavoitteet ja sisällöt sekä asetusta täydentäen eräitä seikkoja oppilasarvostelusta ja todistuksista. Aikuislukiolain voimassaoloaika jäi kuitenkin lyhyeksi lukiolain astuttua voimaan vuoden 1999 alusta.

1990-luvun puolivälissä käynnistyi koululainsäädännön kokonaisuudistus. Lait koottiin koulutuksen tavoitteiden, asteen ja sisällön mukaan. Yleissivistävän tutkintotavoitteisen aikuisten lukiokoulutuksen ei katsottu tarvitsevan omaa lakia, koska eri ikäryhmin poikkeavat järjestelyt voitiin ottaa huomioon opetussuunnitelmissa ja käytännön järjestelyissä. Monien osauudistusten kautta vuosikymmenten aikana syntyneet 26 lakia koottiin muutamaksi laiksi, joihin kuuluivat perusopetuslaki ja lukiolaki. Uusi säädöstö tuli voimaan 1.1.1999. Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa sovelletaan pääsääntöisesti lapsia ja nuoria varten kirjoitettuja säännöksiä, mutta lakiin ja sen perusteluihin on kirjattu myös joitakin aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen erityisiä tavoitteita.

Uudistuksen myötä koulutuksen järjestäjän, useimmiten kunnan, tehtävä aikuisten yleissivistävän opetuksen toimintaedellytyksistä päättäjänä lisääntyi. Aikuisten lukiokoulutusta järjestävät aikuislukiot, jotkut lukiot ja eräät kansanopistot.

Kun opetussuunnitelmia alettiin uudistaa 2000-luvun alussa, valtioneuvosto antoi erillisen tuntijakopäätöksen perusopetusta varten muille kuin oppivelvollisille ja lukiokoulutusta varten aikuisille. Vuonna 2004 Opetushallitus hyväksyi aikuisten perusopetuksen ja lukio-
koulutuksen opetussuunnitelman perusteet noudatettaviksi 1.8.2005 alkaen toistaiseksi.

2.2 Aikuisten perusopetus sekä lukiokoulutus kansanopistossa

Peruskoulun oppimäärien todistuksenanto-oikeuksia myönnettiin kansanopistoille jo 1980-luvun alussa. Perusopetuksen järjestämislupa on 30 kansanopistolla ja samalla useimmissa tapauksissa perusopetuksen jälkeisen lisäopetuksen (10. luokka) järjestämislupa. Lukion oppimäärän on voinut suorittaa kansanopistossa vuodesta 1985 alkaen. Epävirallisesti puhutaan kansanopistolukioista. Tällä hetkellä kuudella kansanopistolla on lukiokoulutuksen järjestämislupa. Opistojen omat yleispainotukset heijastuvat jossain määrin myös lukiokoulutukseen. Pääkaupunkiseutua lukuunottamatta maantieteellinen jakauma on hyvä.

Vuonna 2004 Kansanopistoyhdistyksen tilaston mukaan näissä kansanopistoissa oli lukiotutkintoa suorittamassa 512 opiskelijaa.

Kansanopistoissa opiskelua on internaattimuotoista – opiskelijoilla on oikeus asua opistolla. Samalla palveluun sisältyy ruokailu. Osa opiskelijoista asuu opiston ulkopuolella.

Aito vaihtoehto

Kansanopiston järjestämä lukiokoulutus on toimiva vaihtoehto aikuiselle, joka haluaa intensiivisen kokopäivävaihtoehdon opiskelulleen. Lukion oppimäärän suorittaminen kahdessa vuodessa on realistinen mahdollisuus. Se sopii myös nuorelle, jolla on henkilökohtainen erityinen syy eli jostain syystä opiskelu kotipaikkakunnan lukiossa on ollut hankalaa tai mahdotonta. Syy voi olla tarve sosiaalisen ympäristön turvalliseen vaihtoon. Syy voi olla myös vanhempien työ tilapäisesti ulkomailla, kuten määräaikaiset EU-virat tai lähetystyö. Joskus ilman turvallista kotia oleva maahanmuuttajanuori tarvitsee mahdollisuuden integroitua suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Osa opiskelijoista on vaikeassa elämäntilanteessa. Kansanopisto tarjoaa kaikille opiske-

lijoilleen, myös lukio-opiskelijoille, paikan rauhoittua ja jopa uudelleen rakentaa elämänsä kokonaistilannetta. Samalla opiskelijalla on tilaisuus suorittaa myöhemmät korkeakouluopinnot mahdollistava lukion oppimäärä ja ylioppilastutkinto. Osa opiskelijoista on hyvin lahjakkaita, osa vakavassa syrjäytymisriskissä.

Kansanopistossa on mahdollista suorittaa internaattimuotoisesti

- koko lukio henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaan, jopa kahdessa vuodessa
- henkilökohtaistettuja aineopintoja intensiivijaksoina
- lisäopetusta nuorille peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheen tueksi.

Kansanopistolukio tuo yleissivistävän opetuksen järjestelmään lisäjoustavuutta. Pienen yksikön ylläpito mahdollistuu integroitumisesta kansanopiston muuhun toimintaan, jolloin kiinteiden kustannusten jakajina on useita toimintamuotoja.

Kansanopistomenetelmät, opisto oppimisympäristönä

Kansanopistot ovat aikojen kuluessa kehittäneet vapaan sivistystyön ideologian pohjalta internaattiympäristöön soveltuvia opiskelijälähtöisiä opetusmenetelmiä, joita käytetään ja sovelletaan kaikkeen kansanopistossa tapahtuvaan koulutukseen. Opetuksen ja ohjauksen henkilökohtaistaminen on arkea. Pienessä yksikössä opiskelijan on mahdollisuus saada henkilökohtaista valmennusta ja tukea henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa toteuttamisessa. Sisäoppilaitosmuoto antaa mahdollisuuden saada riittävästi ohjausta. Myös opiston muu opetustarjonta ja harrastusmahdollisuudet ovat soveltuvien osin opiskelijoiden käytössä.

Haasteita

- Opistojen pienen koon vuoksi on välttämätöntä tehdä yhteistyötä alueella sijaitsevien muiden lukioden kanssa ja verkossa, jotta kurssivalintatarjontimeen saadaan riittävästi monipuolisuutta. – Internaatti mahdollistaa opiskelijavaihdon periaatteessa helposti.
- Osalla opiskelijoista on vaikeuksia sopeutua yhteisössä olemiseen ja asumiseen yhteisön säännöillä.
- Nykyinen rahoitus ei ota huomioon todellisia kustannuksia. Rahoitus perustuu sijaintikunnan yksikköhintaan, millä ei useimmiten ole yhteyttä kansanopiston todellisten kustannusten kanssa. Myös kahteen laskentapäivään sitominen jäykistää joissakin tapauksissa koulutuksen joustavaa järjestämistä. Asiaa on käsitelty nivelvaihteyryhmässä, joka teki ehdotuksen asian selvittämisestä.

2.3 Tilastollisia tarkasteluja

Taulukosta 1 ilmenee, että aikuislukioden määrä lisääntyi vuosien 1980–1998 aikana 5:stä 28:aan ja muiden aikuisten lukiokoulutusta järjestävien lukioden määrä laski 36:sta 28:aan. Tarkastelukaudella osa aikuislinjoista muuttui aikuislukioiksi. Samana aikana perusasteen opiskelijoiden määrä laski 5 391:sta 3 221:een ja aikuisten lukiokoulutuksessa olevien määrä nousi 7 794:sta 24 821:een. Vuonna 1989 aineopiskelijat alettiin laskea opiskelijamäärään, mikä näkyy opiskelijamäärän nopeana nousuna. Vuosina 1989–1998 aineopiskelijat tilastoi-

tiin kuten tutkintotavoitteisetkin opiskelijat. Myös kansanopistoissa peruskoulun tai lukion oppimäärää opiskelevat opiskelijat sisältyvät taulukon 1 opiskelijalukuihin. Lainsäädännön muutos 1999 mahdollisti kaikille lukioille aikuisten lukiokoulutuksen järjestämisen. Taulukossa 1 tämä näkyy vuodesta 1999 lähtien oppilaitosten lukumäärän kasvuna.

Vuodesta 1999 lähtien aikuislukiot ja muut aikuisten lukiokoulutusta antavat lukiot on tilastoitu yhtenä kokonaisuutena, mutta tutkintotavoitteiset ja aineopiskelijat on tilastoitu erikseen. Vuosina 1999–2006 aikuisten lukiokoulutuksessa olevien tutkintotavoitteisten opiskelijoiden määrä laski 14 858:sta 8 052:een (- 45,8 %) ja aineopiskelijoiden määrä nousi 9 422:sta 15 185:een (+ 61,2 %). Muutokset ovat erittäin huomattavia. Mainitut aineopiskelijoiden lukumäärät ovat tilastointipäivien (20.1. ja 20.9.) keskiarvoja. Aineopiskelijoiden todelliset lukumäärät vuositasona ovat näitä suurempia, sillä aineopiskelua tapahtuu myös tilastointipäivien välillä, esimerkiksi kesäopetuksessa.

Lähes 2/3 aikuisten lukiokoulutuksen opiskelijoista on naisia. Nuorempien ikäryhmien

Taulukko 1. Aikuisten lukiokoulutusta antavat oppilaitokset sekä yleissivistävässä aikuiskoulutuksessa olevat opiskelijat vuosina 1980–2006.

Oppilaitokset ja opiskelijamäärät					
Vuosi	Ilta- / Aikuis- lukiot	Aikuis- linjat	Tutkintotavoitteiset opiskelijat	Aine- opiskelijat	Perusasteen oppilaat
1980	5	36	7 794		5 391
1981	5	37	8 616		5 424
1982	5	37	9 235		5 261
1983	5	36	9 095		5 004
1984	5	39	9 259		4 311
1985	5	39	8 605		3 584
1986	7	38	8 321		3 072
1987	7	38	8 576		2 886
1988	8	38	8 481		2 590
1989	13	35	11 319 *)		3 383
1990	17	32	12 715		3 534
1991	18	32	17 044		4 666
1992	19	31	19 342		5 631
1993	18	31	20 499		5 179
1994	21	29	21 204		4 617
1995	21	29	21 492		4 251
1996	23	28	21 646		3 769
1997	27	27	23 746		3 282
1998	28	28	24 821		3 221
1999	59		14 858	9 422	1 517
2000	73		13 363	11 076	1 404
2001	79		12 314	11 511	1 254
2002	85		11 300	13 872	1 008
2003	85		10 145	13 734	1 014
2004	96		9 503	14 573	786
2005	100		8 493	13 787	959
2006	103**		8 052**	15 185**	***

* Vuosina 1989–1998 tutkintotavoitteiset ja aineopiskelijat tilastoitiin yhdessä

** Vain tammikuun tilastotieto.

*** Tilastoidaan vain syyskuussa.

Oppilaitostietoja löytyy esimerkiksi osoitteesta www.iltakoulut.net

Lähteet: Tilastokeskus ja Opetushallitus.

kohdalla mies- ja naisopiskelija määrien ero ei ole kovin suuri, mutta jo 35-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäryhmien kohdalla naisopiskelijoiden enemmistö on selvä.

Vuodesta 2003 lähtien on tilastoissa eritelty lukion oppimäärän suorittaneet opetus-suunnitelman mukaan. Vuonna 2003 oppimäärän suoritti nuorten opetussuunnitelman mukaan 32 344 opiskelijaa ja aikuisten opetussuunnitelman mukaan 2 129 opiskelijaa. Vuonna 2004 vastaavat luvut olivat 32 070 opiskelijaa ja 2 031 opiskelijaa. (Lähde: Tilastokeskus. Opetushallituksen oppilaitosjärjestelmä OPTI.)

Taulukko 2. Aikuisten lukiokoulutuksen kaikki opiskelijat ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuonna 2003.

Ikäryhmä	Yhteensä N	%	Miehet N	Naiset N	Naiset %
Yhteensä	12 892	100,0 %	4 760	8 132	63,1 %
15–19	3 291	25,5 %	1 310	1 981	60,2 %
20–24	3 978	30,9 %	1 800	2 178	54,8 %
25–29	1 408	10,9 %	574	834	59,2 %
30–34	770	6,0 %	271	499	64,8 %
35–39	734	5,7 %	224	510	69,5 %
40–44	699	5,4 %	162	537	76,8 %
45–49	751	5,8 %	150	601	80,0 %
50–54	545	4,2 %	113	432	79,3 %
55–59	372	2,9 %	75	297	79,8 %
60–	344	2,7 %	81	263	76,5 %

Lähde: Tilastokeskus.

Etälukiotoiminta

Aikuisten lukiokoulutusta antavat lukiot ovat vuodesta 1997 asti olleet uranuurtajina kehittämässä tieto- ja viestintätekniikkaa monipuolisesti hyödyntävää etälukio-opetusta Suomessa. Etälukiotoiminnassa mukana olevat aikuislukiot ja lukiot ovat vuodesta 2000 lähtien toimineet alueellisina oppilaitosverkostoina. Opetushallituksen etälukioprojektin päättyessä vuonna 2004 alueellisia etälukioverkostoja oli kaikkiaan kymmenen ja niihin kuului yhteensä 86 oppilaitosta. Etälukioverkostot ovat sen jälkeen laajentuneet uusien oppilaitosten liittyessä mukaan verkostoihin.

Lähes kaikki aikuisten lukiokoulutusta antavat oppilaitokset tarjoavat nykyisin mahdollisuuden suorittaa vähintään osan lukiokursseista etäopiskeluna. Etälukiotoiminta on vähitellen vakiintumassa osaksi aikuisten lukiokoulutusta. Varsinaisten etäopiskelijoiden eli niiden aikuisten lukiolaisten, jotka suorittavat valtaosan lukio-opinnoistaan etäopiskeluna, määrä lisääntyi etälukiohankkeen alkuvuosina nopeasti ja on sen jälkeen vakiintunut vuositasolla noin 4 000 opiskelijaan. Tämän lisäksi osa lähiopetuksessa opiskelevista aikuisopiskelijoista suorittaa osan opinnoistaan etäopiskeluna.

2.4 Yhteenveto – parasta perinteessä

Aikuisten lukiokoulutuksen kehittämisohjelmaehdotusta laatiessaan työryhmä tahtoo nostaa esiin seuraavat näkökohdat.

Tasa-arvo ja syrjäytymisen ehkäisy – toinen mahdollisuus aikuisena

Aikuisten yleissivistävän opetuksen koulutuspoliittinen erityistehtävä on toisen mahdollisuuden tarjoaminen niille aikuisille, joilla ei ole ollut lapsina tai nuorina mahdollisuutta, kiinnostusta tai kypsyttä hankkia tätä koulutusta. Aikuislukiot ja muut aikuisten yleissivistävää opetusta antavat oppilaitokset ovat tuoneet koulutusjärjestelmään joustoa ja siten tasa-arvoa ja tehokkuutta. Ne mahdollistavat opiskelun työn ohella. Tämä koulutusmahdollisuus ehkäisee syrjäytymistä ja luo mahdollisuuksia silloinkin, kun se on erityisen haastavaa. Tästä ovat esimerkkeinä jo 80-luvulla alkanut maahanmuuttajien koulutus ja koulutus rangaistuslaitoksissa. Aikuisten yleissivistävässä opetuksessa etsitään sitkeästi koulutusmahdollisuuksia vaikeissakin tilanteissa. Aikuisena on mahdollisuus opiskella peruskoulun tai lukion oppimäärä tai niiden yksittäisiä aineita aikuislukioissa, eräissä yleissivistävissä oppilaitoksissa ja internetimuotoisesti kansanopistoissa. Täten opiskelijalla on valittavanaan useita vaihtoehtoisia ja joustavia tapoja kartuttaa yleissivistystään sekä parantaa jatko-opintokelpoisuuttaan.

Aikuislukiot joustavien ratkaisujen edelläkävijöinä

Aikuislukiot ovat olleet edelläkävijöitä joustavien ja yksilöllisten opiskeluohjelmien luomisessa ja siten elinikäisen oppimisen idean käytäntöön viemisessä. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat asiat:

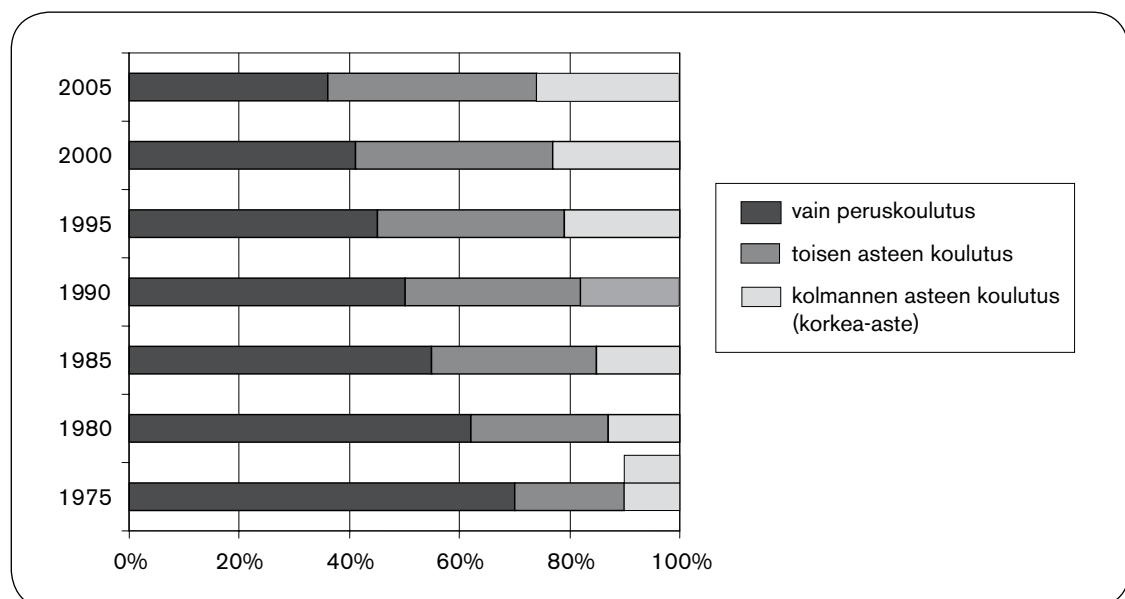
- Luokattomuus, kurssimuotoisuus ja jaksojärjestelmä luotiin ja otettiin käyttöön aikuislukioissa. Hyväksilukemisen ja aiemmin opitun tunnistamiskäytäntöjen kehittämisessä aikuislukiolla on ollut suuri merkitys.
- Aikuislukiot ovat tarjonneet mahdollisuuden aineopiskeluun ja jatko-opintoihin valmistautumiseen joustavasti ja yksilöllisesti.
- Etä- ja monimuoto-opetuksen yleistymisessä aikuislukioilla on ollut merkittävä rooli. Nykyään etäopetus on vakiintunut aikuislukioissa yhdeksi opiskelumuodoksi muiden joukossa.
- Aikuislukiot ovat verkottuneet voimakkaasti alueensa muiden toimijoiden kanssa. Monella alueella aikuislukioilla on johtava asema verkottumisen organisoimisessa.
- Aikuislukiot ovat toimineet monella alueella toisen asteen koulutusyhteistyön edelläkävijöinä ja käynnistäjinä. Kahden tutkinnon suorittamiseen aikuislukiot ovat tarjonneet joustavat mahdollisuudet, samoin yksittäisten aineiden ja kurssien opiskeluun toisessa oppilaitoksessa.
- Nopeasti muuttuva työelämä ja taitovaatimukset edellyttävät osaamisen päivittämistä ja täydentämistä. Nämä seikat on otettu joustavasti huomioon aikuislukioiden kurssitarjonnassa.

3 Keskeisten yhteiskunnallisten muutosten vaikutus aikuisten yleissivistävän koulutuksen tarpeeseen ja kysyntään

3.1 Yleisen koulutustason nousu

Kuviosta 1 ilmenee, että vain perusopetuksen oppimäärän suorittaneiden osuus on laskenut vuoden 1975 lähes 70 %:sta vuoden 2005 alle 40 %:iin. Vastaavasti toisen ja kolmannen asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on noussut noin 30 %:sta yli 60 %:iin. Vuonna 2005 yli 15-vuotiaista suomalaisista oli perusasteen jälkeisen toisen asteen tutkinnon suorittanut 38 % ja korkea-asteen tutkinnon 25 %. Muutos on erittäin huomattava ja se vaikuttaa olennaisesti aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tarpeeseen.

Kuvio 1. Suomalaisten 15 vuotta täyttäneiden koulutustaso vuosina 1975–2005.

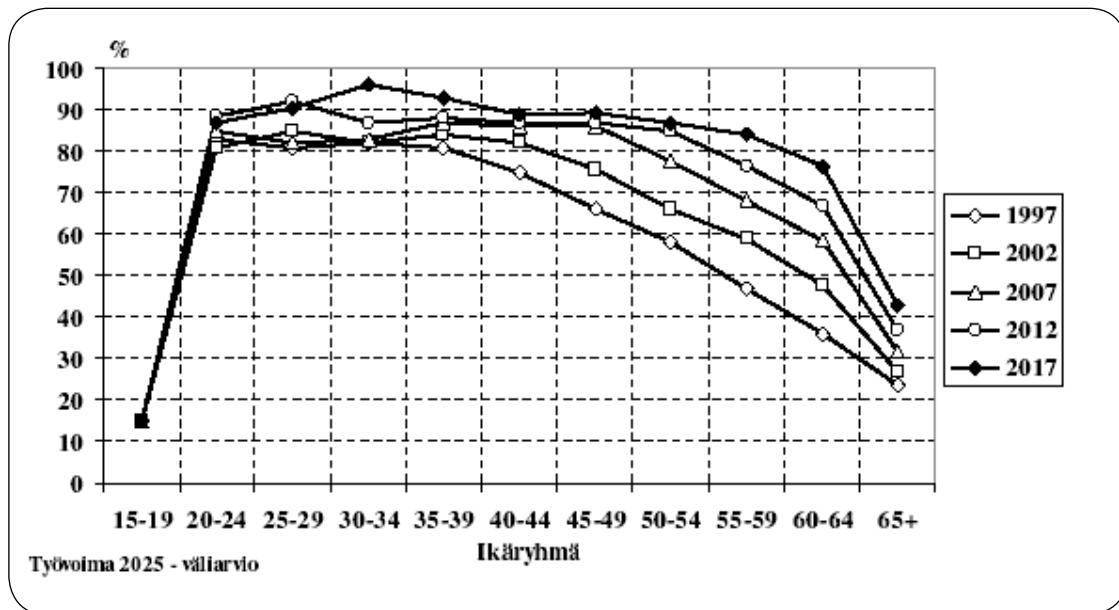

Lähde: Pasi Sahlberg, Maailmanpankki, 2005.

Opetusministeriön arvion mukaan perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden määrä kasvaa nykyisestä 2,7 miljoonasta henkilöstä siten, että vuonna 2017 koulutettujen määrä on jo 3,2 miljoonaa henkeä. Koulutettujen määrä kasvaa siis runsaassa 10 vuodessa noin 500 000 henkilöllä. Väestön koulutusrakenteessa kasvavat ammatti- ja erikoisammattitutkintojen, ammattikorkeakoulu-, ylemmän korkeakoulu- ja tohtoritutkintojen osuudet. Ylioppilas- ja ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden osuudet säilyvät ennallaan.

Alueiden väliset erot väestön koulutuksessa ovat suuret. Koulutettu, osaava väki on keskittynyt Etelä-Suomeen ja kasvukeskuksiin. Esimerkiksi Uudellamaalla korkeakoulutettujen osuus väestöstä on yli 30 %, kun taas Kainuussa vastaava osuus on 17 %. Alueellinen koulutustason erilaistuminen on pikemminkin syvenemässä kuin häviämässä.

Kuvio 2. Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus väestöstä ikäryhmittäin vuosina 1997–2017.

Lähde: Työministeriön Työvoima 2025 –väliarvio

Nuorisoikäluokille suunnattu koulutustarve vähenee. Jatkossa koulutuspalveluja käyttävät yhä enemmän jo työelämässä olevat aikuiset. Haasteena on koulutustarjonnan kehittäminen ja suuntaaminen asteittain uusiin painopisteisiin. Aikuiskoulutusta tarjoavien koulutusorganisaatioiden tulee kyetä vahvistamaan mm. pienyritysten innovaatiotoimintaa ja tarjoamaan yritysten tarpeisiin soveltuvia koulutuskokonaisuuksia.

Taulukko 3. Yleissivistävän koulutuksen oppilasmäärän arvioitu kehittyminen vuosina 2004–2011.

	Toteutuma							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Esiopetus	58 386	57 000	57 000	56 500	56 000	57 000	58 000	58 000
Perusopetus *)	581 081	573 000	565 000	556 000	547 000	538 000	530 000	525 000
josta lisäopetus	2 259	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
Päivälukiot	108 584	110 000	114 000	114 500	115 000	115 000	115 000	113 000
Aikuislukiot	24 313	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000

*) Vuoden 2004 toteutuma ei sisällä 18 vuotta täyttäneitä oppilaita.

Lähde: Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2011.

Nuorimpien ikäluokkien pieneneminen ja työvoiman ikääntyminen yhdistettynä tavoitteeseen nostaa työllisyysastetta edellyttää koulutusjärjestelmältä joustavuutta ja muutoskykyä. On varmistettava, että kaikki ikäluokat kouluttautuvat mahdollisimman täysmääräisesti.

Koulutuspolitiikan keskeisinä tavoitteina vuosina 2007–2011 ovat koulutuksen laadun ja tehokkuuden parantaminen, lasten ja nuorten tukeminen ja ohjaus sekä aikuisten koulutusmahdollisuuksien parantaminen. Työurien pidentymistä edistetään parantamalla nuorten sijoittumista koulutukseen ja työelämään sekä lisäämällä työikäisen aikuisväestön koulutusmahdollisuuksia.

Tavoitteena on, että

- vähintään 97 % peruskoulun päättävistä aloittaa samana vuonna lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa vuonna 2008,
- koulutuksen keskeyttäminen vähenee ja läpäisy paranee,
- korkeakoulutuksen aloittamisikä alenee yhdellä vuodella vuoteen 2008 mennessä ja tutkinnon suorittamisikä vähintään vuodella vuoteen 2012 mennessä ja
- vuosittain koulutukseen osallistuvien osuus työikäisestä aikuisväestöstä kasvaa vähintään 60 %:iin vuoteen 2008 mennessä.

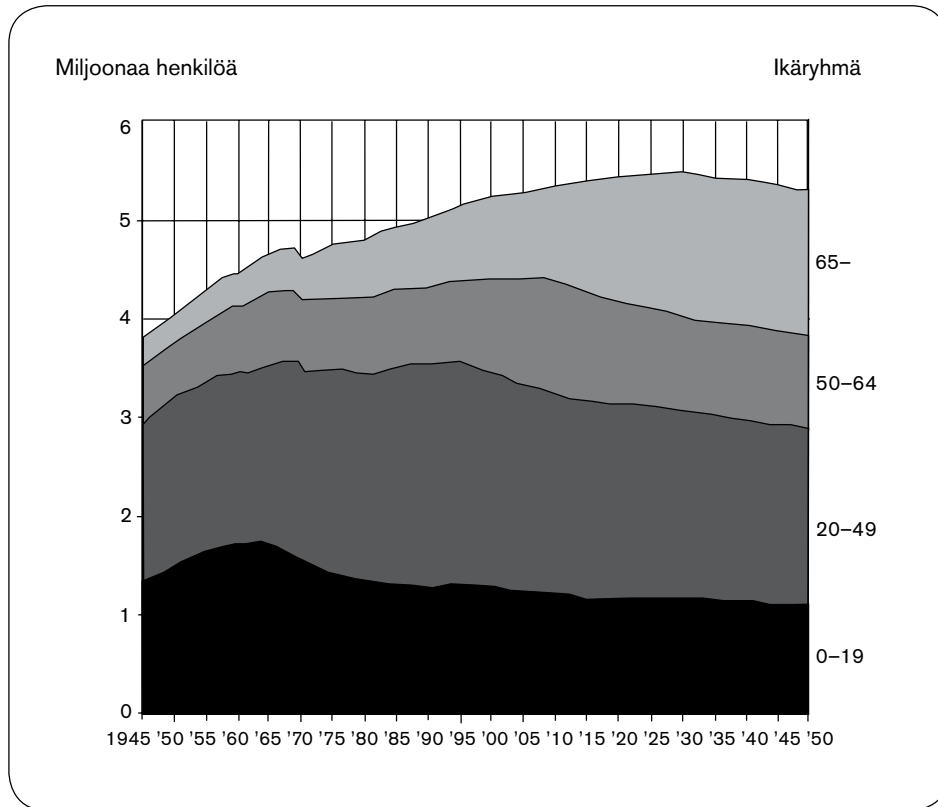
(Lähde: Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2011.)

3.2 Väestön ikääntyminen

Suomen väestön ikääntyminen on nopeaa. Vuonna 1985 väestöstä 27 % oli yli 50-vuotiaita ja vuonna 2030 heitä ennustetaan olevan 43 % väestöstä. Vuonna 2030 Suomessa ennakoit- daan olevan EU-maiden epäedullisin huoltosuhde. Tämä tarkoittaa sitä, että tuolloin sataa työikäistä kohti on 73 huollettavaa (alle 15- tai yli 64-vuotiaita). Vanhushuoltosuhde (yli 64-vuotiaat /15–64-vuotiaat) oli Suomessa vuonna 2004 vielä EU:n keskiarvoa parempi (Suomi 23 ja EU 25), mutta nykyisellä syntyvyydellä sen arvioidaan olevan vuonna 2025 EU-maiden heikoin (Suomi 41 ja EU 36). (Työministeriön Työvoima 2025 -väliarvio ja VATT.)

Koska syntyvyyden oletetaan säilyvän varsin alhaisella tasolla, supistuvat lapsiin kohdis- tuvat menot, kuten päivähoitomenot ja koulutusmenot olettaen, ettei lasta kohti laskettu kustannus kohoa.

Kuvio 3. Suomen väestö ikäryhmittäin vuosina 1945–2050 (ennuste).

Lähde: Työministeriön Työvoima 2025 -väliarvio

3.3 Työelämän muutoshaasteet

Työvoiman ikääntyminen ja liikkuvuus sekä talouden globalisaatio ovat suurimmat työelämän muutoshaasteet lähivuosina.

Suomen väestön ikääntyminen ja kansainvälisen työnjaon voimakas muutos ovat tämän hetken merkittävimpiä haasteita sekä koulutusjärjestelmälle että vakaalle työmarkkina- ja talouskehitykselle. Vuosituhannen alusta vuoteen 2015 mennessä työvoimasta poistuu noin miljoona henkilöä samalla, kun työmarkkinoille tulevien määrä on noin 700 000–800 000 henkilöä. Työvoimavaje on korvattava jollakin tavoin. Se voi tapahtua aikaistamalla nuorten työelämään tuloa, myöhentämällä erilaisin toimenpitein työssä olevien lähtöä työelämästä ja harjoittamalla aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa.

Väestön ikääntymisen aiheuttama muutos työvoiman tarjonnassa kulminoituu vuosikymmenen taitteessa, jolloin ns. suuret ikäluokat tulevat eläkeikään ja työvoiman tarjonta alkaa supistua. Vuodesta 2003 lähtien työkään tulevan ikäluokan (15–24-vuotiaat) määrä on ollut pienempi kuin työvoimasta poistuvan ikäluokan (55–64-vuotiaat) määrä. Suomessa on jo siirrytty työmarkkinatilanteeseen, jossa alle 40-vuotiaita on alle puolet työvoimasta ja yli 50-vuotiaiden työvoimaosuus on lähes 30 %. Ikääntyminen on voimakasta maan kaikilla alueilla, mutta sekä määrällisesti että suhteellisesti nopeinta se tulee olemaan pääkaupunkiseudulla, jossa yli 64-vuotiaita ennustetaan olevan vuonna 2030 kaksinkertainen määrä nykyiseen verrattuna. Suuret ikäluokat ovat pysyneet työvoimassa edeltäneitä sukupolvia yleisemmin saavutettuaan 50–60-vuoden iän ja tämän kehityksen tulisi jatkua, jotta työkäisen väestön vanhenemisesta johtuvalta työllisyysasteen laskulta välttyttäisiin. Vuonna 2004 keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä oli 60,3 vuotta. (Työvoima 2025, väliarvio, Työvoi-

mapoliittinen tutkimus 289, Työministeriö.)

Työ- ja koulutuspolitiikan keskeinen tehtävä on ikärakenteen aiheuttaman muutoksen tasapainottaminen siten, että ikääntyvät työntekijät haluavat jatkaa nykyistä pitempään työelämässä ja että heidän ammattitaitonsa vastaa työelämän muuttuvia tarpeita. Toisaalta työpoliittisena tavoitteena on myös nuorempien ikäluokkien osaamisen jatkuva kehittäminen ja työssä pysymisen edellytysten parantaminen. Tärkeää on huolehtia siitä, että nuorten ikäluokkien koulutus ja työelämään siirtyminen onnistuvat mahdollisimman hyvin.

Työikäisen väestön osuuden pienentyessä entistä tärkeämmäksi tulee tuottavuuden nostaminen investoimalla inhimilliseen pääomaan. Työelämässä jaksaminen ja ajantasaisen ammatillisten valmiuksien säilyttäminen edellyttävät vankkaa ja toimivaa aikuiskoulutusjärjestelmää, jossa niin ammatillisia kuin yleissivistäviä valmiuksia voidaan päivittää. Ammatillisesti suuntautunutta aikuiskoulutusta tukevalla yleissivistävällä koulutuksella on erittäin merkittävä asema työelämävalmiuksien jatkuvassa ylläpidossa.

Talouden globalisaatio ja teknologinen kehitys vauhdittavat muutoksia työpaikkarakenteissa, työn organisoinnissa ja työn johtamisen tavoissa ja synnyttävät uusia kvalifikaatio- ja taitovaatimuksia kaikilla aloilla ja kaikissa työntekijäryhmissä. Samalla ns. metataidot kuten omatoimisuus, oppimiskyky, kyky suodattaa tietoa, innovatiivisuus, luovuus, sosiaaliset taidot ja kyky toimia verkostoissa yli kulttuurirajojen ovat entistä keskeisempiä osaamisen ulottuvuuksia työelämässä (Glenn Jerome, The Millenium Project, workshop, Washington 13.5.2005). Suomen osaamis- ja innovaatiovetoisessa strategiassa osaavan työvoiman saatavuudella on ratkaiseva merkitys Suomen menestymiselle tulevaisuudessa.

Tiedon ja osaamisen siirtäminen käytäntöön on todettu Suomen innovaatiojärjestelmän heikoksi kohdaksi, sillä suuret panostukset tutkimus- ja kehittämistoimintaan (3,5 % BKT: sta) eivät näy riittävästi uusina yrityksinä, työpaikkoina ja viennin kasvuna (ks. esim. Lissabonin strategia kasvun ja työllisyyden parantamiseksi – Suomen kansallinen toimenpideohjelma 2005–2008. Taloudelliset ja talouspoliittiset katsaukset 3a/2005, Valtiovarainministeriö). Tarpeet säästää työvoimakustannuksissa lisäävät myös pyrkimyksiä säästää työvoimaa tuotannon mukaan, mm. alihankintaa sekä määrä- ja osa-aikaista työvoimaa käyttämällä. Työelämän ns. epävakautuminen näkyy mm. siten, että määräaikaisten ja osa-aikaisten työsuhteiden käyttö on yleistynyt viime vuosikymmeninä – vaikkakin maltillisesti – 24 prosenttiin kaikista työsuhteista (miehet 16 %, naiset 29 %) vuonna 2004. (Tietoja osa-aikaisista ja määräaikaisista työsuhteista, koonnut Pekka Ylöstalo, 12.10.2005 Työministeriö.)

Maahanmuutto- ja maastamuuttovirrat kasvavat työmarkkinoiden kansainvälistyessä ja työvoiman kansainvälisen liikkuvuuden lisääntyessä. Työvoiman poistuma työmarkkinoilta laskee kotimaisen työn tarjontaa ja lisää maahanmuuttajien kysyntää työmarkkinoilla. Maassa olevan ulkomaisen työvoiman potentiaalın hyödyntäminen ja työperäisen maahanmuuton edistäminen joudutaan ottamaan uudella tavalla huomioon työvoiman saatavuusongelmien ratkaisemisessa. Samalla maahanmuuttajaväestön erityistarpeet sekä kantaväestön kyky toimia monikulttuurisissa työympäristöissä nousevat entistä suuremmassa määrin koulutuksen ja työelämän kehittämisen haasteiksi.

Ammattirakenne muuttuu ja uudenlaisia työpaikkoja avautuu

Muutokset toimintaympäristössä, tuotantotavoissa ja työn organisoinnissa aiheuttavat muutoksia ammattirakenteessa. Ammattirakenteessa on tapahtunut selviä muutoksia 2000-luvun alkupuoliskolla verrattuna 1990-luvun lamaa edeltäneeseen aikaan. Esimerkiksi teollisuudessa ja toimistotyössä näyttäisi työllisyys olevan vähenemässä. Sen sijaan kauppaa ja

liike-elämää palvelevissa toiminnoissa, tuotannon, liikenteen sekä talouden ja hallinnon johto- ja asiantuntijatyössä työllisyys näyttäisi olevan kasvussa. (Työvoima 2025 -väliarvio.)

Ammattirakenteen nopeahko muutos tarkoittaa ammatissa toimivan väestön kannalta sitä, että yhä useampi joutuu hankkimaan uuteen ammattiin tarvittavan ammattitaidon työuran aikana. Elinikäisestä osaamisen kehittämisestä on tullut välttämätön ehto työmarkkinoilla menestymiselle ja työssä pysymiselle kaikissa ikävaiheissa.

Työelämän muutokset ja yleissivistyksen tarpeet

Globalisaatio edellyttää panostamista kielitaitoon ja kulttuurien tuntemukseen. Uuden teknologian kehitys etenee kahdella rintamalla: tieto- ja viestintäteollisuus kasvaa edelleen samalla kun uusi teknologia leviää myös uusille aloille. Yhä useammissa työtehtävissä tarvitaan vähintäänkin tietokoneen ja -verkkojen peruskäyttötaitoja.

Tulevaisuuden työntekijältä vaaditaan laaja-alaista osaamista. Hyvän peruskoulutuksen lisäksi niin ammatillisia kuin yleissivistäviäkin tietoja tulisi päivittää säännöllisesti. Myös kansalaisten osallistumisen edistäminen ja aktiivisen kansalaisuuden tukeminen kuuluvat jatkossakin aikuisten yleissivistävän koulutuksen tehtäviin. Ammattikohtaisten osaamisvaatimusten sijaan työssä korostuvat yhä enemmän tehtäväkohtaiset osaamistarpeet, joiden päivittäminen ja täydentäminen onnistuvat parhaiten joustavilla, lyhytkestoisilla koulutusratkaisuilla.

Työntekijän keskeisiä kompetensseja ovat vahvat ammatilliset ja yleissivistävät perustiedot ja -taidot sekä keskeisten välineiden hallinta. Työntekijällä on oltava oppimisen taidot ja hänen pitää kyetä hallitsemaan omaa oppimisprosessiansa. Häneltä edellytetään innovatiivisuutta, luovuutta ja omaperäisyyttä. Hänen on kyettävä työskentelemään yhdessä, kohdata erilaisuutta ja verkostoitumaan ja toisaalta häneltä edellytetään vahvaa minuutta, kykyä itsenäiseen toimintaan ja oman elämänsä hallintaan. Hänen elämäntapansa on kestävä tulevaisuutta rakentava.

Taulukko 4. Muuttuvan työelämän edellyttämiä valmiuksia.

Muuttuva työelämä	Asiantuntijavalmiudet
Tieto-, viestintä ja automaatiotekniikan kehitys	Tietokoneen ja -verkkojen käyttötaidot, medialukutaito, kriittinen ajattelu, ongelmanratkaisutaidot
Globalisaatio	Kielitaito, kulttuuriosaaminen, suvaitsevaisuus, eettisyys, sopeutuvuus
Kestävä kehitys	Ympäristömuutoksen lukutaito, kulttuurin kriittisen reflektion taito, tuotanto- ja kulutustapoja korjaava innovatiivisuus, eturistiriitojen yhteensovittamisen taito
Jatkuva muutos, kompleksisuus, epävarmuus	Oppimisen taidot/itsesääätelytaidot, reflektiivisyys, joustavuus, proaktiivisuus/aloitteellisuus, yrittäjäys, monialaisuus, rajanylitystaidot, kyky sietää paineita/epävarmuutta
Verkostoituminen, tiimityö, projektit	Yhteistyötaidot, kommunikaatiotaidot, esiintymistaito
Symbolianalyttinen työ	Korkean asteen ajattelu, innovatiivisuus, visiointikyky
Rutiinipalvelut	Luotettavuus Täsmällisyys

Alkuperäinen lähde: Tynjälä (2003), muokattu edelleen Ruohotien (2005) muokkaaman taulukon pohjalta lisäämällä kestävä kehitys.

Innovaatioiden laaja-alainen hyödyntäminen teknologiassa, prosesseissa, organisaatioissa ja työkuultuureissa ovat mahdollisia vain panostamalla riittävästi henkilöstön täydennys- ja uudelleen koulutukseen sekä työssä oppimiseen. Innovaatioita hyödyntävät yritykset ovat riippuvaisia osaavasta ja luovasta henkilöstöstä. Luovaan pääomaan investointi onkin saanut yhä korostuneemman aseman, kun alueet ja maat kilpailevat menestyksestä globaalisti. Luovan luokan merkitystä globaalissa taloudessa on käsitelty muun muassa professori Rickhard Florida teoksessaan *Luovan luokan pako* (Talentum 2006). ”Koska luovuus on noussut esiin merkittävimpana talouskasvua lisäävänä tekijänä, paras tie jatkuvaan menestykseen on investoiminen luovaan pääomaan kautta linjan sen kaikissa ilmenemismuodoissa. Se edellyttää muutakin kuin vain tutkimus- ja tuotekehitysmenojen lisäämistä tai koulutuksen kehittämistä, vaikka molemmat ovatkin tärkeitä. Se vaatii lisää investointeja luovuuteen sen mitä moninaisimmissa muodoissa – kuvataiteeseen, musiikkiin, kulttuuriin, muotoiluun ja muihin vastaaviin aloihin – koska kaikki ovat yhteydessä toisiinsa ja auttavat toisiaan menestymään.” (Richard Florida, *Luovan luokan esiinmarssi*, Talentum 2005.)

Aikuiskoulutuksen ja elinikäisen oppimisen merkitys korostuu ammattitaidon ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Työssäkäynnin ja opiskelun vuorottelu ja samanaikaisuus lisääntyvät, jolloin koulutuksen ja työelämän yhteistyön täytyy olla joustavaa. On pyrittävä luomaan uusia ja joustavia koulutusväyliä ja -mahdollisuuksia. On löydettävä uusia malleja motivoida työssäkäyviä tutkintojen suorittamiseen. Näitä ovat muun muassa ilta- ja viikonloppuopetus, osa-aikainen opiskelu sekä tieto- ja viestintätekniikan tehokkaampi hyödyntäminen opiskelussa.

Koulutuksen näkökulmasta ongelmana ovat erityisesti ikäryhmien väliset suuret koulutuserot ja koulutuksen epätasainen jakautuminen. Innokkaimmin kouluttautuvat ne, joilla on jo valmiiksi eniten koulutusta. Nuoremmat kouluttautuvat vanhempia enemmän, naiset ovat miehiä selvästi aktiivisimpia kouluttautujia, toimihenkilöitä koulutetaan selvästi enemmän kuin työntekijöitä jne. Pk-yrityksissä työskentelevät sekä maahanmuuttajat osallistuvat muita vähemmän koulutukseen. Koulutukseen osallistuminen vaihtelee myös maantieteellisesti ja työsuhtedetyypin perusteella.

Toisen asteen koulutus puuttuu jatkossa yhä selvemmin vain pienehköltä väestöryhmältä, jonka saaminen koulutuksen pariin vaatii opintojen entistäkin pidemmälle menevää yksilöllistä räätälöintiä ja laaja-alaista ohjausta. Tämä asettaa vaativan haasteen koulutuksen järjestäjille kehittää riittävän joustavia koulutuspalveluja sekä hakevaa toimintaa näiden opiskelijoiden rekrytoimiseksi.

Aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta järjestävien oppilaitosten työelämäyhteistyö yritysten kanssa on vasta aluillaan mm. henkilöstökoulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Aikuisten yleissivistävää opetusta järjestävillä oppilaitoksilla on jo nyt mahdollisuus räätälöidä opetustarjontaansa yritysten henkilöstökoulutustarpeisiin. Koulutuspaketteja voidaan tehdä esimerkiksi matemaattis-luonnontieteellisiin aineisiin tai kieliin. Lisäksi voidaan toteuttaa soveltavia kursseja mm. kulttuurintuntemuksesta ja historiasta. Oleellista on kehittää joustavia ratkaisuja työn ja opiskelun yhteensovittamisessa, mikä tarkoittaa modulaarisia opintokokonaisuuksia, joustavia aikatauluja, modernin tieto- ja viestintätekniikan käyttöä ja opiskeluympäristön laajentamista työpaikalle, vaikkapa työpaikan opintoverstaina. Aineopiskelu tulisi tuotteistaa nykyistä tehokkaammin.

Opetushallinnon ja työhallinnon yhteistyö tarvitsee edelleen tiivistämistä, jolloin työvoimakoulutusta voitaisiin integroida paremmin nykyiseen koulutusjärjestelmään. Samoin koulutuspalveluja voitaisiin tehokkaammin koota yhdessä ja karsia päällekkäisiä elementtejä. Työhallinnon koulutusta koskevassa neuvonnassa ja ohjauksessa ei riittävästi oteta huomioon aikuisten yleissivistävää opintotarjontaa.

3.4 Maahanmuuttajien määrän kasvu

Suomessa asui vuoden 2005 lopussa noin 114 000 ulkomaan kansalaista. Jos mukaan lasketaan myös Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomailla syntyneet, maahanmuuttajien lukumäärä on vajaat 160 000. Ulkomaan kansalaisten osuus koko väestöstä on noin 2,2 % ja ulkomailla syntyneiden osuus noin 3 %. Luvuissa eivät ole mukana Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomaalaiset eivätkä määräaikaisesti maassa työskentelevät ulkomaalaiset, joita arvioidaan olevan vuodenajasta riippuen 4 000–12 000. Luvut ovat EU-maiden pienimmät, kun vertailussa otetaan huomioon myös eri maiden tilastoimaton ulkomaalaisväestö. Tämän luvun tilastotiedot perustuvat työhallinnon julkaisuun 2005:351 ”Yhteistyössä kotoutumiskoulutusta toteuttamaan – Työ- ja opetushallinnon työryhmän raportti”.

Taulukko 5. Suomen ja ulkomaiden kansalaiset iän mukaan vuonna 2003.

Ikä	Suomi				Ulkomaan kansalaiset			
	Miehet	Naiset	Yhteensä	%	Miehet	Naiset	Yhteensä	%
0–5	170 315	162 667	332 982	6,5	3 780	3 540	7 320	6,8
6–16	353 061	339 001	692 062	13,5	7 089	6 905	13 994	13,1
17–25	294 179	281 068	575 247	11,3	7 181	7 293	14 474	13,5
26–49	840 104	812 029	1 652 133	32,3	26 876	26 401	53 277	49,8
50–64	523 309	530 520	1 053 829	20,6	5 800	5 419	11 219	10,5
65–	318 446	488 030	806 476	15,8	2 753	3 966	6 719	6,3
Yhteensä	2 499 414	2 613 315	5 112 729	100,0	53 479	53 524	107 003	100,0

Maahanmuuttajia on siis suhteellisesti vähemmän yli 50-vuotiaassa väestössä.

Taulukko 6. Suomen väestö 31.12.2004 kansalaisuuden, äidinkielen ja syntymävaltion mukaan.

Väestö: 5 236 611					
Kansalaisuus		Äidinkieli		Syntymävaltio	
Suomi	5 112 729	suomi	4 811 945	Suomi	5 070 250
Ulkomaalaiset yht.	108 346	ruotsi	289 751	Ulkomailla synt. yht.	166 361
Suurimmat ryhmät:		saame	1 732	Suurimmat ryhmät:	
Venäjä	24 626	Vieraskieliset yht.	133 183	Entinen Neuvostoliitto*	38 547
Viro	13 978	Suurimmat ryhmät:		Ruotsi	29 191
Ruotsi	8 209	venäjä	37 253	Viro	11 238
Somalia	4 689	viro	13 784	Entinen Jugoslavia	4 870
Irak	3 392	englanti	8 345	Somalia	4 771
Serbia ja Montenegro	3 336	somali	8 096	Venäjä	4 275
Britannia	2 655	arabia	6 589	Saksa	4 274
Saksa	2 626	albania	4 808	Irak	4 250
Kiina	2 625	kurdi	4 757	Kiina	3 567
Iran	2 555	kiina	4 172	Britannia	3 354

* Ennen Neuvostoliiton hajoamista muuttaneet

Lähde: Tilastokeskus.

Ulkomaalaisista Suomessa on eniten Venäjän, Viron ja Ruotsin kansalaisia. Vieraskielisissä on eniten venäjän-, viron-, englannin- ja somalinkielisiä. Vieraskielisiä ovat ne, jotka ilmoittavat äidinkielekseen väestörekisteriin jonkin muun kielen kuin suomi, ruotsi tai saame. Eniten Suomeen on tultu entisen Neuvostoliiton maista (ennen Neuvostoliiton hajoamista) sekä Ruotsista ja Virosta.

Suomeen muuton syyt olivat työministeriön arvion mukaan 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa yleisyysjärjestyksessä seuraavat: perhesuhteet 60–65 %, pakolaisuus noin 15 %, paluumuutto noin 10 %, työ 5–10 % ja muu syy 5–10 %.

Tilastokeskuksen väestöjulkaisun 2005:9 ”Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2004” mukaan Suomessa asuvien ulkomaalaisten koulutustaso vaihtelee suuresti kansalaisuuksittain. Saatavissa olevat tiedot ovat kuitenkin melko epävarmoja, koska ne kootaan ulkomaalaisten itsensä väestörekisteriin ilmoittamista tiedoista. Vuonna 2003 työikäisistä (15–64) ulkomaan kansalaisista 59,1 %:lla oli perusasteen tutkinto (tai tuntematon koulutus), 21,8 %:lla toisen asteen tutkinto ja 19,0 %:lla korkea-asteen tutkinto. Vastaavat luvut olivat Suomen kansalaisten osalta 31,8 %, 41,3 % ja 26,9 %. Vähiten koulutusta oli Thaimaan, Intian ja Somalian kansalaisilla. Ukrainan, Kiinan, Saksan ja Venäjän kansalaisilla korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli suurempi kuin Suomen kansalaisilla.

Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajien osuus aikuisten yleissivistävässä koulutuksessa kasvaa lähivuosina. Maahanmuuttajien erityisiä koulutustarpeita tarkastellaan lähemmin luvussa 4.3.1.

3.5 Syrjäytymisriskeistä

Tasa-arvon edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy on ollut pitkään keskeisimpiä koulutuspoliittisia tavoitteita Suomessa. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle huhtikuussa 2006 vahvistaa tämän kannan. Selonteko asettaa tavoitteeksi tasa-arvon ja koulutusmyönteisyyden lisäämisen aikuiskoulutuksessa. Aliedustettujen ryhmien mahdollisuuksia osallistua aikuiskoulutukseen tulee lisätä.

Syrjäytymistä tarkastellaan tässä muistiossa koulupudokkaiden, romanien ja rangaistuslaitoksissa olevien näkökulmista. Syrjäytymisriskinä tarkastellaan heikkoja perusvalmiuksia, oppimisvaikeuksia ja köyhyyttä. Myös osa maahanmuuttajista on syrjäytymisuhan alaisia. Maahanmuuttajien erityisiä koulutustarpeita tarkastellaan lähemmin luvussa 4.3.1.

Syrjäytymisriskit ovat kasautuvia. Koulutuksesta syrjäytyminen ennakoi työelämästä ja yhteiskunnasta syrjäytymistä. Koulutus osaltaan ehkäisee tai katkaisee syrjäytymiskiirteen.

Koulupudokkaat

Ilman perusopetuksen päättötodistusta on jäänyt viime vuosina noin 330 oppilasta. Vuosina 2000–2004 peruskoulun päättäneiden määrä on vaihdellut 65 566:sta 60 526:een.

Toisen asteen nivelvaihe on kriittinen koko nuoren tulevaisuuden kannalta. Toisen asteen koulutuksen jättää aloittamatta noin 3 400 peruskoulun päättäneitä. Osa näistä nuorista – useimmiten pojista – on vaarassa jäädä koulutuksen ja työelämänkin ulkopuolelle. Keskeyttämisvaara on suurin nuorilla, joilla on heikko sosiaalinen tausta ja heikko koulumotivaatio ja jotka eivät saa koulunkäyntiinsä perheensä tukea.

Opetusministeriön tavoitteena on vahvistaa varhaista puuttumista koulutuksesta putoamisen ehkäisemiseksi. Oppilaiden tukemiseksi on tarkoitettu kehittää varhaisen puuttumisen keinoja, kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluita sekä toiminnallisia ja/tai työpainotteisia

opetus- ja työmuotoja. Lisäksi tehostetaan moniammatillista eri organisaatioiden yhteistyötä (perusopetus, ammatillinen koulutus, lukiot, työpajat, kuntien sosiaali- ja nuorisotoimi sekä terveystoimi). Tavoitteena on nuorten tuettu seuranta, jatkosuunnitelmien selkeyttäminen ja jokaiselle räätälöitävä tarvittaessa yksilöllinen opinto-ohjelma, jolla varmistetaan nuorelle jatkokoulutuspaikka.

Puutteellinen luku-, kirjoitus- ja laskutaito syrjäytymisriskinä

Suomi on menestynyt hyvin OECD:n PISA-arvioinneissa viime vuosina – nuorten perusvalmiuksien taso on korkea. 90-luvun loppupuolella tehty aikuisten lukutaitotutkimus (Pirjo Linnakylä, Antero Malin, Irja Blomqvist ja Sari Sulkunen: Lukutaito työssä ja arjessa) jäi vähemmälle huomiolle. Suomalaisen aikuisväestön lukutaidon laatua ja tasoa tarkasteltiin kolmella osa-alueella, jotka olivat asiatekstien lukutaito ja dokumenttien käyttötaito sekä peruslaskutoimitukset soveltavana lukutaitona. Tutkimus koski 16–65-vuotiaita suomenkielisiä suomalaisia eli työikäisiä.

Tutkimus tuotti aikuisten kansallisen lukutaitoprofiilin ja osoitti, että aikuisväestön lukutaidossa on suuria eroja. Valtaosa väestöstä eli kaksi kolmasosaa lukee hyvin eli täyttää tietoyhteiskunnan ja elinikäisen oppimisen lukutaitovaatimukset kaikilla osa-alueilla. Aikuisista kolmasosa osaa perinteisessä mielessä lukea, mutta taidot eivät riitä tietoyhteiskunnan elinikäisen oppimisen vaatimuksiin. Lukutaidon osaamisprofiili on samanmuotoinen jokaisella kolmella osa-alueella.

Tutkimuksen päätulokset olivat: Kansainvälisesti verrattuna suomalaisen lukutaito on keskimäärin korkeatasoinen. Heikotkin lukijat arvioivat oman lukutaitonsa hyväksi. Koulutustaso on ratkaiseva tekijä. Ikäluokkien lukutaitoerot ovat suuret – nuoret lukevat parhaiten. Ne ikääntyneet lukijat, joiden taidot ovat heikot, yliarvioivat enemmän omia taitojaan kuin nuoret. Naisten ja miesten lukutaidon taso on sama, mutta taitoprofiilit erilaiset. Asiatekstien lukutaidossa naiset ovat parempia, miehet kvantitatiivisessa lukutaidossa. Työ – ja etenkin tietotyö – vaatii ja opettaa lukutaitoa. Tietotekniikan monipuoliset käyttäjät ovat parhaita lukijoita. Lukutaidolla on yhteys työllistymiseen ja työssä menestymiseen. Työttömien lukutaito on selvästi heikompi kuin työssä olevien. Lukutaito kehittyy vapaaajan ympäristöissään. Erityisesti kotikirjaston niukkuus ja kirjojen lukemisen puute näkyvät heikkona lukutaitona.

Tutkimuksen tekijöiden yhteenvetona on, että Suomessa yksi kolmasosa aikuisväestöstä tarvitsee nykyistä paremman lukutaidon elinikäisen oppimisen ja etenkin omaehtoisen opiskelun onnistumiseksi. Aikuisväestöstä 15 prosentilla eli noin puolella miljoonalla suomalaisella aikuisella on lukutaidossaan ainakin yhdellä osa-alueella vakavia puutteita. Puutteellinen lukutaito on syrjäytymisriski. Erityisen ongelmalliseksi sen tekee siihen liittyvä sosiaalinen häpeä.

Oppimis- ja opiskeluvaikeudet sekä erityisongelmat syrjäytymisriskinä

Tunnistamattomat oppimisvaikeudet ja opiskeluun liittyvät hankaluudet, kuten oppimistekniikkojen puute, ovat suhteellisen yleinen syrjäytymisriski. Aikuisten yleissivistävässä opetuksessa nämä vaikeudet ja hankaluudet vaihtelevat esimerkiksi vaikea-asteisesta lukuvaikeudesta opiskelumotivaation puutteeseen. Täsmällisiä tutkimustietoja aikuisten yleissivistävässä opetuksessa olevien oppimisvaikeuksista ei ole, mutta erityisopetuksen määrät perusopetuksessa sekä nuorten oppimis- ja opiskeluvaikeudet nuorten lukioissa ovat suun-

taa-antavia arvioitaessa aikuisten oppimis- ja opiskeluvaikeuksien yleisyyttä. Asiaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.4. Syrjäytymisriskejä arvioitaessa olisikin keskeistä saada perusteellisempaa tietoa aikuisten oppimis- ja opiskeluvaikeuksista sekä opiskelua haittaavista erityisongelmista.

Köyhyys syrjäytymisriskinä

90-luvun alkupuolen laman jälkeen tehdyt yhteiskuntapoliittiset ratkaisut ovat johtaneet taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden lisääntymiseen. Köyhien suhteellinen osuus on lisääntynyt viimeisen 10 vuoden aikana. Pienituloisuuden yleisyys vaihtelee elämänvaiheen mukaan. Pienituloisuus on yleisintä nuorilla alle 30-vuotiailla. Työmarkkina-asema on suurin jakolinja.

Lisääntyvä osa suomalaisista ei ole päässyt nauttimaan taloudellisesta kasvusta. Suurimpia ulkopuolelle jääneitä ryhmiä ovat yksinhuoltajat, pitkäaikaistyöttömät ja vähimmäisetuuksien varassa elävät henkilöt. Yksinhuoltajien vaikeudet heijastuvat joko välittömästi tai viiveellä sekä heidän omaansa että heidän lastensa koulutusmahdollisuuksiin.

Yksinhuoltajien köyhyysriski ja todennäköisyys joutua toimeentulotuen varaan on noin kolminkertaistunut verrattuna kahden huoltajan perheisiin. Yksinhuoltajien reaalitulot eivät ole juurikaan nousseet kymmenen viime vuoden aikana. (Heikkilä, 2006.)

Joka kuudes 18–25-vuotias elää toimeentulotuella. Taulukon 2 mukaan yli 56 % aikuisten lukiokoulutuksessa olevista opiskelijoista on 15–24-vuotiaita. Vaikeimmassa asemassa ovat nuoret pitkäaikaistyöttömät, jotka ovat vaarassa syrjäytyä pysyvästi työelämän ja normaalin ihmisten välisen kanssakäymisen ulkopuolelle. He ovat myös kaikkein köyhimpiä.

Kaikkiaan Suomessa on satojatuhansia kotitalouksia, joiden elämää rajoittaa köyhyys. Suomalaisten köyhien määrää on kuitenkin vaikea määritellä täsmällisesti. Toimeentulotuen saajia ja pitkäaikaistyöttömiä on satojatuhansia ja ylivelkaantuneita kymmeniätuhansia. Työllisyystilanteen paraneminenkaan ei juuri näy heidän elämässään.

3.6 Elinikäisen oppimisen avaintaidot Euroopan unionin näkökulmasta

Syyskuussa 2006 Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoiksi on valmistelun loppuvaiheessa. Komissio antanee asiasta suosituksen ennen vuoden vaihdetta.

Kokoontuessaan Lissabonissa vuonna 2000 Eurooppa-neuvosto totesi, että Eurooppa on haasteellisessa tilanteessa sopeutuessaan globalisaatioon ja siirtyessään tietoon perustuvaan talouteen. Se korosti, että kaikilla kansalaisilla on oltava uudessa tietoyhteiskunnassa elämistä varten ja työskentelemistä varten tarvittavat taidot” ja että ”Euroopan tasolla olisi määriteltävä uudet perustaidot, joita kehitettäisiin elinikäisen oppimisen avulla.” Avaintaitojen määrittäminen käynnistyi osana Lissabonin strategiaa ja erityisesti ”Koulutus 2010”-työohjelmaa. Ehdotuksen laati monipuolinen asiantuntijaryhmä.

Perushuolena olivat havainnot siitä, että eurooppalaisen työvoiman ammattitaito ei riitä. Arvioitiin, että kolmasosalla Euroopan työvoimasta eli 80 miljoonalla ihmisellä on vähäinen ammattitaito ja että 50 prosenttia työpaikoista edellyttää korkeaa ammattitaitoa. Erityisesti kiinnostus kohdistui aikuisväestön puutteelliseen luku- ja kirjoitustaitoon sekä koulunkäynnin keskeyttämiseen.

Avaintaitoja koskeva työ liittyy läheisesti Euroopan koulutusjärjestelmien parantami-

seen, muun muassa meneillään olevan eurooppalaisen tutkintokehityksen kehittämistyöhön, sekä aloitteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tutkintojen ja pätevyyksien avoimuutta ja tunnustamista sekä opettajien koulutuksen kehittämiseen taitojen opettamista korostavaan suuntaan. Myös oppimisen sosiaalinen puoli on saanut tärkeämmän aseman.

Useita vuosia kestäneen prosessin tuloksena syntyi ”Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys”, joka on luonteeltaan vertailuväline. Suositusehdotus on tämän muistion liitteenä 3. Sen tarkoituksena on tukea jäsenvaltioiden pyrkimyksiä kehittää yleissivistävän ja ammatillisen peruskoulutuksen järjestelmäänsä sekä aikuisten yleissivistävää ja ammatillista koulutusta sekä kannustaa jäsenvaltioita jatkamaan yhteistyötä ”Koulutus 2010” -työohjelman puitteissa.

3.7 Yhteenveto – keitä opiskelijat tulevaisuudessa todennäköisesti ovat ja miksi he tarvitsevat yleissivistävää opetusta aikuisina

Viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen, kansalaisten koulutustason nousun, työelämän muutosten ja maahanmuuton seurauksena aikuisina yleissivistystä hankkiva opiskelija-aines on olennaisesti monenlaistunut. Aikuisten yleissivistävää opetusta järjestävien oppilaitosten toimintakenttä on muuttunut. Luokkatoumuus ja joustavat opetusjärjestelyt sekä erityisesti mahdollisuus aineopiskeluun ovat entisestään lisänneet sekä opiskelijoiden taustojen ja tavoitteiden monenlaisuutta että oppilaitosten mahdollisuuksia opetuksen yksilöllistämiseen.

Monenlaistumiskehitys jatkunee myös tulevaisuudessa, jolloin aikuisten perus- ja lukio-koulutuksessa olevissa opiskelijoissa voidaan erottaa alla olevia ryhmiä.

Tutkintotavoitteiset opiskelijat

Perusopetuksen oppimäärää suorittavat

Suomalaisten koulutustason kohoamisen seurauksena kantaväestöön kuuluvien tarve opiskella aikuisena koko peruskoulun oppimäärä vähenee. Niiltä, joilta perusopetuksen päättötodistus puuttuu, esimerkiksi monilta romaneilta ja rangaistuslaitoksissa opiskelevilta, erityisen tuen tarve kuitenkin lisääntyy. Erityisen tuen järjestäminen edellyttää oppilaitoksilta valmiutta erityisopetukseen, henkilökohtaisten opetusjärjestelyjen käyttöä ja mahdollisesti oppimäärien yksilöllistämistä.

Aikuisten maahanmuuttajien tarve perusopetukseen kasvaa odotettavissa olevan lisääntyvän maahanmuuton myötä. Myös näiden opiskelijoiden kohdalla erityisen tuen ja ohjauksen tarve on suuri. Oman ryhmänsä muodostavat luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajat.

Koulutuspoliittisesti ja alueellisen tasa-arvon näkökulmasta on tärkeää turvata jokaisen aikuisen mahdollisuus perusopetuksen oppimäärän suorittamiseen koko maan kattavasti.

Perusopetuksen jälkeistä lisäopetusta tarvitsevat

Perusopetuksen päättötodistuksen saaneissa on alisuoriutujia, joiden tiedot ja taidot ovat heikkoja ja joiden todistuksella ei pääse jatkokoulutukseen. Näissä on sekä maahanmuuttajia että suomalaisnuoria. He ovat oppivelvollisuusiän ylittäneitä. He tarvitsevat arvosanakorotusten lisäksi ohjausta ja työelämää tutustumista.

Lukion oppimäärää suorittavat

Yleinen tarve lukiotutkinnon suorittamiseen aikuisiässä vähenee. Aikuisten lukiokoulutukseen hakeutuu kuitenkin opiskelijoita, joilta toisen asteen tutkinnon opiskeleminen on syystä tai toisesta jäänyt nuoruusiässä kokonaan aloittamatta tai, jotka ovat jossakin vaiheessa keskeyttäneet opintonsa. OECD:n koulutustilastoissa niiden suomalaisten poikien lukumäärä, jotka eivät peruskoulun jälkeen jatka missään toisen asteen oppilaitoksessa, on hälyttävän korkea. Tämä saattaa ennakoita sitä, että tulevaisuudessa näitä opiskelijoita hakeutuu aikuisten lukiokoulutukseen yhä enemmän jatkamaan opintojaan myöhemmällä iällä. Myös sellaisten opiskelijoiden lukumäärän voidaan arvioida kasvavan, joilla on ammatillinen tutkinto suoritettu ja jotka tähtäävät ylioppilastutkinnon suorittamiseen ammatilliselta pohjalta. Näiden opiskelijoiden opiskelutarve on usein työelämälähtöinen. Maahanmuuttajien osuus opiskelijoista lisääntyy.

Aineopiskelijat

Työssä käyvät aikuiset

Työelämän muutoksen, tietoyhteiskuntakehityksen ja kansainvälistymisen seurauksena työssä käyvän aikuisväestön tarve yleissivistävän osaamisensa päivittämiseen ja täydentämiseen aineopiskeluna kasvaa. Tämä ilmenee erityisesti kielten ja tietotekniikan opiskeluna, mutta myös muihin vuorovaikutustaitoihin liittyvänä opiskeluna (äidinkieli). Tarve koskee erityisesti lukiotasoisia opintoja, mutta myös esim. peruskoulutasoista englannin kielen opiskelua. Näiden opiskelijoiden koulutustausta vaihtelee peruskoulun oppimäärän suorittamisesta akateemiseen loppututkintoon.

Maahanmuuttajat

Lisääntyvän maahanmuuton myötä tarve aikuisten maahanmuuttajien suomen/ruotsin kielen opiskelun ja suomalaiseen yhteiskuntaan perehdyttävän koulutuksen järjestämiseen aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa kasvaa. Osa tästä koulutuksesta on perusopetukseen valmistavaa ja perusopetustasoisista (yleisten kielitutkintojen tasot 0–3), mutta myös lukiotasoiselle (yleisten kielitutkintojen tasot 4–5) suomen kielen koulutukselle on tarvetta. Koska maahanmuuttajien koulutustausta vaihtelee luku- ja kirjoitustaidottomista akateemisen loppututkinnon suorittaneisiin aikuisiin, tarvitaan monentasoisten kielikurssien ohella myös oppimisvalmiuksia täydentäviä kursseja.

Maahanmuuttaja, jolla on kotoutumistukioikeus, voi käyttää yleissivistäviä opintoja kotoutumiskoulutuksessaan. Se voi olla työhallinnon ostamaa koulutusta mutta myös joko tutkintoon tähtäävää tai aineopiskelua, joka on vahvistettu työvoimapoliittiseen koulutukseen rinnastettavaksi koulutukseksi. Useimmiten se on aineopiskelua.

Tutkintoa täydentävät tai arvosanoja korottavat opiskelijat sekä muiden oppilaitosten opiskelijat

Otsakkeessa mainittu opiskelijaryhmä muodostaa hyvin heterogeenisen joukon. Heidän opintojensa järjestämisessä aikuisten lukiokoulutusta tarjoavien oppilaitosten tehtävä koulutusjärjestelmän joustavuutta lisäävänä ja korjaavana oppilaitosmuotona korostuu.

Tutkinnon täydentäjät ovat pääasiassa lukio-opintojaan täydentäviä opiskelijoita, jotka suorittavat laajoja oppimääriä aiemmin lyhyinä suorittamissaan oppiaineissa. Näitä ovat esimerkiksi niin sanotut ”kukkaisteekkarit”, joilta puuttuu teknillisillä aloilla tarvittavat

pohjaopinnot matematiikassa ja luonnontieteissä. Arvosanojen korottajat ovat sekä peruskoulu- että lukiotasolla opiskelijoita, jotka pyrkivät parantamaan mahdollisuuksiaan päästä jatko-opintoihin. Arvosanojen korottajien ryhmän voidaan arvioida tulevaisuudessa kasvavan erityisesti silloin, jos lukioarvosanojen painoarvo korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa lisääntyy.

Muiden oppilaitosten opiskelijat opiskelevat tutkintotavoitteisesti samanaikaisesti josakin muussa toisen asteen oppilaitoksessa, ammattikorkeakoulussa tai korkeakoulussa. Aikuisten lukiokoulutuksessa he suorittavat aineopiskeluna yksittäisiä kursseja tai oppiaineita varmistaakseen menestymisensä tutkinto-opinnoissaan. Mahdollinen ylioppilastutkinnon ainerealin huomioonottaminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa tuo aikuisten lukio-koulutukseen yksittäisiin reaalikokeisiin valmistautuvia. Myös kahta tutkintoa (ylioppilastutkinto ja ammatillinen tutkinto) suorittavat opiskelijat kuuluvat tähän ryhmään.

Ikääntyvät opiskelijat

Ikääntyvän väestön suhteellisen osuuden kasvu edellyttää koulutusjärjestelmältä myös tämän kansanosan tietojen ja taitojen ylläpitämistä niin, että aktiivisena kansalaisena toimiminen on mahdollista myös iän karttuessa. Opiskelun tarve kohdistuu tällöin erityisesti tietoyhteiskunnan kehitykseen liittyviin oppiaineisiin, mutta myös kielitaidon kartuttamiseen ja ylläpitämiseen. Osaltaan tätä kysyntää tulee lisäämään se, että huomattavalla osalla vanhenevasta väestöstä on kokemusta lukio-opinnoista; tuttuun oppilaitosmuotoon on helppo palata. Aikuisten lukiokoulutusta tarjoavien oppilaitosten tehtävä ikääntyvän väestönsosan koulutuspalveluiden järjestämisessä todennäköisesti kasvaa.

4 Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämistarpeet

4.1 Ohjaus

Aikuisten neuvonta- ja ohjauspalveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa lähtökohtana tulee olla elinikäisen ohjauksen periaatteet. Ohjaustoiminnan tavoitteena on tukea henkilöitä sovittamaan yhteen koulutus ja urakehitys henkilökohtaisten elämänhallintaa koskevien tavoitteiden kanssa, yhdistämään omat taidot ja kiinnostukset koulutukseen ja työmarkkinoilla oleviin mahdollisuuksiin tai yrittäjyyteen sekä saavuttamaan henkilökohtaiseen elämään liittyvät tavoitteet (Cedefop 2005).

Aikuisten ohjausjärjestelmien kehittämisessä tulee ottaa huomioon aikuisten yksilölliset tarpeet, jotka syntyvät erilaisista lähtökohdista. Aikuisopiskelijoiden motiivit, opiskelutaidot, opintosuunnitelmat ja opintojen sisällöt vaihtelevat. Erilaiset tarpeet ja tavoitteet edellyttävät ohjausjärjestelmältä joustavuutta. Tarjolla tulee olla yksilöllistä, pienryhmä- ja verkko-ohjausta. Henkilökohtaisten opiskeluohjelmien suunnitteluun ja seurantaan on varattava riittävästi aikaa ja resursseja. Aikuiset voivat tarvita erityisesti opintojen alkuvaiheessa tukea opiskelutaitojensa päivittämiseen. Opintojen yksilöllinen suunnittelu, opiskeluprosessin tukeminen sekä aikaisemmin hankitun osaamisen kartoittaminen edellyttävät ohjauksellista tukea.

Verkko-opetuksen ja -ohjauksen kehittämiseen tulee resursoida siten, että aikuisopiskelijat voivat halutessaan suorittaa kursseja monimuotoisesti. Etälukio- sekä oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeissa on luotu toimintaympäristöjä tukemaan verkko-opetuksen kehittämistä. Etelä-Suomen aikuislukioiden verkosto on kehittänyt aikuisten lukiokoulutuksessa opiskelevien ohjauksen tueksi tarkoitetun verkkosivuston (www.aikuislukiot.fi), jonka sisältö kattaa lukioaikaisen opiskelu- ja ohjausprosessin. Verkko-ohjauksen onnistumiseksi tarvitaan opetus- ja ohjaushenkilöstön täydennyskoulutusta, jota Opetushallitus on yhdessä Etälukio-hankkeen ja OPEKO:n kanssa toteuttanut ympäri Suomea vuodesta 2003 alkaen, mutta menetelmien ja välineiden muuttuessa koulutuksen tarve pysynee ennallaan. Eri puolille Suomea on koulutettu noin 10 opinto-ohjaajaa, jotka toimivat verkko-ohjauksen koulutuskokonaisuuksien (OPO.FI perus ja OPO.FI jatko) kouluttajina. Verkko-ohjaus on kuitenkin vain yksi ohjausmenetelmä, joka ei kata kaikkia aikuisopiskelijoiden tarpeita.

Ohjauspalveluiden arviointiprojektit ovat osoittaneet, että aikuisten yleissivistävisissä oppilaitoksissa ohjaukseen ei ole varattu riittävästi resursseja ohjaustarpeeseen nähden.

Ohjauksen järjestämisestä vastaavan henkilön tulisi olla pätevä ohjauksen ammattilainen, ja lisäksi opettajilla tulee olla osaamista ohjata aikuisia opiskelijoita opiskelutaitojen ja -menetelmien kehittämisessä. Aikuislukioissa työskentelee harvoin päätoiminen opinto-ohjaaja. Ohjauksesta huolehtivat usein rehtori ja opettajat oman toimensa ohella.

Ohjauksen tila -arviointiraportissa (2002) esitettyjen tulosten mukaan aikuislukioissa ohjauspalvelujen järjestäminen ja resurssointi on kirjavaa. Aikuisille annettavan opetuksen tuntijaossa ei ole pakollista opinto-ohjauksen kurssia, kuten nuorten lukiokoulutuksessa. Tämä antaa koulutuksen järjestäjille melko vapaat kädet ohjauksen järjestämisessä.

Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) on ohjauksen järjestämisen osalta määritelty tiettyjä velvoitteita. Oppilaitosten tulee laatia ohjauksen järjestämistä koskeva suunnitelma, jossa määritellään työnjako ja vastuut siitä, miten oppilaitoksen tuottamina palveluina toteutuvat ohjauksen eri osa-alueet: opiskelun ohjaus, ura- ja elämänsuunnittelun ohjaus sekä psykososiaalinen tuki oppilaitoksen tuottamina palveluina. Oppilaitoskohtaisessa ohjaussuunnitelmassa tulee myös määritellä rehtorin, opinto-ohjaajan, aineenopettajien ja ryhmänohjaajien sekä muiden tahojen roolit ohjauspalveluiden toteuttajina.

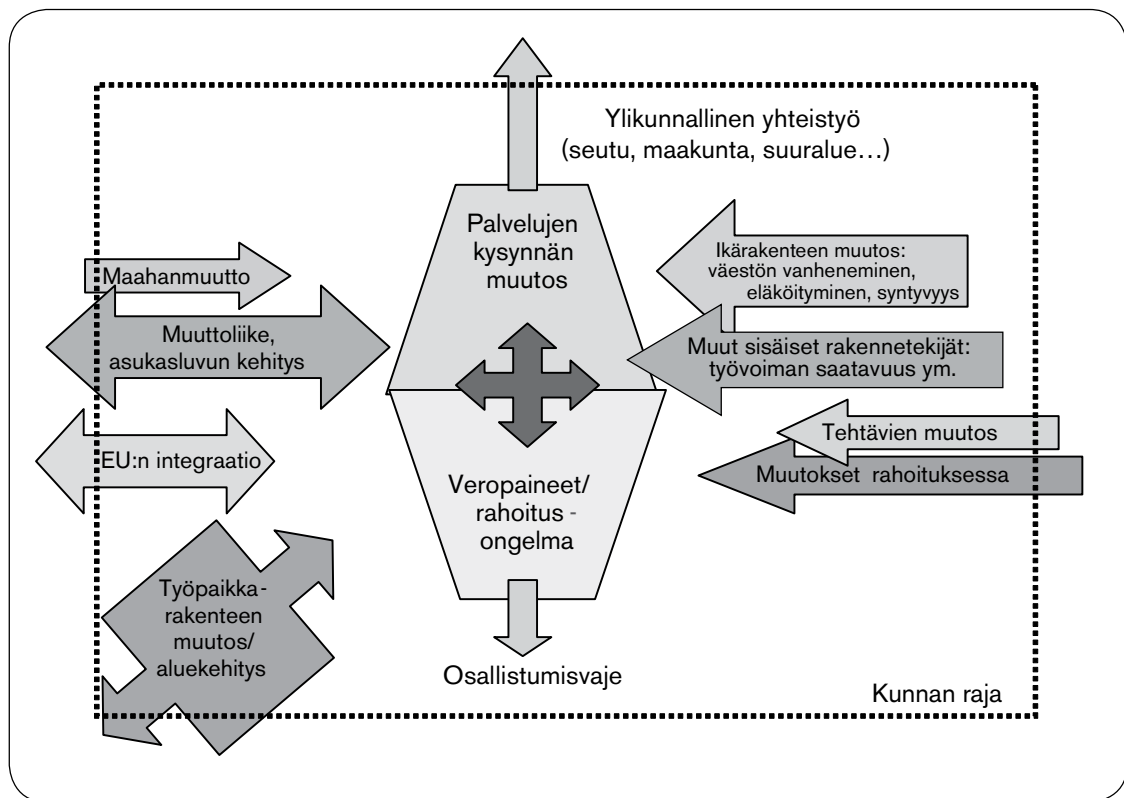
Opetusministeriön ja työministeriön asettama valmisteluryhmä esittää muistiossaan 365/2006 aikuisopiskelun tietopalvelujen, neuvonnan ja ohjauksen kehittämistä. Työryhmätyön pohjalta on valmisteilla kehittämisohjelma, jonka avulla kaikille aikuisille tarjottavia ohjauspalveluja pyritään parantamaan. Työhallinto on huolehtinut työvoimakoulutuksen yhteydessä työttömien aikuisten ohjauksesta, mutta muilta osin aikuisten ohjauksessa on puutteita (OECD:n arviointiraportti 2001). Maahanmuuttajien osalta ohjauspalveluita on järjestetty lähinnä pakolaisina maahan tulleeille henkilöille osana kotouttamissuunnitelmaa. Maahan työskentelemään muuttaneiden ja maassa pidempään asuneiden eri kulttuuritaustaa edustavien henkilöiden tilanne on huonompi.

4.2 Kunta- ja palvelurakenteen muutokset ja toisen asteen yhteistyö

Kunta- ja palvelurakenteen muutokset

Kunta- ja palvelurakenteen uudistamisen tavoitteena on etsiä sellaisia rakenteellisia ja taloudellisia ratkaisuja, joilla nykyisin kuntien vastuulla olevien palvelujen, mm. koulutuspalvelujen, järjestäminen ja tuottaminen voidaan turvata myös tulevaisuudessa. Pelkkä palvelujen saavutettavuus ei yksin riitä, vaan samalla on varmistettava palveluiden laatu, vaikuttavuus, tehokas tuottamistapa ja teknologinen kehittäminen.

Hyvinvointipalvelujen järjestäminen vaatii jatkossa organisaatio- ja toimintatapamuutoksia. Peruskunta ei osassa maata ole enää välttämättä riittävä yksikkö palvelujen turvaajana vaan jatkossa tarvitaan sekä kuntarajat ylittävää yhteistyötä että kuntien yhdistymisiä. Palvelurakenneuudistuksella pyritään luomaan toimiva palveluverkko ja kiinteyttämään yhteistyötä eri palvelujärjestäjien kesken.

Kuvio 4. Kuntien kohtaamia haasteita vuoteen 2015.

Lähde: Sisäministeriö/ Kunta- ja palvelurakennemuutostushanke

Kuntatalouden menot ovat viime vuosina kasvaneet selvästi tuloja nopeammin. Vuonna 2004 kaikkiaan 138 kunnan vuosikate eli tulojen ja toimintamenojen erotus oli negatiivinen. Ennusteen mukaan vuonna 2009 kuntatalouden tilanne olisi vielä tätäkin huonompi.

Nykyisin 70 prosenttia Suomen väestöstä ja 80 prosenttia työpaikoista on yli 10 000 asukkaan kunnissa. Kyseiset kunnat kattavat vain neljänneksen maan pinta-alasta. Yli 10 000 asukkaan kuntia Suomessa on noin 100 kpl, mikä tarkoittaa hieman vajaata neljänestä kuntien määrästä.

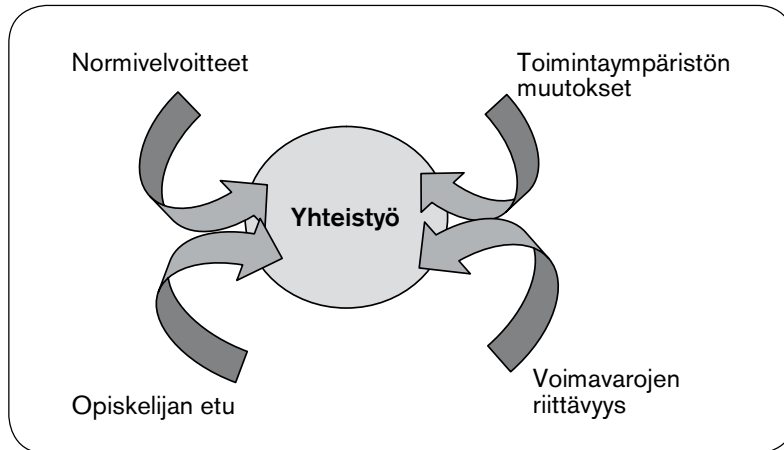
Toisen asteen koulutuksen yhteistyö

Suomen korkeatasoinen koulutusjärjestelmä pystyy yhä tarjoamaan laadukkaita koulutuspalveluita kaikille kansalaisille tasa-arvoisesti. Koulutusjärjestelmämme on kuitenkin lähi-vuosina suurien haasteiden edessä. Väestökehitys, työelämän muutokset ja edellä kuvattu kuntakehitys edellyttävät koulutusjärjestelmältä joustavuutta ja kykyä muutokseen: koko ikäluokan kouluttamista ja kaikkien lahjakkuusreservien käyttöä sekä erityisesti aikuisen työvoiman koulutusmahdollisuuksien parantamista. Myös sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön muutos ja kansainvälistyminen edellyttävät koulutuksen uudistumista. (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008, opetusministeriön julkaisuja 2004:6.)

Sekä lukiolaissa (629/1998) että laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) on mainittu koulutuksen järjestäjiä koskeva yhteistyövelvoite muiden koulutuksen järjestäjien kanssa. Kehittämissuunnitelman 2003–2008 mukaan koulutusjärjestelmän toiminnallisten rakenteiden kehittämisessä erityisenä tavoitteena ovat eri sektoreiden ja koulumuotojen yhteistoiminnan vahvistaminen sekä joustavuuden, tuloksellisuuden ja tehokkuuden paranta-

minen. Kehittämissuunnitelmassa kehoitetaan parantamaan koulutuksen laatua ja saavutettavuutta sekä opiskelijoiden yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia toisen asteen koulutuksen järjestäjien välisen yhteistyön avulla. Ammatillisten opintojen täydentäminen lukio-opinnoilla tai päinvastoin tai kahden tutkinnon samanaikainen suorittaminen parantavat opiskelijoiden jatko-opintovalmiuksia sekä vahvistavat työelämässä tarvittavaa osaamista.

Kuvio 5. Koulutusyhteistyön vahvistamisen perustelut.

Lähde: Irmeli Halinen, Opetushallitus

Toisen asteen koulutuksen yhteistyötä koskevissa kansallisissa kehittämislinjauksissa on esitetty mm. seuraavia tavoitteita:

- Lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyötä lisätään erityisesti yhteisen opintotarjonnan, yhteisten opinto-ohjelmien sekä alueellisen koulutustarjonnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Yhteistyötä tukemalla vahvistetaan ammatillisten tutkintojen antamia jatko-opintovalmiuksia.
- Ammatillisten ja lukio-opintojen samanaikaista suorittamista laajennetaan ja tuetaan näitä opintoja järjestävien oppilaitosten yhteistyötä tiivistämällä ja rahoitusta kehittämällä. Tavoitteena on laajentaa ylioppilastutkinnon suorittajien määrä 10 prosenttiin ammatillisen perustutkinnon suorittavista.
- Kannustetaan maakuntia ja seutukuntia laatimaan kaikkea aikuiskoulutusta kattavat kehittämissuunnitelmat niin, että mukana ovat alueen kunnat, koulutuksen järjestäjät ja korkeakoulut, elinkeinoelämä sekä kansalaisjärjestöt.
- Turvataan aikuiskoulutuksen tarjonta ja saavutettavuus kaikilla alueilla edistämällä koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten ja korkeakoulujen yhteistyötä sekä hyödyntämällä ja kehittämällä uuden teknologian suomia mahdollisuuksia.
- Alueellisia yhteistyöverkostoja rakennetaan ottaen huomioon toisen asteen opintotarjonnan monipuolistaminen, opetusteknologian hyödyntäminen (virtuaaliopetus, etäopetus) sekä kokemusten levittäminen erilaisten opetustarjontaratkaisujen ja hallinnollisten mallien toimivuudesta. Virtuaali- ja etäopetusta integroidaan koulutuksen järjestäjien yhteistyöhön koulutuksen kehittämistä tukevalla tavalla.
- Tuetaan kuntien ja muiden koulutuksen järjestäjien seudullisten/alueellisten yhteistoimintamallien kehittämistä kunta- ja palvelurakennehankkeen esitysten pohjalta.

(Lähteet: Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008, opetusministeriön julkaisuja 2004:6; Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategia vuoteen 2013, opetusministeriön julkaisuja 2003:40; Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2011, opetusministeriön julkaisuja 2006:1.)

Lukion ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä opetuksen järjestämisessä koskeva Koulutuksen arviointineuvoston selvitys valmistuu loppuvuodesta 2006.

Toisen asteen koulutusyhteistyö aikuisten lukiokoulutuksessa

Aikuisten lukiokoulutuksen järjestämiselle alueellisena tai valtakunnallisena yhteistyönä ei ole lainsäädännöllisiä esteitä. Aikuislukioiden ovatkin olleet varsin aktiivisia yhteistyön käynnistäjiä niin nuorten lukiokoulutuksen kuin myös ammatillisten oppilaitosten kanssa. Yhteistyön sisältöjä ovat tavallisimmin olleet yhteinen opetustarjonta, etäopetus ja verkko-opetus, alakohtainen yhteistyö, pedagoginen kehittäminen, opetussuunnitelmatyö, opinto-ohjaus ja kesäopetus (Lukioiden alueellinen yhteistyö 2004–2006, Alkukartoitus, Opetushallituksen moniste 2005.)

Aikuislukioiden ja eräät muut aikuisten lukiokoulutusta antavat oppilaitokset vastaavat useissa kunnissa ammatillisen koulutuksen kahden tutkinnon suorittajien lukio-opinnoista. Valtaosa aikuislukioista on ollut 1990-luvun lopulta lähtien mukana muodostamassa ja kehittämässä alueellisia etälukioverkostoja. Myös lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten alueellista etäopetusyhteistyötä on käynnistetty niin, että maahan on muodostettu jo toistakymmentä alueellista tai seudullista toisen asteen etäopetusverkostoa. Aikuisten lukiokoulutusta antavat lukiot toimivat näissä verkostoissa keskeisessä roolissa tarjoamalla etäopintoja ja verkko-opetusosaamistaan verkostojensa muiden oppilaitosten käyttöön.

Yhtenä esimerkkinä pitkälle menevästä koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten verkostoitumisesta on Kainuun pienten lukioiden filiaalimallinen yhteistyö, jossa alueen pienet lukiot toimivat yhtenä tuloksikkona ja tekevät keskenään syvennettyä hallinnollista ja opetuksellista yhteistyötä. Yhteistyön myötä opiskelijalle voidaan luoda laajempi opintotarjonta niin, että osa kursseista toteutetaan mahdollisuuksien mukaan omassa lähilukiassa ja osa hoidetaan etäopetuksena toisesta toimintapiiristä.

Toisen asteen oppilaitosyhteistyön haasteina mainitaan yleisimmin oppilaitosten fyysiset etäisyydet, erilainen jaksotusjärjestelmä, asenteet, opetustarjonnan ja opetussuunnitelmallisten tavoitteiden erilaisuus sekä rahoitukseen liittyvät kysymykset. Lisäksi ongelmia aiheuttavat toisessa oppilaitoksessa suoritettavien opintojen hyväksilukemiseen liittyvät kysymykset sekä opiskelijatietojen (ilmoittautuminen, suoritustiedot) välittäminen sähköisesti oppilaitoksesta toiseen eri opiskelijahallintojärjestelmien välillä. Oppilaitosyhteistyö asettaa uusia vaatimuksia myös opinto-ohjaukselle, joka on usein aikuisten lukiokoulutuksessa aika heikosti resursoitu. Verkko-opetuksella voidaan joustavana menetelmänä välttää osa esteistä, mutta useat em. kysymykset koskettavat yhtälailla myös verkko-opetusta.

4.3 Erityisryhmät

4.3.1 Maahanmuuttajat

Perustietoja maahanmuuttajien erityisistä koulutusmahdollisuuksista ja koulutukseen osallistumisesta Suomessa.

Maahanmuuttajilla on samat oikeudet koulutukseen kuin muillakin Suomessa pysyvästi asuvilla. Lisäksi heillä on joitakin erityisiä koulutusjärjestelyjä. Erityisesti maahanmuuttajille tarkoitettuja koulutusjärjestelyjä ovat aikuisten kotoutumiskoulutus, työvoimapoliittinen koulutus, suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus, maahanmuuttajien oman äidinkielen opetus, perusopetukseen valmistava ja täydentävä opetus sekä ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus.

Syksyllä 2005 oppivelvollisuusikäisiä vieraskielisiä oppilaita oli 16 000. Lukiokoulutuksessa oli 1 820 ulkomaan kansalaista eli 1,5 % opiskelijoista. Aikuisten ammatillisessa lisäkoulutuksessa oli samana ajankohtana 1 400 ulkomaalaista. Perusopetukseen valmistavassa opetuksessa opiskeli 1 500 oppilasta ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa 1 000 maahanmuuttajaa.

Oman äidinkielen opetusta annettiin kevään 2005 tilaston mukaan 51 kielessä yhteensä 10 354 maahanmuuttajalle esiopetuksessa, perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Eniten opiskeltuja äidinkieliä olivat venäjä, somali, albania, arabia ja kurdi.

Vuosien mittaan aikuislukiot ja muut aikuisten yleissivistävää koulutusta antavat oppilaitokset ovat järjestäneet opetus-, sosiaali- ja terveys- sekä työhallinnon rahoittamaa maahanmuuttajien koulutusta. Maahanmuuttajat ovat opiskelleet koko peruskoulun ja lukion oppimäärää, mutta useammin aineopiskelijoina suomea/ruotsia, suomalaisen yhteiskuntaan orientoivia aineita, tietotekniikkaa sekä luku- ja kirjoitustaitoa. Maahanmuuttajille on järjestetty myös perusopetuksen jälkeistä lisäopetusta sekä opiskelutaitoja kohentavia kursseja. Työvoimapoliittisena aikuiskoulutuksena joissakin aikuislukioissa on järjestetty työelämään ja koulutukseen ohjaavia kursseja sekä kotoutumiskoulutusta.

Erityisiä koulutusjärjestelyjä maahanmuuttajille

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus

Työvoimapoliittinen kotoutumiskoulutus on tarkoitettu ensisijaisesti työttöminä työnhakijoina oleville maahanmuuttajille. Opiskelijavalinnoissa ovat etusijalla kotoutumissuunnitelmien piirissä olevat maahanmuuttajat. He ovat pääasiassa Suomeen avioituneita, pakolaisia ja paluumuuttajia. Koulutukseen voidaan kuitenkin valita muitakin sellaisia maahanmuuttajia, joiden kohdalla kielitaidon puute vaikeuttaa työllistymistä.

Kotoutumiskoulutukseen valittujen koulutustaso vaihtelee luku- ja kirjoitustaidottomista akateemisen loppututkinnon suorittaneisiin. Luku- ja kirjoitustaidottomille on omia ryhmiä. Koulutus voidaan järjestää työvoimapoliittisena koulutuksena tai opetushallinnon rahoittamana koulutuksena. Opetushallinnon rahoittaman koulutuksen ja aineopiskelun ajalta voidaan kotoutujille myöntää työvoimakoulutuksessa maksettavaa koulutustukea ja ylläpitokorvausta vastaava taloudellinen tuki eli kotoutumistuki. Tuen maksamisesta päättää työvoimatoimiston lausunnosta Kela. Tällöin puhutaan työvoimapoliittiseen koulutukseen rinnastettavasta toimenpiteestä.

Suomi/ruotsi toisena kielenä

Maahanmuuttajataustaiselle opiskelijalle opetetaan perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa suomea tai ruotsia toisena kielenä, mikäli hänen suomen tai ruotsin kielen taitonsa ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla. Opetussuunnitelman perusteissa suomi/ruotsi toisena kielenä on yksi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimääristä. Tämä opetus voidaan järjestää osana oppilaitoksen opetusta, oppilaitoksen oman tukiope-
tusresurssin tukemana tai erillisen valtionavustuksen (maahanmuuttajien tukiope-

maahantulosta on kulunut enintään neljä vuotta) tukemana. Tukiopetukseen tukea voidaan hakea ainoastaan tutkintoon tähtääville opiskelijoille; sitä ei saa aineopiskelijoille.

Jos lukiossa ei ole erillistä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetusta tai vain osaa oppimäärästä opetetaan, opiskelija osallistuu äidinkielen ja kirjallisuuden tunneille ja opetusta eriytetään hänen tarpeidensa mukaan. Opiskelija arvioidaan kuitenkin suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan.

Maahanmuuttajan oman äidinkielen opetus

Aikuisillekin maahanmuuttajille voidaan antaa opetusta heidän omassa äidinkielellään. Opetushallitus on laatinut suosituksen maahanmuuttajien äidinkielen perusteiksi sekä perusopetusta että lukiokoulutusta varten. Tutkintoon tähtäävien opetusta tuetaan erillisellä valtionavustuksella kuten maahanmuuttajien tukiopetusta.

Perusopetukseen valmistava opetus

Maahanmuuttajille voidaan perusopetuslain mukaan antaa perusopetukseen valmistavaa opetusta. Valtionneuvoston asetuksen 1435/2001 5 §:ssä säädetään mm. , että ”Maahanmuuttajille järjestettävän perusopetukseen valmistavan opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle tarvittavat valmiudet suomen tai ruotsin kielessä ja tarpeelliset muut valmiudet esiopetukseen tai perusopetukseen siirtymistä varten sekä edistää oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Opetuksen tavoitteena on lisäksi tukea ja edistää oppilaiden oman äidinkielen hallintaa ja oman kulttuurin tuntemusta.” Opetushallitus on hyväksynyt perusopetuslain 14 §:n perusteella 16.1.2004 perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet. Perusteissa ei oteta kantaa aikuisten maahanmuuttajien perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistumiseen.

Luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajien koulutus

Opetushallituksen uusi suositus luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajien opetussuunnitelmasta astui voimaan 1.4.2006. Suosituksen valmisteluvaiheessa luku- ja kirjoitustaidottomia maahanmuuttajia arvioitiin olevan 1 200–1 500 henkilöä. Luku-, lasku- ja kirjoitustaidon katsotaan kuuluvan perusoikeuksiin ja kansalaisvalmiuksiin. Koulutuksen laajuus on 200 päivää eli 1 400 tuntia eli 40 opintoviikkoa. Siihen kuuluu viisi opintokokonaisuutta, jotka ovat suomen kieli, arjen taidot ja uuteen ympäristöön tutustuminen, yhteiskunta- ja kulttuuritietous, työelämävalmiudet sekä opiskeluvalmiudet.

Erityisavustukset maahanmuuttajien aikuiskoulutuksen kokeilu-, kehittämis-, käynnistämisen- ja koulutushankkeisiin

Opetushallitus jakaa erityisavustuksia yllämainittuihin tarkoituksiin valtionavustuslain 688/2001 mukaan. Vuonna 2006 avustuksiin oli varattu 340 000 € ja ne myönnettiin seuraavien painopistealueiden mukaisesti:

- 1 Maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutus ja muita kansalaisvalmiuksia kehittävä koulutus. Etusijalle asetetaan hankkeet, joissa koulutuksen järjestäjät, viranomaiset ja maahanmuuttajajärjestöt tekevät yhteistyötä. Kohderyhmänä tulisi olla ne henkilöt, joiden on muuten vaikea osallistua koulutukseen, esimerkiksi kotiäidit ja vanhuks.

- 2 Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisen käytäntöjen kehittäminen maahanmuuttajien tarpeiden mukaisesti.
- 3 Alueelliset verkostot. Alueellisen maahanmuuttajakoulutuksen koordinointi ja suunnittelu sekä ohjauksen kehittäminen.

Avustuksia voidaan myöntää vain koulutuksen järjestäjille ja oppilaitosten ylläpitäjille sekä muille rekisteröidyille yhteisöille.

Kotouttamislain muutos 2006

Aikuisten maahanmuuttajien perusopetus tai lukiokoulutus voi olla työvoimapolitiittiseen koulutukseen rinnastettava toimenpide tai opetushallinnon rahoittamaa omaehtoista koulutusta.

Työvoimatoimisto päättää rinnastamisesta työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen tai muihin työmarkkinatoimenpiteisiin. Työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen rinnastaminen tarkoittaa yksilöllistä päätöstä siitä, että opiskelijalla on oikeus saada työmarkkinatuen suuruista kotoutumistukea ja ylläpitokorvauksia koulutuksessa ollessaan.

Kotouttamislain (laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 1215/2005) muutos tuli voimaan 2.1.2006. Muutoksella täsmennetään työministeriön, työvoima- ja elinkeinokeskuksen ja lääninhallituksen, työvoimatoimiston ja kunnan tehtäviä ja vastuunjakoa kotouttamistoimenpiteissä. Laki luettelee kotoutumista edistävät toimenpiteet ja palvelut. Kunta vastaa kotouttamisohjelman laatimisesta. Laki myös säättää, kenellä on oikeus henkilökohtaiseen kotoutumissuunnitelmaan, mitä kotoutumissuunnitelma voi sisältää, miten se laaditaan ja miten sitä muutetaan.

Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kannalta uusitussa laissa on olennaista, että

- Työministeriön yhteydessä toimii kotouttamisen ja turvapaikanhakijoiden vastaanoton neuvottelukunta. Neuvottelukunta suunnittelee, kehittää ja yhteensovittaa maahanmuuttajien kotouttamista ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa ja tilapäissuojelua saavien vastaanottoa.
- Työvoima- ja elinkeinokeskus huolehtii työministeriön ohjauksessa ja valvonnassa maahanmuuttajien kotouttamisen alueellisesta yhteensovittamisesta. Lääninhallitus osallistuu tähän suunnitteluun. Tätä työtä varten voidaan perustaa maahanmuuttoasiain toimikunta.
- Työvoimatoimisto vastaa yhdessä työvoima- ja elinkeinokeskuksen kanssa maahanmuuttajien kotoutumista edistävien ja tukevien työvoimapalvelujen, luku- ja kirjoitustaidon opetuksen ja perusopetuksen järjestämisestä työnhakijaksi rekisteröidyille maahanmuuttajille.
- Kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Kunta järjestää kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja maahanmuuttajille.
- Työvoimatoimisto ja kunta voivat järjestää kotoutumista edistävinä ja tukevinä toimenpiteinä ja palveluina:

- 1 ohjausta, neuvontaa ja tiedottamista;
- 2 perehdyttämistä yhteiskuntaan ja sen toimintaan;
- 3 suomen ja ruotsin kielen opetusta;
- 4 työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen ja työmarkkinatoimenpiteisiin rinnastettavia toimenpiteitä;
- 5 luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä perusopetusta täydentävää opetusta;
- 6 tulkkausta;
- 7 tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä ja palveluja;
- 8 alaikäisten maahanmuuttajien erityistarpeiden vaatimia toimenpiteitä ja palveluja;
- 9 erityistä tukea tarvitseville ryhmille järjestettäviä toimenpiteitä ja palveluja;
- 10 muita toimenpiteitä ja palveluja, jotka kannustavat maahanmuuttajaa omatoimisesti hankkimaan yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja.

Kunta vastaa kotouttamisohjelman laatimisesta, toimeenpanosta, seurannasta ja kehittämisestä. Ohjelma sisältää suunnitelman kotoutumista edistävistä ja tukevista toimenpiteistä ja vastuista sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioon ottamisesta muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä. Ohjelmaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen.

Oikeus kotoutumissuunnitelmaan on Suomessa asuvalla maahanmuuttajalla, joka on työtön ja rekisteröity työhallinnon asiakaspalvelun tietojärjestelmään tai joka saa toimeentulotukea. Kotoutumissuunnitelman laatimisesta vastaa työvoimatoimisto. Alle 18-vuotiaalle maahanmuuttajalle, jolla ei ole oikeutta kotoutumissuunnitelmaan, on tarjottava suunnitelman laatimista, jos hän itse tai hänen vanhempansa pyytävät sitä tai kunnan viranomaiset katsovat hänen hyötyvän kotoutumissuunnitelmassa sovittavista palveluista ja toimenpiteistä. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestää kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. Tätä aikaa voidaan pidentää tietyin perustein, joihin kuuluvat mm. luku- ja kirjoitustaidon hankinta sekä perusopetuksen opimäärän suorittaminen.

Kotoutumissuunnitelma on maahanmuuttajan henkilökohtainen suunnitelma toimenpiteistä ja palveluista, jotka edistävät hänen mahdollisuuksiaan hankkia riittävä suomen tai ruotsin kielen taito ja muita yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä edistävät ja tukevat hänen mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnan toimintaan. Kotoutumissuunnitelmassa otetaan huomioon myös maahanmuuttajan perheen kotoutumista edistävät ja tukevat toimenpiteet ja palvelut. Kotoutumissuunnitelma voi sisältää myös perusopintoja ja ammatillisia opintoja, lukio-opintoja, korkeakoulutukintoihin johtavaa koulutusta sekä täydennyskoulutusta ja jatkokoulutusta. Tavoitteena on, että eri paikkakunnilla tarjolla oleva kotoutumista edistävä koulutus saataisiin maahanmuuttajan kotoutumisen kannalta mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön.

Asetus maahanmuuttajien kotouttamisesta

Valtioneuvosto antoi asetuksen (280/2006) maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun asetuksen muuttamisesta 20.4.2006. Asetus säättää maahanmuuttajalle samat oikeudet ja velvollisuudet sekä työvoimapolitiittisessa että siihen rinnastetussa aikuiskoulutuksessa. Maahanmuuttajan kotoutumista ja työllistymistä edistävän opiskelun tulee tapahtua pääasiassa suomen tai ruotsin kielellä taikka sen on sisällettävä

riittävästi suomen tai ruotsin opetusta. Työvoimapoliittiseen aikuiskoulutukseen voidaan rinnastaa perusopetusta, jos maahanmuuttaja on sen tarpeessa, ja lukio-opintoja, jos puuttuva opintosuoritus tai aiempi opintomenestys on ilmeisesti esteenä jatko-opinnoille. Asetus säätää myös muun kuin yleissivistävän koulutuksen rinnastamisesta työvoimapoliittiseen koulutukseen.

Työministeriö on antanut 20.6.2006 ohjeen maahanmuuttajien kotouttamisesta, kotouttamisen suunnittelusta ja kotouttamistuesta.

Kansalaishakemuksen kielitaitovaatimus

Aikuisen maahanmuuttajaopiskelijan koulutustarpeeseen vaikuttavat keskeisesti suomalaisen yhteiskunnan kielitaitovaatimukset. Kansalaisuuden saaminen edellyttää kielitaitoa. Ulkomaalaisvirasto on päättänyt syyskuussa 2005 kansalaishakemuksen kielitaitoedellytykset.

Aikuisten yleissivistystä antavien oppilaitosten osalta olennaisimpia ovat seuraavat tiedot:

- Suomen kansallisuuden saamisen yhtenä edellytyksenä on, että hakijalla on tyydyttävä suullinen ja kirjallinen suomen tai ruotsin kielen taito. Suullisen kielitaidon sijasta hyväksytään myös vähintään vastaavan tasoinen suomalaisen viittomakielen taito.
- Kielitaidon voi osoittaa usealla vaihtoehtoisella tavalla, jotka on lueteltu ulkomaalaisviraston päätöksessä. Aikuisten perusopetuksessa tai lukiokoulutuksessa on mahdollista hankkia seuraavat kielitaitoa osoittavat todistukset:
 - 1 Peruskoulun päättötodistus, jossa on hyväksytty arvosana suomesta tai ruotsista äidinkielenä tai toisena kielenä.
 - 2 Todistus lukion oppimäärän suorittamisesta suomi tai ruotsi äidinkielenä tai toisena kielenä.
 - 3 Lukion päättötodistus, jossa on hyväksytty arvosana suomesta tai ruotsista äidinkielenä tai toisena kielenä.
 - 4 Suomen- tai ruotsinkielinen ylioppilastutkinto, jossa on hyväksytty arvosana suomesta tai ruotsista äidinkielenä tai toisena kielenä.
 - 5 Yleisten kielitutkintojen (YKI) keskitason kokeen suorittaminen suomen/ruotsin kielessä.

Valmistuneet ja valmisteilla olevat selvitykset ja ohjelmat

Maahanmuuttajien koulutuksen kehittämistarpeita on selvitetty viime aikoina melko perusteellisesti. Keskeisiä selvityksiä ovat

- Yhteistyössä kotouttamiskoulutusta toteuttamaan. Työ- ja opetushallinnon työryhmän raportti. Työhallinnon julkaisu 351/2005.
- Selvitys perusopetuksen loppuvaiheessa Suomeen tulleiden maahanmuuttajanuorten opetuksesta. 2005, Opetushallitus.
- Selvitys maahanmuuttajien äidinkielen opetuksesta. 2006, Opetushallitus.
- Selvitys suomi toisena kielenä opetuksesta. 2005, Opetushallitus

Parhaillaan on viimeisteltävänä selvitys nuorten lukiokoulutuksessa opiskelevien maahanmuuttajaopiskelijoiden opiskelun tuesta ja tuen tarpeesta.

Työryhmän ehdotus hallituksen maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi valmistui kesällä 2005. Päätös hallituksen maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi on tekeillä. Lähtökohtana on varautuminen työvoiman saatavuusongelmiin. Tärkein esitys on työperusteisen maahanmuuton lisääminen. Tarkoituksena on mm. luoda opastusjärjestelmä, kehittää kotouttamisjärjestelmää palvelemaan paremmin maahanmuuttajien tarpeita, parantaa väestöryhmien etnisiä suhteita sekä huolehtia siitä, että Suomi kykenee vastaisuudessaakin huolehtimaan humanitaarisista ja muista kansainvälisistä sitoumuksistaan. Parhaillaan valmistellaan toimenpiteitä ehdotettuihin 35 politiikkalinjaukseen. Päättävät toimenpiteet tulevat tietyiltä osin opetusministeriön hallinnonalan vastuulle.

4.3.2 Romanit

Romaneja arvioidaan olevan Suomessa 10 000–12 000 henkilöä. Romanien koulutusongelmat johtuvat sekä pitkästä syrjintäperinteestä että romanikulttuurin erityispiirteistä.

Romanilasten koulunkäyntiä on selvitetty, aikuisten ei. Voidaan kuitenkin pitää varmana, että aikuisten keskuudessa koulutustaso on nuoria alhaisempi.

Opetushallituksen selvitys 11/2004 on perusselvitys romanien osallistumisesta perusopetukseen. Todettiin, että säädökset ovat kunnossa, käytäntö ei. Selvitys koski lukuvuotta 2001–2002, jolloin 380 peruskoulussa oli yhteensä 900 romanilasta. Romaneista vain 2 % oli esiopetuksessa, luokalle peruskoulussa jäi 19 %, poissaoloja oli pääväestöä enemmän, keskeyttäneitä oli 18 % ja koulua vaihtoi 12 %. Erityisopetusta sai lähes puolet romanilapsista ja 16 % oli mukautetussa opetuksessa. Lisäksi kotiopetukseen siirtoja oli paljon.

Mistä romanien koulunkäyntiongelma aiheutuu? Asiaa selittävät ainakin seuraavat seikat. Romanien koulunkäyntihistoria on nuori. Paikoillaan on Suomessa asuttu vasta noin 30 vuotta. Opettajat tuntevat vähän romanikulttuuria, osalla on vielä asenneongelmiakin. Syrjäytyminen on syvällistä – siihen synnyttään ja siinä kasvetaan. Perhe perustetaan 15–20-vuotiaana, jolloin osa vanhemmistakin on vielä lapsia. Perheen perustamisvaiheessa siirrytään ensiasuntoon. Liian usein ongelmana on heikko taloudellinen tilanne, heikohkot kodin perustamistaidot ja sosiaalisten kontaktien katkeaminen. Yksinhuoltajien osuus on suuri. Lapsi kasvaa kotikeskeisesti, mitä pidetään kunnia-asiana. Kontakteja on vähän neuvolaan ja päiväkotiin. Esiopetukseen osallistumien on vähäistä. Lapsen kielelliset ja motoriset taidot jäävät usein heikommiksi kuin pääväestöllä.

Lapsille ja nuorille on raskasta olla koulussa ”silmätikkuina”. Kiusaamistakin on. Poissaoloja ja keskeytyksiä karttuu paljon. Koulumenestys jää usein heikoksi. Kodin ja koulun yhteistyö on vähäistä, mitä osittain selittää kouluhistorian puuttuminen perheenjäseniltä. Kierrettä on hyvin vaikea katkaista.

Romanikielen murteita on Euroopassa 3–4. Puhujat ymmärtävät toisiaan. Suomen romanikieli on suhteellisen puhdasta, siinä ei ole paljon lainasanoja. Hyvin romanikieltä puhuu Suomessa noin 300 henkilöä. Romanikielen opetuksen järjestäminen on vaikeaa, koska tuntimäärät eivät riitä virkoihin. Vaikka olisi teoriassa mahdollista koota suurempia ryhmiä alueellisiin verkostoihin, siihen ei ole löytynyt poliittista tahtoa. Vuonna 2004 romanikielen opetusta sai 120 oppilasta. Parhaillaan toteutetaan romanikielen elvytysohjelmaa, jonka yhteydessä on mm. perustettu kielipesiä romanikieltä puhuville.

Varsin useilta romaniaikuisilta perusasteen opinnot ovat jääneet aikoinaan loppuun suorittamatta. Monilla heistä on puutteita lukemisessa, kirjoittamisessa ja matemaattisissa taidoissa.

Syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi romaniaikuisten koulutustasoa on kohotettava. Perhekeskeisessä romanikulttuurissa tämä on järkevää järjestää siten, että se tukee samalla lasten ja nuorten koulunkäyntiä.

4.3.3 Rangaistuslaitoksissa olevat

Rangaistuslaitoksessa annettavasta koulutuksesta on voimassa, mitä koulutuksesta yleensä säädetään. Vankien opetus vastaa pääsääntöisesti yleisessä koulutusjärjestelmässä annettua opetusta. Oppilaitokset antavat koulutuksesta todistukset. Todistuksista ei käy ilmi, että opetus on järjestetty vankilassa.

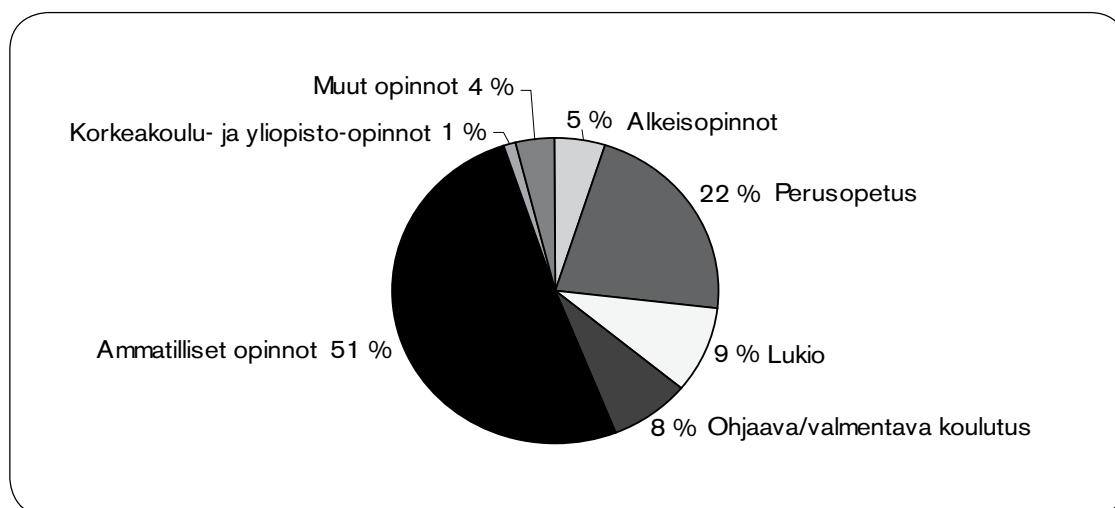
Vankien määrä on merkittävästi lisääntynyt viimeisen viiden vuoden aikana. 1.6.2006 vankiloissa oli 3 811 vankia. Vuonna 2005 vankiluku kasvoi runsaalla 300 vangilla ja vuoden keskivankiluku oli 3 888. Lisäksi vankien moniongelmaisuus on lisääntynyt. Vapautuvien vankien keskimääräinen vankeusaika oli 8,2 kuukautta. Vankeinhoitolaitokseen kuuluu 16 suljettua vankilaa, viisi avovankilaa, yhdeksän avovankilaosastoa, neljä työsiirtolaa ja vankiomielisairaala.

Opiskelun määrä rangaistuslaitoksissa väheni jonkin verran vuonna 2005. Perusopintoja harjoittaneita oli aikaisempaa vähemmän. Vuoden aikana opiskeli yhteensä 1 627 (1 665 – suluissa edellisen vuoden toteuma) vankia. Päivittäin opiskelevia oli keskimäärin 322 (353) eli 8 % (10 %) päivittäisestä vankiluvusta. Valtaosa opinnoista kohdistui ammattitaidon hankkimiseen tai lisäämiseen. Perusopetuksessa oli noin 380 vankia ja lukio-opintoja harjoitti 150 vankia. Oppivelvollisuusikäisiä vankeja oli 1.6.2006 neljä.

Vankien perusopetuksen tarpeesta

Rikosseuraamusvirasto teki vuonna 2004 sekä keväällä että syksyllä vankien perusopetustilannetta koskevat selvitykset. Ensimmäisen selvityksen (1.4.2004) mukaan perusopetuksen päättötodistus puuttui 178 vankeusvangilta (6 %) ja toisen 1.10.2004 selvityksen perusteella 206 vankeusvangilta (7 %). Edellä mainitut prosenttiluvut ovat kansainvälisesti ja pohjoismaisestikin poikkeuksellisen pieniä, joskin Suomen hyvässä perusopetustilanteessa

Kuvio 6. Rangaistuslaitoksissa opiskelu vuonna 2005 (N= 1 733)

Lähde: Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon tilastoja 2005, Rikosseuraamusvirasto.

merkittävän korkeita. Ensimmäisessä selvityksessä kukaan ko. vangeista ei ollut enää oppivelvollisuusiässä, toisessa selvityksessä oli yksi oppivelvollisuusiässä ollut vanki, jolta puuttui perusopetuksen oppimäärä. 1.4.2004 tilanteen mukaan 23 % ja 1.10.2004 tilanteen mukaan 19 % ko. vangeista osallistui tai oli osallistunut vuonna 2004 soveltuvaan koulutukseen, joiksi katsottiin perusopetus, valmentava tai kuntouttava opetus, romaniopetus, lukiopetus ja ulkomaalaisten suomen kielen opetus. Lisäksi muutamat vangit osallistuivat ammatilliseen koulutukseen.

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen järjestäminen

Perusopetusta ja lukiokoulutusta vuonna 2005 järjesti 11 vankilassa aikuislukio tai muu yleissivistävää opetusta antava oppilaitos. Näissä vankiloissa perusopetukseen osallistui 210 ja lukio-opetukseen 118 vankia. Myös muissa vankiloissa oli mahdollista opiskella perusopetuksen ja lukion kursseja. Opettajina toimivat aikuislukion opettajien lisäksi myös vankiloiden palkkaamat tuntiopettajat tai vankilan opinto-ohjaajat. Perusopetuksen päättötodistuksen saaneiden määrä lisääntyi; päättötodistuksen sai yhteensä 43 (26) vankia, lukion päättötodistuksen sai 6 (7) ja ylioppilastutkinnon suoritti 7 (7) vankia. Perusopetuksen kursseja suoritettiin 1 930 ja lukion 675.

Vangeista 4 % on suorittanut lukion oppimäärän. Suomen vankiloissa lukiokoulutukseen osallistutaan suhteellisesti vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa.

Uutena pilottina vuonna 2005 käynnistyi vankien perus- ja lukio-opetuksen video-opetuskokeilu kolmessa vankilassa siten, että Oulun aikuislukion antamaan opetukseen Oulun vankilassa osallistuu opiskelijaryhmät videoneuvotteluyhteyden kautta myös Pelson vankilassa ja Sukevan vankilassa. Pilotissa on mahdollista järjestää opetusta niissäkin vankiloissa, joissa muuten opetuksen järjestäminen olisi erittäin vaikeaa, koska lähellä ei ole sopivia oppilaitoksia.

Kehittämishaasteita vankilaopetuksessa

Uusi, 1.10.2006 voimaan tuleva vankeuslaki asettaa vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi vangin valmiuksien lisäämisen rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Rangaistusajan yksilöllinen suunnittelu on keskeinen uudistuksen elementti. Kullekin vangille tullaan laatimaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää myös arvion koulutustarpeesta.

Karkean arvion mukaan puolella vangeista on oppimis- ja opiskeluvaikeuksia. Vuoden 2006 lopussa asiasta valmistuu perusteellinen tutkimus.

Oppivelvollisuusikäiset vangit

Oppivelvollisuusikäisten vankien perusopetus ei toteudu perustuslain eikä perusopetuslain mukaisesti kunnan järjestämisvelvollisuutena. Ryhmä on erittäin pieni, mutta periaatteellisesti tärkeä. Kaikkina vuosina ei ole yhtään tähän ryhmään kuuluvaa opiskelijaa. Oppivelvollisuusikäisiä vankeja oli 1.6.2006 neljä.

Valtakunnalliset vankien koulutusta koskevat linjaukset sekä alue-/paikallisen tason kumppanuussopimukset

Yhteistyö vankien koulutusasioissa on valtakunnallisella tasolla opetusviranomaisten ja vankienhoitoviranomaisten kesken lisääntynyt viime vuosina. Siitä huolimatta opetustoiminta

vankiloissa ei ole lisääntynyt ja edelleen on varsin pitkälle koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten kiinnostuksen ja aktiivisuuden varassa se, järjestetäänkö opetusta vankilassa. Tilanteen parantamiseksi tulisi kehittää jokin oppilaitoksia kannustava menettelytapa.

Erityisopetuksen ja opetuksen tukitoimenpiteiden järjestäminen

Huomattavalla osalla vangeista on oppimisvaikeuksia ja selvää erityisopetuksen tarvetta. Aikuisten yleissivistävässä vankilaopetuksessa ei yleensä ole erityisopetuksen järjestämismahdollisuutta. Opetushallituksen tekemistä vankilaopetuksen arvioinneista käy ilmi, että opiskelijoiden lähtötasoeroja huomioidaan vain vähän ja oppimisvaikeuksia ei riittävästi diagnosoida.

Perustaitoja kertaava, valmentava ja kuntouttavan opetus

Tarve on lisääntynyt huomattavasti. Opetusta tarvitaan merkittävästi lisää.

Taloudelliset resurssit

Taloudellisten resurssien niukkuus on vaikeuttanut vankilaopetuksen järjestämistä. Pienet ryhmäkoot asettavat rajoituksia opetuksen toteuttamiselle ja esimerkiksi opintotarjottimen laajuudelle. Koulutuksen suunnittelun pitkäjänteisyyttä vaikeuttaa epävarmuus tulevasta rahoituksesta. Vankilaopetuksessa pienet opetusryhmät ovat välttämättömiä opiskelijoiden opiskeluvalmiuksien heikkouksien vuoksi ja koska laki velvoittaa pitämään tutkintavangit ja vankeusvangit erillään. Vankeinhoidon uusi organisointi 1.10.2006 lähtien parantane tilannetta opetusryhmien koon osalta jossain määrin. Vankiloiden ja opetusta järjestävien oppilaitosten välillä on erilaisia taloudellisia järjestelyjä. Useimmiten vankila tai vankeinhoito maksaa valtionosuuden ylittävät kustannukset tai osan niistä.

Opinto-ohjaus

Opetushallituksen tekemistä vankilaopetuksen arviointiraporteista käy ilmi, että vankien opinto-ohjaus ei ole riittävää. Useimmat vankiloissa toimivat opinto-ohjaajat eivät ole muodollisesti kelpoisia. Opiskelijoilla ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia saada tietoja opiskelumahdollisuuksista ja heidän tarvitsemaansa tukea opintojen suunnitteluun. Tietojen saanti on liian usein vangin oma-aloitteisuuden tai opiskelijatoverien varassa. Täten osa vangeista, joille opetuksesta olisi hyötyä, voi jäädä vankilaopetuksen ulkopuolelle.

Opiskelun seuranta vankilavaiheen jälkeen

Opiskelun joustava jatkuminen on mielekäs polku siviilielämään. Vapauden alkuvaihe on ratkaisevan tärkeä rikoksettoman elämän onnistumiseksi. Tätä pitäisi voida seurata ja tukea nykyistä tehokkaammin.

Verkko-opiskelu ja Internet

Internetin käytön rajoitukset estävät verkko-opiskelun. Pitäisi löytyä keinoja valvottuun verkko-opiskeluun, koska vangitkin vapauduttuaan tarvitsevat tietotekniikan perustaitoja. Verkkoa hyödyntämällä voitaisiin myös parantaa vankien saatavilla olevaa opintotarjontaa.

4.4 Erityisen tuen tarpeesta

Tunnistamattomat oppimisvaikeudet ja opiskeluun liittyvät hankaluudet, kuten oppimistekniikkojen puute, ovat suhteellisen yleinen syrjäytymisriski. Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa olevilla nämä vaikeudet ja hankaluudet vaihtelevat esimerkiksi vaikeasteisesta lukivaikeudesta koulumotivaation puutteeseen. Tasmällisiä tutkimustietoja aikuisten yleisivistävässä opetuksessa olevien oppimisvaikeuksista ei ole, mutta erityisopetuksen määrät perusopetuksessa sekä nuorten oppimis- ja opiskeluvaikeudet nuorten lukioissa ovat suuntaa-antavia arvioitaessa aikuisten oppimis- ja opiskeluvaikeuksien yleisyyttä.

Pohdittaessa aikuisten oppimisvaikeuksia tai opiskeluvaikeuksia lukiokoulutuksessa taustanäkökulmaa tuo Koulutuksen arviointineuvoston julkaisu erityisopetuksen tarpeesta lukiokoulutuksessa. Arviointitulosten mukaan erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarvetta näyttäisi olevan suppeamman määritelmän mukaan (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) noin 5 prosentilla lukion opiskelijoista. Laajemman määritelmän mukaan (mukana myös kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) tuen tarvetta olisi 10–11 prosentilla opiskelijoista. (Mehtäläinen, 2005.)

Aikuislukioiden osalta Mehtäläisen tutkimuksessa oli ns. harkinnanvarainen näyte, joka kertoo suuntaa-antavasti erityisopetuksen tarpeen suuruusluokasta. Tuloksissa eniten erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarvetta tuottivat puutteet lukio-opiskelun edellyttämissä opiskelutaidoissa (5,1 %), kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (4,3 %) ja lukivaikeudet (3,2 %). Prosenttiluvut ovat suuremmat kuin nuorten lukioissa. Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn mukaan erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve on 6,3 %. Kun siihen lisätään laajempi määrittely, luku on 16 % ja kun lisätään motivaatio-ongelmat, saadaan luvuksi 23 %. (Mehtäläinen, 2005.)

Aikuisten lukiokoulutuksessa olevilla voidaan siis arvioida oppimis- ja opiskeluvaikeuksia olevan jopa neljänneksellä. Toisaalta esimerkiksi Stakesin kouluterveyskyselyn mukaan keskimäärin puolella (49 %) lukion 1. ja 2. luokan vuosikurssin opiskelijoista oli kokemuksensa mukaan opiskeluvaikeuksia (Luopa, Pentikäinen, Jokela, 2005). Lisäpainetta suhteessa peruskouluun lukio-opiskelussa tuo lukemisen määrän selkeä lisääntyminen, tiukat aikataulut, suuret opiskeltavat kokonaisuudet sekä kirjallisten töiden määrä ja vaativuus. Jälleen suhteutettuna aikuisten lukiokoulutukseen voidaan ajatella itseohjautuvuuden vaativuuden olevan opiskelijalle vielä suurempi kuin nuorten lukioissa, mikä voi huomattavastikin lisätä erityisen tuen tarvetta opintojen suunnittelussa.

Yksittäisten oppilaitosten palautteiden perusteella oppimis- ja opiskeluvaikeuksia kuvaavat luvut lienevät edellä esitettyjä suurempia. Ongelmakenttää syventävät seuraaventyypiset havainnot: Nuorten lukiosta aikuisten lukiokoulutukseen opintojen venymisen takia siirtyvän opiskelijan oppimispolku on usein ollut hankala. Opinnnot ovat venyneet yli neljän vuoden joko kielellisten, matemaattisten tai psykososiaalisten vaikeuksien takia. Opiskelussa ei ole tullut onnistumisen kokemuksia. Minäkuva ja itsetunto oppijana ovat matalia. Kouluvaihdot ovat kuluttavia ja vaativat energiaa. Lisäksi esimerkiksi itseohjautuvuuden vaatimus ja uudet opetusmenetelmät voivat olla varttuneemmille aikuisopiskelijoille este opintojen suorittamiselle ilman riittävää tukea ja ohjauskeskusteluja. Myös oppilaitoskohtaisesti opettajien arviot esimerkiksi opiskelijoiden lukivaikeuksista, hahmottamisen vaikeuksista tai keskittymiskyvyn puutteesta ovat sen suuntaisia, että on mahdollista, että jopa kolmannekselle opiskelijoista olisi erilaisia oppimis- ja opiskeluvaikeuksia sekä hankaluuksia. Viimeaikaiset mielenterveyden avohoitoon kohdistuneet säästöt ja supistukset näkyvät myös aikuisten opiskelijoiden kohdalla: opiskelemaan hakeutuu entistä enemmän

mielenterveyden häiriöistä kärsiviä aikuisia. Tätä asiakokonaisuutta olisikin tärkeätä tutkia aikuisten lukiokoulutuksen osalta tarkemmin.

Syitä nuorten lukion keskeyttämiseen ja aikuisten lukiokoulutuksen aloittamiseen voi löytyä myös psyykkisen jaksamisen tai sosiaalisen hyvinvoinnin ongelmista. Arvioiden mukaan 15–25 % nuorista kärsii nuoruusiän aikana oireilusta, johon olisi hyvä saada jotain hoitoa. Monissa tapauksissa koulukiusaaminen, masennus ja esimerkiksi vaikea esiintymispelko ovat estäneet opiskelun päivälukiossa, jolloin opiskelijan toiveena on saada oppilaitoksen vaihdon kautta uusi alku. Eri tutkimustulokset viittaavat siihen, että valtaosa suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin. Kuitenkin on niin, että samanaikaisesti meillä on jatkuvasti kasvava nuorten joukko, jolla on yhä monimuotoisempia ongelmia, ja he tarvitsevat siten myös monimuotoisempia koulutus- ja hoitomahdollisuuksia. Keskeinen nuorten mielenterveysongelma on masennus.

Stakesin valtakunnallinen kouluterveyskysely antaa vertailukelpoista tietoa peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilaiden sekä lukion 1. ja 2. luokkien opiskelijoiden hyvinvoinnista. Kysely tuottaa tietoa neljältä pääalueelta: elinolot, koulutyö, terveys ja terveystottumukset. Kouluterveyskyselyn mukaan lukiolaisten terveys on pysynyt kutakuinkin ennallaan viime vuosina. Noin joka kymmenennellä lukion opiskelijalla on jokin pitkäaikaissairaus. Samoin masentuneisuutta on noin kymmenesosalla. Lähes viidesosa nuorista lukiolaisista pitää terveydentilaansa keskinkertaisena tai huonona. (Luopa, Pentikäinen, Jokela 2005.) Aikuisista lukiolaisista ei ole vastaavaa tutkimustietoa. Oppilaitosten arvion mukaan kuitenkin psyykkisiä ja sosiaalisia vaikeuksia olisi noin 10–15 %:lla, mikä vastaisi päivälukioiden lukuja.

4.5 Aineopiskelun lisääntyminen ja sen rahoitusongelma

Opiskelijamäärät ovat muuttuneet aikuisten lukiokoulutuksessa viimeksi kuluneiden vuosien aikana merkittävästi: tutkintotavoitteinen opiskelu on vähentynyt ja aineopiskelu lisääntynyt.

Vuodesta 1999 vuoteen 2006 aikuisten lukiokoulutuksessa olevien tutkintotavoitteisten opiskelijoiden määrä laski 14 858:sta 8 052:een ja vastaavasti aineopiskelijoiden lukumäärä kasvoi 9 422:sta 15 185:een. Tiedot on koottu sivulla 18 olevaan taulukkoon 1. Vastaava kehitys on havaittavissa myös aikuisten perusopetuksessa.

Tutkintotavoitteisen opiskelun väheneminen on luonnollinen seuraus aikuisväestön koulutustason kohoamisesta. Aineopiskelun lisääntyminen puolestaan heijastelee työelämän muutosta ja aikuisväestön lisääntyvää tarvetta päivittää ja täydentää tietojaan ja taitojaan. Lisääntynyt maahanmuutto ja aikuisten lukiokoulutusta järjestävien oppilaitosten tarjoama aikuisten maahanmuuttajien kotouttamiskoulutus sekä suomen kielen kurssit ovat lisänneet aineopiskelua niin perusopetuksessa kuin lukiokoulutuksessakin. Aineopiskelua ovat lisänneet myös muiden toisen asteen sekä korkea-asteen oppilaitosten opiskelijoille aikuisten lukiokoulutuksessa tarjolla olevat joustavat mahdollisuudet täydentää omassa oppilaitoksessa suoritettavia opintoja.

Asetus lukiokoulutuksen tuntijaosta (14.11.2002/955) velvoittaa aineopiskelun järjestämiseen aikuisten lukiokoulutuksessa. Sen 6 § säättää aikuisille annettavan opetuksen erityiset tavoitteet. Siinä todetaan muun muassa, että ”Aikuisille annettavassa opetuksessa tulee antaa tutkintotavoitteisen opetuksen lisäksi suoritustavoitteisesti opiskelevien aineopiskelijoiden sekä muiden erityisryhmien opetusta, joissa otetaan huomioon aikuisopiskelun erityispiirteet.”

Voimassa olevan rahoituslain mukaan aineopiskelijoita ei oteta huomioon valtionosuiden jakoperusteissa vaikka niistä aiheutuvat kustannukset ovat mukana kustannuspohjissa.

Tästä seuraa se, että aikuisten aineopiskelun kustannukset nostavat nuorten lukiokoulutuksen yksikköhintaa, vaikka aineopiskelijoita ei nuorten lukioissa juurikaan ole.

Aineopiskelun saattaminen rahoituksen piiriin on kirjattu koulutuspoliittisena tavoitteena mm. Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintöön (21.2.2002, ehdotus n:o 41) sekä Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan 2003–2008.

Valmisteltaessa vuoden 2006 alussa voimaan tulleita muutoksia valtioneuvoston asetuksella sisäministeriön pohjaesitykseen kuntien rahoitus- ja valtioneuvoston perusteiden tarkistamiseksi (sisäministeriön julkaisuja 52/2004, Luku 5.5.4) sisältyi aineopiskelua koskeva ehdotus, jota ei kuitenkaan valmistelun loppuvaiheessa sisällytetty opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslakiin tehtyihin muutoksiin. Ehdotuksen mukaan aineopiskelun määrä tuli ottaa huomioon valtioneuvoston määrätymisessä muuttamalla tiettyä ajanjaksona suoritettujen kurssien määrä jälkikäteen laskennalliseksi opiskelijamääräksi. Ehdotukseen sisältyi ehdotus siitä, miten kurssit muutetaan valtioneuvoston laskemisessa huomioon otettaviksi opiskelijoiksi. Aineopiskelijoita koskeva rahoitusehdotus ei kuitenkaan sisällynyt hallituksen antamaan esitykseen.

4.6 Aikuisten yleissivistävän opetuksen tuntijaot sekä nuorten ja aikuisten lukiokoulutuksen tuntijakoon liittyvät rajankäynnit

Nykyisten tuntijakosäädösten valmisteluvaiheessa nostettiin esille kysymys siitä, oliko koululainsäädännön 1990-luvun lopun muutosten vuoksi enää tarvetta kahdelle erilliselle tuntijaolle vai annettaisiinko sekä nuorille että aikuisille lukio-opetusta yhteisen tuntijaon perusteella. Tuolloin päädyttiin ratkaisuun, jossa pysyttiin entisessä käytännössä ja laadittiin erilliset tuntijaot. Voimassa olevista tuntijaoista säädetään valtioneuvoston asetuksessa lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002).

Nykyisissä 1.8.2005 käyttöön otetuissa Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2003 ja Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 kurssien tavoitteet ja keskeiset sisällöt ovat keskenään yhtäläiset, jolloin kurssisuoritusten hyväksilukeminen puolin ja toisin on entistä helpompaa.

Nykyinen tuntijako ja siihen liittyvät tulkinnot

Työryhmä toteaa voimassa oleviin nuorten ja aikuisten lukiokoulutuksen tuntijakoihin liittyen kolme asiakokonaisuutta, joiden tulkinnoissa oppilaitoksissa on ilmennyt epäselvyyttä ja eroja:

- 1 Milloin alle 18-vuotiaalle opiskelijalle voidaan antaa opetusta aikuisten tuntijaon mukaan?
- 2 Kumpaa lukiokoulutuksen tuntijakoa kahden tai kolmen tutkinnon suorittamisessa tulee noudattaa?
- 3 Miten opintoja hyväksiluetetaan opiskelijan siirtyessä nuorten lukiokoulutuksesta aikuisten lukiokoulutukseen?

Opetus alle 18-vuotiaalle aikuisten tuntijaon mukaan

Lukioasetuksen (810/1998) 15§:n mukaan 18 vuotta täyttäneen opiskelijan katsotaan aloittaneen opintonsa alle 18-vuotiaana, jos hän jatkaa saman tai muun koulutuksen järjestäjän

opetuksessa alle 18-vuotiaana aloittamia lukio-opintoja, eivätkä opinnot ole olleet keskeytyneenä vähintään vuoden ajan.

Opetusministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista lukiokoulutuksessa (856/2006) määrää, että koulutuksen järjestäjä päättää aikuisille tarkoitettuun lukiokoulutukseen ottamisen perusteista. Alle 18-vuotias voidaan ottaa aikuisten tuntijaon mukaiseen lukiokoulutukseen ainoastaan hakijaan liittyvän erityisen syyn perusteella. Tällaisena erityisenä syynä voivat olla esimerkiksi sosiaalinen tai terveydellinen syy tai koulukiusaaminen.

Alle 18-vuotiaana opintonsa aloittaneen opiskelijan tulee siis opiskella pääsääntöisesti nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen tuntijaon ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman mukaisesti. Aineopiskelussa ei ole vastaavaa opiskelijan ikään liittyvää rajoitusta, joten alle 18-vuotias voi suorittaa aineopiskeluna aikuisille tarkoitettua lukiokoulutuksen oppimääriä tai kursseja.

Nuorten lukiokoulutusta antavien lukioden antamasta etäopetuksesta ja siinä yhteydessä käytettävästä tuntijaosta on ollut jonkin verran epäselvyyttä. Etälukio-opetusta koskevat samat säädökset kuin muutakin lukiokoulutusta.

Tuntijako kahden tai kolmen tutkinnon suorittamisen yhteydessä

Opetusministeriön Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 tavoitteena on laajentaa ylioppilastutkinnon suorittajien määrä 10 %:iin ammatillisen perustutkinnon suorittavista. Kevään 2006 tilaston mukaan ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista kahden tutkinnon suorittajia oli yhteensä 6 941 (5,3 %).

Toisen asteen koulutusyhteistyötä toteutetaan varsin usein aikuislukioden ja ammatillisten oppilaitosten kesken. Vallitseva käytäntö on, että suurin osa ammatillisessa oppilaitoksessa kirjoilla olevista kahden tutkinnon suorittajista opiskelee aineopiskelijoina aikuisten lukiokoulutusta antavissa oppilaitoksissa. Osa siirtyy aikuisten puolelle kirjoille opintojensa neljänneksi vuodeksi.

Ongelmaksi on koettu tilanne, jolloin opiskelija suorittaa samanaikaisesti kolmea tutkintoa: ammatillisen perustutkinnon, lukion oppimäärän ja ylioppilastutkinnon. On ilmennyt tapauksia, joissa ammatillisen koulutuksen opiskelijaan on lukio-opintojen osalta sovellettu aikuisten tuntijakoa, vaikka opiskelija on aloittanut opintonsa alle 18-vuotiaana eikä hänellä ole hakijaan liittyvää erityistä syytä.

Opintojen hyväksilukeminen siirryttäessä nuorten lukiokoulutuksesta aikuisten lukiokoulutukseen

Oppilaitoksissa on ilmennyt erilaisia tulkintoja nuorten lukiokoulutuksessa suoritettujen opintojen hyväksilukemisesta aikuisten lukiokoulutuksen puolella ja päinvastoin. Erityisesti tämä koskee tapauksia, joissa opiskelijalle on kertynyt paljon nuorten lukiokoulutuksen mukaisia lukio-opintoja, mutta opintojen loppuun saattaminen ei syystä tai toisesta onnistu omassa lukiossa. Sen sijaan opiskelija haluaa suorittaa loput opintonsa aikuisten lukiokoulutuksessa ja opinnot ovat olleet keskeytyneenä alle vuoden ajan.

Nuorten ja aikuisten lukion oppimäärien vastaavuuksista ei ole annettu opetushallinnon virallista ohjetta tai määräystä, vaan päätöksen hyväksilukemisesta tekee aina viime kädessä oppilaitoksen rehtori tai koulutuksen järjestäjän määräämä muu henkilö. Aikuislukioden ja muiden aikuisten lukiokoulutusta antavien oppilaitosten käytössä on ollut niiden oma epävirallinen suosituksensa laskentakaavaksi, jolla nuorten puolella suoritettujen kurssien määrä muunnetaan aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärän mukaiseksi kurssimääräksi.

Oppimäärien hyväksilukemiseen liittyviä tulkintaongelmia voi syntyä silloin, kun nuorten kurssimääriä verrataan aikuisten kurssimääriin.

Perusopetuksen jälkeisen lisäopetuksen tarve aikuisilla

Perusopetuksen jälkeistä lisäopetusta on järjestetty pääsääntöisesti vain suurehkoilla paikkakunnilla. Lisäopetusta on järjestetty pääsääntöisesti peruskoulujen yhteydessä, jolloin on tehty yhteistyötä myös ammatillisten oppilaitosten kanssa. Myös aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta antavissa oppilaitoksissa – myös kansanopistoissa – on koulutuksen järjestäjien päätöksillä ryhdytty toteuttamaan lisäopetusta.

Työvoimapolitiittisena koulutuksena järjestetään vastaavan tyyppistä koulutusta. Koulutuksen toteuttajat käyttävät alihankkijoina aikuisten perusopetusta järjestäviä oppilaitoksia, yleensä aikuislukioita, joilla on oikeus antaa perusopetuksen arvosanoja. Koska tarve näyttää lisääntyvän, jotkin aikuislukiot ovat alkaneet tarjota lisäopetusta myös oma-aloitteisesti.

Suurin tarve lisäopetukseen on maahanmuuttajilla. Hiljakkoin Suomeen tulleet maahanmuuttajia on vaikea jakaa lukioon tai ammatillisiin opintoihin vaiheessa, jolloin kotoutuminen on monin tavoin kesken. He eivät vielä itsekään tiedä, mihin pystyvät ja mihin aikovat. Lisäopetusvuosi auttaa opiskelijaa tekemään omia koulutus- ja elämänsuunnitelmiaan ohjauksen, työelämään tutustumisen ja oppilaitosharjoittelun avulla. Se vähentää vääriä valintoja, turhautumista ja opintojen pitkittymistä. Kokemus osoittaa myös, että usein maahanmuuttajan suomen/ruotsin kielen taidot eivät ole tasolla, jolla selviydytään esimerkiksi ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavasta koulutuksesta. On paljon esimerkkejä nuorista ja aikuisista maahanmuuttajista, jotka lähtevät liian vähäisellä kielitaidolla ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen ja epäonnistuvat siinä. Osa maahanmuuttajista tulee Suomeen aikuisina eikä heillä ole oikeutta osallistua peruskoulun lisäopetukseen, joka tulee aloittaa samana tai seuraavana vuonna peruskoulun päättymisestä. Osa heistä on syrjäytymisvaarassa. Mahdollisuus opiskella perusopetuksen jälkeistä lisäopetusta aikuisten oppilaitoksessa kohottaa alisuoriutuneen itsetuntoa ja auttaa monia kasvuun.

Joissakin aikuislukioissa järjestetään asetuksen mukaista perusopetuksen lisäopetusta, 1 100 tuntia lukuvuodessa. Sen lisäksi aikuislukioissa on perusopetuksen arvosanoja korotettavia aineopiskelijoita, jotka eivät juuri saa ohjausta, muista lisäopetuksen sisällöistä puhumattakaan. Näiden toimintojen yhdistäminen ja jäsentäminen lisäopetuksen aikuissovellukseksi olisi tehokas ja taloudellinen ratkaisu. Se olisi edullista kunnille ja muille koulutuksen järjestäjille, työhallinnolle ja opetushallinnolle sekä ennen kaikkea hyödyttäisi opiskelijoita.

Lisäopetuksen aikuissovellus sopisi maahanmuuttajien koulutukseen, vankilaopetukseen ja muiden syrjäytymisvaarassa olevien koulutukseen. Se sisältäisi henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaan perusopintojen täydennystä ja arvosanojen korotusmahdollisuuksia, ohjausta, työelämään tutustumista, oppilaitosharjoittelua ja ammatinvalintaa. Kaikki tämä on mahdollista kurssittaa ja toteuttaa aikuislukion toimintaperiaatteiden mukaisesti. Tuntimäärä ja valtionosuus määriteltäisiin erikseen kuten oppivelvollisuusiän ylittäneiden perusopetuksessakin.

Seuraavan tuntijakouudistuksen valmistelussa huomioon otettavia näkökulmia

Aikuisten perusopetuksella ja lukiokoulutuksella on omat erityispiirteensä ja -tarpeensa, jotka erottavat ne selkeästi lapsille ja nuorille annettavasta perusopetuksesta ja lukiokoulutuksesta myös tulevaisuudessa. Aikuisten yleissivistävässä opetuksessa kasvatukselliset näkökoh-

dat jäävät vähemmälle huomiolle ja varsinaiset yleissivistävät tehtävät korostuvat. Aikuisten yleissivistävän opetuksen toimintakenttä on huomattavan laaja ja monitahoinen. Jatkuvan ja yhä nopeutuvan muutoksen keskellä oppilaitoksilta vaaditaan nopeita ja luovia ratkaisuja, joilla pystytään jatkossakin vastaamaan aikuisten yleissivistävään koulutustarpeeseen. Toiminta edellyttää oppilaitoksilta joustavia, räätälöityjä koulutuspalveluja sekä erityistä aikuispedagogista osaamista. Aikuisopiskelun omaleimaisuus on siksi tärkeää ottaa huomioon seuraavan tuntijaon ja opetussuunnitelmien perusteiden valmisteluissa.

4.7 Opintotuen puuttuminen

Opiskelu aikuisten lukiokoulutuksessa ei ole työttömyysturvan este lukuun ottamatta eräitä tilanteita. Näissä tilanteissa opiskelija usein tarvitsisi opintososiaalista tukea, jota hän ei nykyisten säännösten mukaan voi saada, ellei hän opiskele sisäoppilaitoksessa.

Työttömyysturvan saamisen edellytyksiin kuuluu se, että opiskelu ei ole päätoimista. Vaikka aikuisten lukiokoulutuksessa opiskelu saattaa täyttääkin opetustuntien ja kurssien määrän osalta opiskelun päätoimisuuden kriteeriin, aikuisina opiskeleville on kuitenkin säädetty erikseen mainiten työttömyysturva. Työttömyysturvalain (602/1984, muutos 5b §:ään 1324/1999) mukaan ”Koulutusta pidetään päätoimisena, jos koulutus- ja opetussuunnitelman edellyttämä työmäärä on keskimäärin vähintään 25 opetustuntia viikossa tai keskimäärin vähintään kolme opintoviikkoa kuukaudessa. ...Rajoitusta ei sovelleta ...henkilöön, joka muussa kuin sisäoppilaitoksessa harjoittaa aikuisille tarkoitettuja lukio-opintoja, joiden oppimäärän mukainen laajuus on vähemmän kuin 75 kurssia.” Sisäoppilaitoksessa järjestetyt lukio-opinnot katsotaan kuitenkin päätoimiseksi, jolloin opiskelijalla on oikeus saada opintososiaalisia tukia.

On tilanteita, joissa aikuisten lukiokoulutuksen opiskelija ei saa taloudellista tukea tai toimeentuloa mistään ja olisi siksi opintotuen tarpeessa. Tällaisessa tilanteessa ovat ptkätyötä tekevät, monet maahanmuuttajat, hoitovapaalla olevat ja kotiäidit. Myöskään sairauden, vamman tai muun erityisen syyn vuoksi aikuisten lukiokoulutuksessa ns. alle 18-vuotiaina päätoimisesti opiskelevat eivät voi saada opintotukea. Jos aikuisten työllistymisedellytyksiä näissä erityisissä tilanteissa haluttaisiin parantaa ja elinikäiseen oppimiseen pohjautuvalle jatkuvalla omaehtoiselle kouluttautumiselle luoda edellytyksiä, olisi lukio-opintojen tukeminen saattamalla ne opintotukeen oikeuttaviksi halpa ja tehokas keino päämäärän saavuttamiseksi.

Esimerkkejä ongelmatilanteista:

- 1 Jos opiskelija tulee erityisen syyn nojalla opiskelemaan aikuislukioon tai muuhun aikuislukiokoulutusta antavaan lukioon eivätkä opinnot ole olleet keskeytyksissä puolta vuotta kauempaa, työvoimaviranomaiset katsovat, että opiskelija on kokopäiväopiskelija. Näin ollen opiskelija ei saa työttömyystukea. Koska aikuisten lukiokoulutuksessa opiskelu ei ole päätoimista, opiskelija ei saa opintotukeakaan, vaikka hän olisi sitä nuorten lukiossa opiskellessaan saanutkin.
- 2 Jos kahden tutkinnon suorittaja on valmistunut ammatillisesta oppilaitoksesta, mutta ylioppilastutkinto aikuisten lukiokoulutuksessa on kesken (esim. hylätyksi tulemisen johdosta), opiskelijan katsotaan edelleen olevan päätoiminen opiskelija, eikä hän näin ollen pääse työttömyysturvan piiriin. Toisaalta hän ei voi saada opintotukea opiskellessaan aikuisten lukiokoulutuksessa. Hän ei siis pysty ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi, eikä saa tukia, vaikka on vain nimellisesti oppilaitoksen kirjoilla kesken olevien ylioppilaskirjoitusten vuoksi.

Opintososiaalisten tukien osalta aikuisena lukiokoulutuksen hankkija on epäedullisemmassa asemassa kuin ammatilliseen koulutukseen osallistuja. Tämä ilmenee liitteessä 1 olevia tukia tarkasteltaessa. Perusongelmana on se, että aikuisten lukiokoulutuksen kurssimäärän (44/48 kurssia) ei katsota opintotukilainsäädännössä täyttävän opintojen päätoimisuuden kriteeriä lukuun ottamatta sisäoppilaitoksessa harjoitettuja aikuisille tarkoitettuja lukio-opintoja. Työtön voi saada toimeentulotukea tai työttömyysturvaetuuksia, mutta tutkintotavoitteisesti aikuisten lukiokoulutuksessa opiskeleva ei voi saada valtion opintotukea eikä koulumatkatukea. Aikuiskoulutustukea taas voidaan myöntää peruskoulu- tai lukio-opintoihin vain, jos tämän koulutuksen puute on ammatillisen kehittymisen esteenä tai vaikeuttaa ammatissa selviytymistä. Samoin työttömälle voidaan myöntää koulutuspäivärahaa vain sellaiseen peruskoulun oppimäärän suorittamiseen tai lukion oppimäärän loppuunsaattamiseen, jotka työvoimatoimisto työnhakusuunnitelmassa tai työllistymisohjelmassa toteaa tarpeelliseksi henkilön työllistymisen kannalta.

4.8 Yleissivistävät opinnot työvoimapoliittisena koulutuksena

Aikuisten yleissivistävillä opinnoilla on merkittävä asema ammatillisen koulutuksen tukena ja osana. Tällaisia kokonaisuuksia ovat kieliopinnot sekä tieto- ja viestintätekniikka-alan valmiuksia tarjoavat opinnot, joita aikuisten lukiokoulutuksessa on laajasti tarjolla. Työttömien yleissivistävät opinnot merkitsevät perussivistyksen laajentamista ja sitä kautta ammatillisen osaamisen parantamista ja mahdollisuuksien avaamista jatko-opinnoille.

Aikuisten perusopetusta tai lukiokoulutusta voidaan toteuttaa työvoimapoliittisena koulutuksena tai toimenpiteenä joko

- 1 ohjaavana tai valmentavana koulutuksena, jossa työhallinto ostaa opetuspalvelua asiakkailleen kilpailuttamalla koulutuksen järjestäjiä, tai
- 2 työvoimapoliittiseen koulutukseen rinnastettavana koulutuksena, jossa työhallinto on hyväksynyt yleissivistäviä aikuisopintoja maahanmuuttajan kotouttamisohjelman osaksi. Tällöin opiskelijalla on oikeus kotoutumistukeen ja ylläpitokorvaukseen. Koulutus toteutetaan opetushallinnon normaalilla rahoituksella (ks. tarkemmin luku 4.3.1).

Laissa julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) sen 6 luvun 1 §:n 3 mom:ssa säädetään: "Yleissivistävää koulutusta voidaan hankkia ammattiin tai tehtävään valmentavana koulutuksena silloin, kun sen puuttuminen estää työllistymistä tai osallistumista ammatilliseen koulutukseen." Asetuksessa julkisesta työvoimapalvelusta (1344/2002) sen 19 § säättää työvoimapoliittisena aikuiskoulutuksena hankittavista lukio-opinnoista seuraavaa: "Lukio-opintojen hankkiminen työvoimapoliittisena aikuiskoulutuksena edellyttää, että puuttuva opintosuoritus tai aiempien lukio-opintojen opintomenestys ilmeisesti on esteenä ammatillisen koulutuksen suorittamiselle." Näistä koulutuksista käytetään termiä "ohjaava- ja valmentava koulutus".

Ohjaavana ja valmentavana koulutuksena voi olla

- a) peruskouluopintoja – jopa koko oppimäärän suorittaminen tai sen täydentämistä – tai
- b) lukio-opintoja – ei kuitenkaan koko oppimäärää.

Lukion oppimäärän osia voidaan suorittaa ohjaavana ja valmentavana koulutuksena, jos niiden puuttuminen estää työllistymisen tai osallistumisen ammatilliseen koulutukseen. Ohjaavana koulutuksena voidaan hankkia lukio-opintojen täydennystä (esim. loppuun saattamista) ja yksittäisen oppiaineen suorituksia (kurseja), jos niiden suorittaminen on edellytyksenä ammatillisiin jatko-opintoihin pääsulle. Opintojen tulee olla henkilön työnhakusuunnitelmaan sisältyviä eli työvoimapoliittisesti perusteltuja.

Taulukosta 7 ilmenevät työvoimapoliittiseen ohjaavaan ja valmentavaan koulutukseen osallistuneet vuonna 2005.

Taulukko 7. Työvoimakoulutuksen vuonna 2005 suorittaneet ja aloittaneet (X61- ja X71-tavoiteammateissa).

Amno	Tavoiteammatti	Aloittaneet	Suorittaneet
X6	Maahanmuuttajakoulutus	14	14
X61	Maahanmuuttajakoulutus	2 616	3 541
X6110	Maahanmuuttajien kielikoulutus	5 490	3 982
X6120	Ammattialalle valm./Ohjaava koulutus	557	348
X6130	Maahanmuutt. Tietotekniikkapain. Koul.	266	144
X6190	Muu maahanmuuttajakoulutus	514	348
	Maahanmuuttajakoulutus yhteensä	9 457	8 377
X7	Ohjaava koulutus	214	172
X71	Ohjaava koulutus	5 260	5 501
X7110	Työn ja koulutuksen hakuun painott. Ko	5 537	4 537
X7120	Ammatilliseen suunnitt. Painott. Koul.	4 364	3 665
X7130	Työelämävalm. Jäsent. Ja kehitt. Pain.	2 349	1 516
X7140	Oppisopimukseen valmentava koulutus	207	85
X7150	Peruskouluop. Loppuun suoritt./Täydent	103	57
X7170	Yrittäjävalmennus	687	541
X7190	Muu ohjaava koulutus	399	382
	Ohjaava koulutus yhteensä	19 120	16 456

Lähde: Työministeriön toimeenpano-osasto 13.9.2006.

Aikuislukiot osallistuvat suhteellisen vähän TE-keskuksien työvoimapoliittisista kursseista järjestämiin kilpailutuksiin. Syitä on monia:

- Aikuislukioilla ei yleensä ole omia päiväopetustiloja.
- Aikuislukioilla ei ole perinteitä kilpailutuksessa.
- Kuntien taloushallinnossa on vähän tarjouskilpailuosaamista. Tarjouskilpailuihin osallistuminen vie paljon työaikaa ja tulos on epävarma. Kunnan taloushallinnolla ei välttämättä ole menettelytapaa tulouttaa mahdollisia tuottoja järjestävälle oppilaitokselle.
- Opettajien virkaehtosopimus nostaa palkat tasolle, jolla on vaikeata menestyä tarjouskilpailussa.
- Tarjouspyyntö ei aseta ehtoja opettajien pätevyydelle (S2-opettajat), mutta ne otetaan huomioon ja niitä arvotetaan tarjousten vertailussa.
- Työvoimapoliittinen koulutus sisältää usein kytköksiä työelämään, esimerkiksi työssäoppimisjaksoja, joiden järjestämiseen aikuislukioilla ei ole perinteitä eikä osaamista.

- TE-keskukset pyytävät tarjouksia myös suomen kielen YKI-tutkintoon valmentavista koulutuksista, jotka sopivat hyvin aikuislukioiden tehtävään. Koulutuksen tarjoajalla tulee kuitenkin olla Opetushallituksen kanssa tehty sopimus YKI-tutkintojen järjestämisestä. Nyt aikuislukioista vain seitsemällä on YKI-lupa.
- Huomattavassa osassa maahanmuuttajille ostettavasta työvoimapolitiittisesta koulutuksesta tarvitaan sekä suomen kielen opetusta että suoria yhteyksiä elinkeinoelämään.

4.9 Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Lukiolain 23 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus lukea hyväkseen lukion oppimäärään muualla suoritettut opinnot, jotka ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään lukion opetussuunnitelman mukaisia. Päätös muualla suoritettavien opintojen hyväksilukemisesta tulee tehdä sitä erikseen pyydettyä ennen mainittujen opintojen aloittamista.

Lukiolain 17 §:n mukaisesti lukion oppimäärä tai osa siitä voidaan suorittaa oppimäärään kuuluvien tietojen ja taitojen hankkimistavasta riippumatta kokeissa, joiden toimeenpanosta ja arvostelusta huolehtii koulutuksen järjestäjä. Samanlainen säännös on perusopetuslain 38 §:ssä. Lukioasetuksen 4 §:n mukaan opiskelijalle voidaan myöntää hakemuksesta lupa suorittaa opintoja opetukseen osallistumatta.

Käytännössä aikuisten yleissivistävää opetusta antavissa oppilaitoksissa on hyväksilukemisen yhteydessä voitu antaa opiskelijalle mahdollisuus osoittaa osaamisensa kokeilla, joiden pohjalta on saatu näyttö osaamisesta sekä arvosana lukio- tai perusopetuksen opintoja varten.

Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 käsittelee hyväksilukemista luvussa opiskelijan oppimisen arviointi. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että sen lisäksi, mitä lukiolaissa on säädetty, tulee opintojen hyväksilukemisella välttää päällekkäisyyttä ja lyhentää opintoaikaa. Kun opiskelijalle hyväksiluetaan opintoja muista oppilaitoksista, pitäydytään suoritusoppilaitoksen antamaan arviointiin. Tarvittaessa arvosanojen muuntoa varten on opetussuunnitelman perusteissa muuntotaulukko. Tapauksissa, joissa ei voida päätellä, kumpaa arvosanaa toisessa oppilaitoksessa suoritettu kurssi vastaa, ylempää vai alemmaa, on vastaavuus määriteltävä opiskelijan eduksi.

Lukiolakiin tai opetussuunnitelman perusteisiin ei sisälly määrittelyitä osaamisen tunnustamisesta ja tunnistamisesta muun kuin opintojen avulla.

Opetusministeriön työryhmän muistiossa Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulujärjestelmässä (Opetusministeriö 2004:27) työryhmä ehdotti, että aikaisemmin hankitun osaamisen selvittämiseksi, arvioimiseksi ja tunnustamiseksi on luotava järjestelmä riippumatta siitä, miten, milloin tai missä osaaminen on hankittu. Osaaminen on tunnustettava kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulumuodoissa ja tutkinnoissa.

On tärkeää parantaa opiskelijan oikeutta saada aikaisemmin suorittamansa opinnot tai muutoin hankittu osaaminen arvioiduksi ja tunnustetuksi. Mahdollisuus osaamisen tunnustamiseen ja tunnustamiseen vahvistaa osaltaan Euroopan unionin yleistä linjaa eri tavoin hankitun osaamisen tunnustamisen menettelyjen kehittämisestä, mikä tukee työvoiman liikkuvuutta. Liitteessä 2 on lisätietoja vieraskielisistä todistuksista ja europassista.

4.10 Tunnettuuden lisääminen ja rekrytoinnin tehostaminen

Aikuisopiskelijalla on monta vaihtoehtoa opiskelupaikaksi. Ammatilliseen aikuiskoulutukseen, vapaaseen sivistystyöhön, aikuisten lukiokoulutukseen ja muuhun aikuiskoulutukseen osallistuu vuosittain lähes 1,8 miljoonaa suomalaista. Aikuisväestöstä noin 54 % ilmoittaa osallistuvansa vuosittain julkisesti rahoitettuun tai työnantajan rahoittamaan koulutukseen. Opiskelijamäärät ovat olleet viime vuosina kasvussa. Lähivuosien tavoitteeksi on asetettu osallistumisasteen kohoaminen 60 %:iin. Tässä kentässä aikuisten yleissivistävä koulutus on vain yksi mahdollisuus.

Yhteiskunnan medialisoituminen, informaation määrän kasvu ja lisääntyvä kilpailu huomiosta panevat aikuisten yleissivistävää opetusta järjestävät oppilaitokset miettimään, millä keinoin ne tekevät toimintaansa tunnetuksi, millaisia mielikuvia ne haluavat herättää ja keneen ne haluavat vaikuttaa. Koulutuspäätöstä tehtäessä keskeisessä asemassa eivät enää välttämättä ole opetuksen laatu ja tutkintojen arvo, vaan oppilaitoksen imago ja elämyksiä tarjoava ilmapiiri.

Imagon rakentaminen on pitkäjänteinen ja laajavaikutteinen prosessi. Hyvä maine rakentuu hyvälle toiminnalle, johon kuuluu tietty erottuminen muista. Maineeseen vaikuttavat mm. johtaminen, menestyminen, muutos- ja kehityskykyisyys, yhteiskuntavastuu ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus sekä tuotteet ja palvelut. Oppilaitoksesta luodun julkikuvan tulee vastata sen todellista toimintaa.

Markkinoinnin tarkoitus on säilyttää imago, vahvistaa sitä sekä synnyttää kysyntää ja vetovoimaa. Aikuisoppilaitokset voivat korostaa monipuolista ja joustavaa toimintaansa, joka tähtää koulutukselliseen tasa-arvoon ja antaa mahdollisuuksia elinikäisen oppimisen toteuttamiseen sekä elämisen laadun parantamiseen. Onnistuneella viestinnällä rakennetaan selkeä ja vahva kuva yhteisöstä, tuetaan kilpailukykyä opiskelijoista ja rahoituksesta sekä varmistetaan avoin ja vuorovaikutteinen tiedonvälitys.

Opiskelijoiden rekrytoinnin osalta aikuisten ohjaus- ja koulutusjärjestelmät sekä ns. hakeva toiminta tarvitsevat tehostamista. Opiskelijat voidaan tavoittaa entistä paremmin verkostoitumalla seudun muiden lukioiden kanssa sekä tekemällä yhteistyötä ammatillisen koulutuksen (kahden tutkinnon suorittaminen, aineopiskelu, aikuisen ohjaus), työhallinnon (sopimukset, tarjousmenettely, maahanmuuttajat) ja yritysten kanssa.

Jo lähivuosina merkittävä osa aikuisten lukiokoulutuksen nykyisistä opettajista siirtyy eläkkeelle, jolloin tarve uusista, pätevistä opettajista kasvaa selvästi. Opettajankoulutuksessa ei kuitenkaan kiinnitetä riittävästi huomiota aikuisten opettamiseen ja ohjaukseen, eikä opiskelijoilla ole riittävästi mahdollisuuksia auskultoida aikuisten yleissivistävää opetusta järjestävissä oppilaitoksissa.

Systemaattisen ennakoinnin ja aktiivisen yhteiskunnallisen kehityksen seurannan avulla aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta antavat oppilaitokset pystyvät edelleen reagoimaan nopeasti muutoksiin ja uusiin koulutustarpeisiin. Suhteiden luomisessa ja hoitamisessa julkishallintoon sekä aikuiskoulutuspolitiikkaa rakentavien ja edunvalvontaa hoitaviin tahoihin tarvitaan aloitteellisuutta.

5 Toimenpide-ehdotukset aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kehittämiseksi vuosina 2007–2012

Toimenpiteiden valinnan keskeisinä periaatteina työryhmällä ovat olleet seuraavat seikat:

- aikuisten lukiokoulutuksen tarkasteleminen sekä yleissivistävän koulutuksen osana että osana avointa aikuiskoulutusjärjestelmää
- ohjaus- ja neuvontapalveluiden kehittäminen opiskelijälähtöisesti pyrkien lisäämään yksilöllisten ja joustavien opinto-ohjelmien mahdollisuuksia
- elinikäisen opiskelun mahdollisuuksien parantaminen
- syrjäytymisen ehkäisyn keinovalikoiman parantaminen
- maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden erityistarpeiden entistä parempi huomioonottaminen
- alueellisen palvelurakenteen tehostaminen ja palveluiden saatavuuden turvaaminen
- etä- ja virtuaaliopetuksen kehittäminen ja vakiinnuttaminen
- toiminnan taloudellisuus ja tuloksellisuus
- aikuisopiskelijan opintososiaalisten etuuksien parantaminen.

5.1 Opinto-ohjauksen kehittäminen

Opetusministeriön ja työministeriön asettama valmisteluryhmä esitti muistiossaan (Työhallinnon julkaisuja 365/2006) aikuisopiskelun tietopalvelujen, neuvonnan ja ohjauksen kehittämistä. Muistion pohjalta on valmisteilla kehittämisohjelma aikuisille tarjottavien ohjauspalvelujen parantamiseksi.

Aikuisten lukiokoulutuksen kehittämistyöryhmä ehdottaa, että aikuisten lukiokoulutuksen ohjausta tehostetaan seuraavin toimenpitein:

- 1 Aikuisten lukiokoulutuksen ohjausjärjestelmää ja ohjausta kehitetään osana edellä mainittua kehittämisohjelmaa.
- 2 Opiskelijoiden valinnan aikuisten lukiokoulutukseen tulee jatkossakin olla mahdollisimman joustava ja palvella hakijoita monipuolisesti. Hakumenettelyjen ja opiskelijoiden valintamenettelyjen tulee mahdollistaa opiskelijoiden jatkuvan sisäänoton. Sähköisen hakumahdollisuuden tulee olla vain yksi monista vaihtoehdoista aikuisten lukiokoulutukseen hakeuduttaessa.
- 3 Aikuisopiskelijoiden erilainen koulutus- ja työhistoria sekä kulttuuritausta otetaan kouluissa entistä tarkemmin huomioon ohjauksen suunnittelussa.
- 4 Koulutuksen järjestäjät ottavat entistä paremmin huomioon aikuisopiskelijoiden erilaiset opiskelutaidot, erityisen tuen tarpeet ja yksilölliset suunnitelmat ohjauspalveluja suunniteltaessa.
- 5 Ohjauspalveluja tulee olla tarjolla monimuotoisesti: yksilöllisenä, pienryhmä- ja verkko-ohjauksena. Verkko-opetusta ja -ohjausta tulee kehittää siten, että aikuisopiskelijoilla on halutessaan mahdollisuus suorittaa opintoja monimuotoisesti.
- 6 Ohjaus- ja opetushenkilöstön osaamista kehitetään järjestämällä täydennyskoulutusta, jossa keskitytään erityisesti aikuisten ohjaukseen sekä verkko-ohjaukseen ja -opetukseen.
- 7 Opiskelutaitojen ja -menetelmien ohjaaminen sisällytetään entistä enemmän osaksi opetusta ja opiskelua.
- 8 Selvitetään työhallinnon ja koulutuksen järjestäjien yhteistyömahdollisuuksien parantamista muun muassa yhteishaun osalta etenkin paikallistasolla.

5.2 Koulutuksen alueellisen palvelutarjonnan ja etäopetuksen kehittäminen

Aikuisten lukiokoulutuksen järjestäminen edellyttää lähitulevaisuudessa organisaatio- ja toimintatapamuutoksia erityisesti maan kasvukeskusten ulkopuolisilla alueilla. Opetushallinnon strategisissa linjauksissa ja toimenpideohjelmissa on etä- ja verkko-opetus sekä siihen kytkeytyvä oppilaitosten verkostoyhteistyö nostettu tärkeäksi painopistealueeksi. Lähivuosien vision mukaan jokaisella opiskelijalla tulisi olla mahdollisuus saada laadukasta verkko-opetusta osana tutkintoon johtavaa koulutusta ja muuta koulutusta sekä vapaata sivistystyötä. Etälukio-opetus on vakiintumassa aikuisten lukiokoulutuksessa, mutta tieto- ja viestintätekniikan nopea kehitysvauhti sekä verkkopedagogisen tiedon lisääntyminen edellyttävät jatkossakin riittävää panostusta etä- ja verkko-opetuksen kehittämistyöhön.

Aikuisten perusopetus ja lukiokoulutus poikkeavat nuorten koulutuksesta järjestämis- muodoiltaan, tuntijaoltaan, opetussuunnitelmaltaan, opiskelija-ainekseltaan ja pedagogiikaltaan. Opiskelijaikäluokkien pienentyessä ja väestörakenteen muuttuessa tulisi aikuisten perus- ja lukiokoulutus turvata jatkossa alueellisesti. Kehittämistyötä ja palveluiden tuottamista voidaan alueelliset ja paikalliset olosuhteet huomioon ottaen tarjota vahvoista toimintayksiköistä tai olemassa olevista verkostoista. Näin voitaisiin turvata aikuisten koulutukseen liittyvä erityisosaaminen ja laadukas opetus myös jatkossa.

Alueelliset toimipisteet tai verkostot voisivat toimia alueensa aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen asiantuntijoina ja resurssikeskuksina. Ne vastaisivat myös alueensa etä- ja verkko-opetuspalveluista. Järjestely edesauttaisi lukiokoulutuksen ja ammatillisten oppi-

laitosten nykyistä syvemmän aikuiskoulutukseen liittyvän yhteistyön kehittämistä. Menet-
telyllä tuettaisiin myös alueen lukioissa mahdollista aikuisille annettavaa opetusta.

Työryhmä ehdottaa koulutuksen alueellisen palvelutarjonnan ja etäopetuksen kehittä-
miseksi, että

- 1 Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa otetaan huomioon alueelliset ja paikalliset olosuhteet kehitettäessä vahvoja toimintayksiköjä tai yhteistyöverkostoja, jotka turvaavat alueen aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen saatavuuden.
- 2 Etä- ja verkko-opetuksen käyttöä lisätään aikuisten lukiokoulutuksessa ja perusopetuksessa. Tavoitteena on kehittää monimuotoisen etäopetuksen menetelmiä ja opintotarjontaa sekä parantaa verkko-opetuksen ja -ohjauksen laatua. Opetushallituksen tulee edelleen tukea aikuisten lukiokoulutusta järjestävien oppilaitosten mahdollisuuksia toimia alueellisten oppilaitosverkostojen etäopetuksen asiantuntija- ja toteuttajatahoina, jotka tarjoavat laadukkaita etäopetuspalveluja lukioden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille.
- 3 Vahvistetaan aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta järjestävien oppilaitosten yhteistyötä työelämän ja ammatillisten oppilaitosten kanssa.

5.3 Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa olevat erityisryhmät

5.3.1 Maahanmuuttajataustaisten aikuisten yleissivistävän opetuksen kehittämishanke

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden määrä Suomessa on kaikkiaan noin 35 000. Aikuisten yleissivistävän opetuksen maahanmuuttajille tarjoama omaehtoinen sekä kotoutumiskoulutus on lisännyt merkittävästi aikuisten maahanmuuttajaopiskelijoiden määrää myös näissä oppilaitoksissa. Valmisteilla olevan maahanmuuttopoliittisen ohjelman mukaisesti työperäinen maahanmuutto tulee lisääntymään ja sen myötä myös aikuisten lukiokoulutuksen tehtävä maahanmuuttajien koulutuksessa kasvaa. Vuosille 2003–2008 laadittu Koulutuksen ja tutkimuksen -kehittämissuunnitelmassa (KESU) edellyttää maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden lisäämistä lukiokoulutuksessa. Maahanmuuttajat ovat merkittävä lahjakkuusreservi.

Aikuiset maahanmuuttajat muodostavat erittäin heterogeenisen opiskelijaryhmän. Heidän koulutustaustansa vaihtelee luku- ja kirjoitustaidottomista akateemisen loppututkin-
non suorittaneisiin. Tämä asettaa opettajille ja oppilaitosten muulle henkilökunnalle suuret monikulttuuriseen pedagogiikkaan ja ohjaukseen liittyvät haasteet.

Työryhmä ehdottaa:

- 1 Opetusministeriö käynnistää hankkeen aikuisten maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden yleissivistävän koulutuksen kehittämiseksi seuraavalla kehittämissuunnitelmakaudella. Toimenpiteet kohdennetaan maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden suomen/ruotsin kielen osaamisen parantamiseen, oppimisvaikeuksiin, opinto-ohjaukseen, opettajien monikulttuurisen pedagogiikan perus- ja täydennyskoulutukseen sekä viranomaisten välisen yhteistyön lisäämiseen. Esitys hankerahoitukseksi on 50 000 euroa/vuosi, yhteensä 200 000 euroa.

- 2 Selvitetään, miltä osin olisi perusteltua integroida aikuisten maahanmuuttajien kotouttamiskoulutus osaksi yleistä koulutusjärjestelmää. Samalla selvitetään kustannusvaikutukset ja rahoitus.
- 3 Kohdassa 5.4 ehdotetaan aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden laatimista kattamaan myös vuosiluokkien 1–6 oppiaineen sekä perusopetuksen jälkeisen lisäopetuksen aikuissovelluksen laadintamahdollisuuden selvittämistä. Kumpikin näistä opetussuunnitelmajärjestelmän täydennyksistä palvelisi erityisesti maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita.

Aikuiselle hyvän kielitaidon saavuttaminen kestää useimmiten noin seitsemän vuotta. Ratkaisevan tärkeää on, että viimeistään toisen sukupolven maahanmuuttajat saavuttavat kokemuksen täysivaltaisesta kansalaisuudesta ja työllistyvät kuten muutkin suomalaiset. Ellei näin tapahdu, syrjäytymisen ja jopa yhteiskuntarauhaa vaarantavien alakulttuurien muodostumisen riski kasvaa.

Huomattava osa maahanmuuttajista on vapautettu toisen kotimaisen kielen opiskelusta, minkä seurauksena heillä on vähemmän vaihtoehtoja ylioppilastutkinnon pakollisia kokeita valitessaan kuin muilla kokeilaila. Ylioppilastutkintoon kuuluu vähintään neljä koetta, joista äidinkielen koe on kaikille pakollinen. Kolme muuta pakollista koetta valitaan seuraavien neljän kokeen joukosta: toisen kotimaisen kielen koe, yksi vieraan kielen koe, matematiikan koe ja reaaliaineessa järjestettävä koe.

Työryhmä ehdottaa:

- 4 Selvitetään vieraskielisten kokeilaiden mahdollisuus korvata jokin nykyisistä ylioppilastutkinnon pakollisista kokeista jollain muulla kokeella.

5.3.2 Romaniaaikuisten yleissivistävän koulutuksen kehittäminen

Romaneissa on pääväestöä selvästi enemmän aikuisia, joilta puuttuu perusopetuksen loppuunsaattaminen ja sen myötä yhteiskunnassa tarvittavat perusvalmiudet kuten riittävä luku- ja kirjoitus- ja laskutaito. Puutteelliset perusvalmiudet lisäävät yhteiskunnallista syrjäytymistä ja rikoskierteen riskiä. Romaniväestö tarvitsee opinnoissa keskimääräistä enemmän kulttuurista, henkistä, sosiaalista ja taloudellista tukea.

Työryhmä ehdottaa:

Käynnistetään kehittämissuunnitelmakaudella toimenpiteitä romanialaisten perusopetuksen opintojen loppuunsaattamiseksi sekä lukio-opintoihin kannustamiseksi. Toimenpiteiden valmistelusta ja toteutuksesta vastaa Opetushallitus yhteistyössä romaniasian järjestöjen kanssa. Toimenpiteissä tulee ottaa huomioon seuraavia näkökohtia: Aikuisopiskelijoilla tulee olla tukiverkosto, jossa on mukana sekä vertaisryhmään kuuluvia että asiantuntijoita. Nykyisten toimijoiden vastuita tulee selkiyttää siten, että suurimmissa kaupungeissa on ainakin yksi sellainen oppilaitos, jolla on osaamista romaniopiskelijoiden opiskelusta, opiskelun tukemisesta ja ohjaamisesta.

5.3.3 Rangaistuslaitoksissa annettavan yleissivistävän koulutuksen tehostaminen

Uusi, 1.10.2006 voimaan tuleva vankeuslaki asettaa vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi vangin valmiuksien lisäämisen rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Rangaistusajan yksilöllinen suunnittelu on keskeinen uudistuksen elementti. Kullekin vangille tullaan laatimaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää myös arvion koulutustarpeesta. Nykyiset opetusjärjestelyt perustuvat satunnaisiin yhteistyösuhteisiin eikä verkko ole alueellisesti kattava. Suomen vankiloissa osallistutaan lukiokoulutukseen muita Pohjoismaita vähemmän. Internetin käytölle asetetut rajoitukset rangaistuslaitoksissa estävät verkko-opiskelun.

Työryhmä ehdottaa:

Käynnistetään rangaistuslaitoksissa annettavan yleissivistävän koulutuksen kehittämistoimenpiteet. Toimenpiteiden toteutuksesta vastaa opetushallinto yhdessä Rikosseuraamusviraston (RISE) kanssa. Tavoitteena on kannustaa ja tukea eri osapuolia siten, että maamme rangaistuslaitoksiin syntyy elinvoimainen ja alueellisesti kattava aikuisten perusopetusta ja lukiokoulutusta tarjoava oppilaitosverkko. Tiivistetään yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen yhteistyötä rangaistuslaitoksissa. Kiinnitetään erityistä huomiota vankien oppimisvaikeuksiin sekä heidän ohjauksensa ja erityisen tuen järjestämisensä käytänteisiin. Oikeusministeriön tulee turvata toimintaan tarvittava rahoitus siltä osin kun siitä aiheutuu lisäkustannuksia. Vieraskielisille vangeille pyritään järjestämään suomen/ruotsin kielen opetusta. Tulevaisuudessa tulee luoda keinoja valvottuun verkko-opiskeluun, koska vangitkin vapauduttuaan tarvitsevat tietotekniikan perustaitoja.

5.4 Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tuntijakoon ja opetussuunnitelman perusteisiin liittyvät ehdotukset ja kannanotot

Aikuisille on annettu erilliset tuntijaot ja opetussuunnitelman perusteet. Menettely on tunkenut ja selkeyttänyt aikuisten opintojen järjestämistä ja lisännyt opiskelijoiden oikeusturvaa. Aikuisten koulutus edellyttää erilaista kasvatuksellista ja kulttuurista painotusta kuin nuorten koulutus. Aikuisille tarkoitetun perusopetuksen ja lukiokoulutuksen järjestäminen edellyttää aina oppilaitoksilta voimassa olevan aikuisten opetussuunnitelman ja tuntijaon käyttöä sekä opettajilta aikuispedagogista osaamista.

Työryhmä ehdottaa:

- 1 Aikuisten perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa tulee ottaa huomioon myös tulevaisuudessa aikuisopiskelun erityispiirteet ja -tarpeet sekä mahdollisuus opiskelun joustavampaan toteutukseen. Aikuisopiskelun omaleimaisuus, valinnaisuus ja opinto-ohjaus tulee turvata omalla tuntijaolla ja opetussuunnitelman perusteilla. Samalla tulee selkeyttää aikuisten ja nuorten oppimäärien vastaavuuksia opiskelijoiden siirtyessä aikuisopiskelijoina. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia, että aikuisopetuksen hallinnolliset ja pedagogiset edellytykset ovat oppilaitoksessa kunnossa ennen aikuisille tarkoitetun yleissivistävän opetuksen käynnistämistä.

Vakavimmin syrjäytymisuhassa olevilla aikuisilla ei ole nykytilanteessa mahdollisuutta opiskella perusopetuksen vuosiluokkien 1–6 oppiainesta. Suomalaisesta kantaväestöstä 15 %:lla eli noin puolella miljoonalla on lukutaidossaan ainakin yhdellä osa-alueella vakavia puutteita. Erityisen haasteellista on aikuisten romanien koulutustason nostaminen. Myös luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajat tarvitsisivat perusopetuksen alimmilla vuosiluokilla opetettavia tietoja ja taitoja.

Työryhmä ehdottaa:

- 2 Lisätään aikuisille tarkoitettuihin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin kokonaisuus, joka kattaa perusopetuksen alimpien vuosiluokkien tavoitteet ja sisällöt.

Perusopetuksen päättötodistuksen saaneiden taidoissa voi olla vakavia puutteita, mutta lisäopetukseen voivat hakeutua vain ne opiskelijat, jotka ovat saaneet perusopetuksen päättötodistuksen samana tai edellisenä vuonna. Perusopetuksen lisäopetukseen ei ole olemassa aikuissovellusta, joka mahdollistaisi maahanmuuttajataustaisten tai muiden lisäopetusta tarvitsevien aikuisten opiskelun.

Työryhmä ehdottaa:

- 3 Selvitetään perusopetuksen jälkeisen lisäopetuksen järjestämismahdollisuudet myös aikuisille.

Eräisiin oppilaitoksiin on perustettu kokonaisia ryhmiä alle 18-vuotiaista opiskelijoista ja annettu heille opetusta aikuisten lukiokoulutuksen tuntijaon ja opetussuunnitelman mukaan. Tuntijaon soveltamisen ongelmaksi on koettu ”ammattilukiopaketit”, jolloin opiskelija suorittaa samanaikaisesti kolme tutkintoa: ammatillisen perustutkinnon, lukion oppimäärän ja ylioppilastutkinnon. Näissä käytetään usein aikuisten tuntijakoa ja opetussuunnitelmaa. Opetusministeriön asetuksen opiskelijaksi ottamisen perusteista lukiokoulutuksessa (856/2006) mukaan nuoren ottamiselle aikuisten lukiokoulutukseen tulee olla opiskelijaan liittyvä erityinen syy.

Mikäli useampaa tutkintoa samanaikaisesti suoritettaessa halutaan suorittaa koko lukion oppimäärä, tulee alle 18-vuotiaana opintonsa aloittaneiden osalta noudattaa nuorten tuntijakoa. Aineopiskelussa ei ole vastaavaa opiskelijan ikään liittyvää rajoitusta, joten alle 18-vuotias voi suorittaa aineopiskeluna aikuisille tarkoitetun lukiokoulutuksen oppimääriä tai kursseja. Ammatillisen perustutkinnon ja ylioppilastutkinnon samanaikainen suorittaminen on erittäin haasteellista opiskelijalle.

Työryhmän ehdotus:

- 4 Työryhmä ei pidä tarkoituksenmukaisena laajentaa kolmen tutkinnon suorittamismallin käyttöä mm. lisääntyneiden kustannusten ja yleisen jatko-opintokelpoisuuden kannalta, vaan suosittaa tutkintorakenteeltaan kevyempiä opinto-ohjelmavaihtoehtoja.

Kouluissa on koettu tulkinnalliseksi tilanteet, joissa opiskelija siirtyy nuorten lukiokoulutuksesta aikuisten lukiokoulutukseen ja opinnot eivät ole olleet keskeytyneinä vähintään vuotta. Nuorten puolella suoritettujen opintojen hyväksilukemisesta aikuisten puolelle tekee päätöksen oppilaitoksen rehtori ja oppilaitoksissa on ollut hyväksilukemisessa epäyhtenäisiä käytäntöjä. Nykyiset opetussuunnitelmien mukaiset kurssit ovat yhtäläiset tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään, mutta oppiaineiden kokonaisoppimäärät poikkeavat laajuudeltaan.

On tapauksia, joissa opiskelijalle on kertynyt paljon nuorten lukiokoulutuksen mukaisia lukio-opintoja, mutta opintojen loppuun suorittaminen ei syystä tai toisesta onnistu omassa lukiossa.

Työryhmä suosittaa, että opintojen päättövaiheessa jäljellä olevat opinnot voitaisiin suorittaa myös aikuisten lukiokoulutusta järjestävässä oppilaitoksessa aineopiskelijana ja hyväksilukea ne opiskelijan omassa lukiossa. Tällöin opiskelija suorittaisi lukion oppimäärän loppuun nuorten lukiokoulutuksen tuntijaon mukaisesti, eikä hänellä olisi tarvetta siirtyä aikuisten lukiokoulutusta tarjoavan oppilaitoksen opiskelijaksi.

5.5 Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Lukiolain (629/1998) 23§:n mukaan opiskelijalla on oikeus lukea hyväkseen lukion oppimäärään muualla suoritettut opinnot, jotka ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään lukion opetussuunnitelman mukaisia. Lukiolaki ei sisällä mahdollisuutta aikaisemman muulla tavoin kuin opintosuorituksina hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen.

Työryhmä ehdottaa:

Muutetaan lukiolakia (629/1998) siten, että säädetään opiskelijan oikeudesta saada opetussuunnitelman tavoitteita ja vaatimuksia keskeisiltä osilta vastaavat aikaisemmin suorittamansa opinnot tai muutoin hankittu osaaminen arvioiduksi ja tunnustetuksi. Osaamisen tunnustamisella voitaisiin opiskelijalle lukea hyväksi ja korvata oppimäärän pakollisia, syventäviä tai soveltavia opintoja. Opiskelijan osaamisen tunnustamisessa noudatetaan, mitä opiskelijan arvioinnista ja sen oikaisemisesta olisi säädetty. Tarvittaessa osaamisen vastaavuus olisi osoitettava.

Päätös osaamisen tunnustamisesta tulisi tehdä ennen mainittujen opintojen tai hyväksiluettavaa osaamista koskevan opintokokonaisuuden alkamista. Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin tarvittaessa tarkemmin osaamisen tunnustamista koskevasta menettelystä.

5.6 Resurssit

5.6.1 Aikuisten lukiokoulutuksen rahoitus

Rahoituslaissa (21.8.1998/635) 18 §:ssä on säädetty opiskelijoiden, jotka ovat aloittaneet lukio-opintonsa 18 vuotta täytettyään, yksikköhinnaiksi 60 % asianomaiselle koulutuksen järjestäjälle opiskelijaa kohden määrätystä yksikkö hinnasta.

Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen toiminnallinen painopiste on siirtynyt yhä enemmän suorasta tutkintotavoitteisesta opiskelusta kohden lyhyempiä ja tiiviimpiä aineopintojen opintokokonaisuuksia. Aineopiskelun lisääntyminen heijastelee työelämän muutosta ja aikuisväestön lisääntyvää tarvetta päivittää tietojaan ja taitojaan. Etenkin lisääntynyt maahanmuutto ja aikuisten lukiokoulutusta antavien oppilaitosten tarjoama aikuisten maahanmuuttajien kotouttamiskoulutus sekä suomen kielen kurssit ovat lisänneet aineopiskelua niin perusopetuksessa kuin lukiokoulutuksessakin. Maahanmuuttajille aineopinnot ovat mahdollisuus saada suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavia valmiuksia ja integroitua

yhteiskunnan aktiivisiksi kansalaisiksi. Vastaavasti opinto-ohjauksen tarve kasvaa.

Työryhmä ehdottaa:

- 1 Rahoitusjärjestelmää uudistettaessa tulee ottaa huomioon aikuisten perusopetus ja lukiokoulutus osana asianomaisen koulutuksen rahoitusta.
- 2 Samassa yhteydessä aineopiskelun määrä tulee ottaa huomioon rahoitusta määrättäessä sellaisten opiskelijoiden osalta, joilla ei ole samanaikaisesti muualla käynnissä olevia päätoimisia tutkintotavoitteisia opintoja.
- 3 Aineopiskelun kustannusvaikutukset tulee selvittää myös tapauksissa, joissa opiskelijoilla on päätoimisia opintoja muualla.
- 4 Samalla tulee selvittää opiskelijoiden maksujen osuus rahoituksessa.
- 5 Valtion ja koulutuksen järjestäjien tulee turvata riittävät taloudelliset voimavarat aikuisten perusopetukseen ja lukiokoulutukseen ja niihin kuuluvaan opinto-ohjaukseen. Mahdollisista lisäkustannuksista sovitaan peruspalveluohjelmassa.

5.6.2 Aikuisten lukiokoulutuksessa tutkintotavoitteisesti opiskelevien opintososiaalisen tuen tarkistaminen

Aikuislukiossa tai muissa lukioissa aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärää suorittava opiskelija voi yksilöllisesti muodostaa sellaisen opiskeluohjelman, joka opintotukilain mukaisilla suorituskriteereillä täyttää päätoimiselle opiskelulle asetetun vaatimustason. Hän voi suorittaa lukuvuodessa 20–25 kurssia, mikä nuorten lukiossa opiskeltaessa merkitsee koko oppimäärän suorittamista 3–4 lukuvuodessa. Se katsotaan nuorten lukiokoulutuksessa opintotukeen oikeuttavaksi suoritustasoksi ja päätoimiseksi opiskeluksi. Tällaisessa tilanteessa olisi sekä kansalaisten yhdenvertaisen että koulutuksen samanveroisen kohtelun perusteella oikeutettua, että aikuislukiossa tai muussa lukiossa lukion oppimäärää suorittava voisi periaatteessa opintojensa perusteella kuulua opintotukeen oikeutetuksi. Samalla perusteella aikuisten lukiokoulutuksessa lukion oppimäärää suorittava tulisi katsoa oikeutetuksi myös koulumatkatukeen, koska hänet voitaisiin katsoa päätoimiseksi opiskelijaksi. Aikuislukiolainen olisi opintotukioikeuden osalta samanlaisen opintomenestysseurannan piirissä kuin muutkin opiskelijat, mikä tarkoittaa oppilaitokselle velvoitetta seurata tuensaajan opintomenestystä.

Opintotukioikeuden laajentaminen koskemaan aikuisten lukiokoulutusta ei käytännössä merkitsisi kovin suurta opintotuen saajajoukon lisäystä, sillä opintotuen myöntämisessä noudatettava tuloharkinta – niin opiskelijaan itseensä kuin hänen vanhempiansa kohdistuva tuloharkinta – estäisi useimmiten opintotuen saannin. Samoin ne aikuisten lukiokoulutuksen opiskelijat, jotka saavat työttömyysturvaa, jäisivät opintotuen ulkopuolelle, koska opintotuen estävänä etuutena ovat työttömyysturvalain mukaiset etuudet, joita ovat työmarkkinatuki, työttömyyspäiväraha ja koulutuspäiväraha. Etuuden piiriin pääsisivät käytännössä vain ne erilaisissa elämäntilanteissa opiskelevat, jotka ovat taajaan muuttuvissa tilapäistöissä tai tulottomassa tilanteessa.

Työryhmä ehdottaa:

Selvitetään aikuisten lukiokoulutuksen tutkintotavoitteisten opiskelijoiden opintotuen ja koulumatkatuen saamisen edellytykset tilanteessa, jossa heidän opintonsa ovat laajuudeltaan verrattavissa nuorten lukiokoulutuksessa opiskelevien opintojen laajuuteen.

Lähdeluettelo

Lait, asetukset, päätökset

- Aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.
Opetushallituksen määräys 4/011/2004.
- Asetus julkisesta työvoimapalvelusta (1344/2002).
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998).
- Laki julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002).
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta (1215/2005).
- Lukioasetus (810/1998).
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Opetushallituksen määräys 33/011/2003.
- Lukiolaki (629/1998).
- Opetusministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista lukiokoulutuksessa (856/2006).
- Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.
Opetushallituksen määräys 2/011/2004.
- Perusopetuslaki (628/1998).
- Työttömyysturvalaki (602/1984).
- Valtionavustuslaki (688/2001).
- Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002).
- Valtioneuvoston asetus maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun asetuksen muuttamisesta (280/2006).
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001).
- Vankeuslaki (767/2005).

Viralliset muistiot, raportit, julkaisut, tiedonannot ja ohjeet

- Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä. (2004). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:27.

Aikuisopiskelun tietopalvelujen, neuvonnan ja ohjauksen kehittäminen. Opetusministeriön ja työministeriön asettaman valmisteluryhmän ehdotukset toimenpideohjelmaksi. (2006). Työhallinnon julkaisu 365, Työministeriö.

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston suositukseksi elinikäisen oppimisen avaintaidoista. KOM (2005) 548 lopullinen/2005/0221(COD).

Esitys kuntien rahoitus- ja valtionosuusperusteiden tarkistamiseksi. (2004). Sisäasiainministeriön julkaisuja 52/2004.

Koulutus- ja tiedepolitiikan aluestrategia vuoteen 2013. (2003). Opetusministeriön julkaisuja 2003:40.

Koulutus ja tutkimus 2003–2008. Kehittämissuunnitelma. (2004). Opetusministeriön julkaisuja 2004:6.

Lukioiden alueellinen yhteistyö 2004–2006, Alkukartoitus. (2005). Opetushallituksen moniste.

Luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutus. Suositus opetussuunnitelmaksi. Opetushallituksen suositus 2/421/2006, 9.3.2006.

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö. (2002). Opetusministeriön työryhmien muistioita 2002:3.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. (2005). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.

Perusopetuksen loppuvaiheessa Suomeen tulleiden maahanmuuttajanuorten opetuksen järjestäminen. (2005). Opetushallituksen selvitys, julkaistu: www.edu.fi → Maahanmuuttajien koulutus.

Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002. (2004). Opetushallituksen moniste 11/2004.

Suomi tai ruotsi toisena kielenä opetuksen järjestäminen perusopetuksessa (2005). Opetushallituksen selvitys, julkaistu: www.edu.fi → Maahanmuuttajien koulutus.

Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. (2001). Opetushallituksen moniste 9/2001.

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2011. (2006). Opetusministeriön julkaisuja 2006:1.

Työministeriön ohje maahanmuuttajien kotouttamisesta, kotouttamisen suunnittelusta ja kotouttamistuesta O/10/2006 TM, 20.4.2006.

Työryhmän ehdotus hallituksen maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi (2005). Työhallinnon julkaisu 355, Työministeriö.

Työvoima 2025, väliarvio (2005). Työvoimapolitiittinen tutkimus 289, Työministeriö.

Yhteistyössä kotoutumiskoulutusta toteuttamaan (2005). Työ- ja opetushallinnon työryhmän raportti. Työhallinnon julkaisu 351, Työministeriö.

Kirjallisuus

Florida, R. (2005). Luovan luokan esiinmarssi. Talentum.

Hallikainen, P. et al. (toimituskunta) (2002). Iltaoppikoulusta aikuislukioksi. 75 vuotta kulttuurityötä 1927–2002. Gummerus, Jyväskylä.

Karvonen, E. (1999). Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Gaudeamus, Helsinki.

Linnakylä P., Malin A., Blomqvist I. & Sulkunen S. (2000). Lukutaito työssä ja arjessa. Aikuisen kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä.

- Luopa, P., Pentikäinen, M. & Jokela, J. (2006). Nuorten elinolot, terveys ja terveystottumukset 1995– 2005. Kouluterveyskysely 2005. Stakesin työpapereita 25/2006. Valopaino Oy, Helsinki.
- Mehtäläinen, J. (2005). Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Räsänen M, Sinkkonen A, Jokela J, Luopa P. (2004). Kouluterveyskysely 2004, Stakes.
- Rönnberg, U. (toim.) Aikuiskoulutuksen vuosikirja. Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2003. (2005). Opetusministeriön julkaisuja 2005:20.
- Tynjälä P. (2003). Oppiminen koulutuksen ja työelämän vuorovaikutuksessa. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 3(2003), 8–20

Opintososiaaliset etuudet

Lukiokoulutusta koskevat tuet

Valtion opintotuki

Tukea voi saada ammatilliseen perus- tai lisäkoulutukseen sekä *lukion oppimäärän* suorittamiseen. Tuen piirissä ovat myös vastaavat opinnot ulkomailla. Opintojen on oltava päätoimisia ja niiden on kestettävä yhtäjaksoisesti vähintään kahdeksan viikkoa. Kansanopiston lukio-opinnot katsotaan aina päätoimisiksi. Tietoja: www.kela.fi.

Aikuiskoulutustuki

Tukea voi saada ammatillisen perustutkinnon suorittamiseen. Aikuiskoulutustukea voidaan myöntää myös *peruskoulu- tai lukio-opintoihin*, jos koulutuksen puute on ammatillisen kehityksen esteenä tai vaikeuttaa ammatissa selviytymistä. Myös pelkät kieliopinnot oikeuttavat aikuiskoulutustukeen silloin, kun ne kehittävät tai täydentävät henkilön ammattitaitoa. Ulkomaisessa oppilaitoksessa suoritettavaan opintojaksoon voi saada tukea, jos hakija opiskelee suomalaisessa oppilaitoksessa ja ulkomaan opinnot hyväksytään osaksi henkilön suomalaisessa oppilaitoksessa suorittamaa koulutusta tai tutkintoa.

Etuutta saadakseen henkilöllä on oltava vähintään viiden vuoden työhistoria, jolloin hänellä on oikeus kertyneen työajan perusteella laskettavaan tukiaikaan. Vasta 10 vuoden työhistoria avaa mahdollisuuden ns. laskennallisen työajan perusteella määräytyvään tukiaikaan. Henkilön tulee olla koulutuksen vuoksi opintovapaalla - tai sitä vastaavalla virkavapaalla - yhtäjaksoisesti vähintään kahden kuukauden ajan. Tuen saaminen edellyttää siten voimassa olevaa työ- tai virkasuhdetta tuettavan koulutuksen aikana. Aikuiskoulutustukea ei voi saada työttömyyspäivärahan, työmarkkinatuen, työvoimakoulutuksen koulutustuen, koulutuspäivärahan, Kelan opinto-tuen, eläkkeiden, kuntoutusrahan tai tapaturman perusteella myönnetyn ansionmenetykskorvauksen, vuorotteluvapaakorvauksen, asevelvollisen päivärahan tai vieraan valtion opintotuen lisäksi. Tietoja: www.koulutusrahasto.fi

Aikuisten perusopetuksessa opiskeleva voi saada aikuiskoulutustukea esimerkiksi koko peruskoulun oppimäärän suorittamiseen, jotta hän sen jälkeen voisi hakeutua ammatilliseen koulutukseen. Vastaavasti koko lukion oppimäärän suorittamiseen etuuden voi saada tilanteissa, joissa sen suorittaminen on edellytyksenä ammatilliseen koulutukseen hakeutumiselle ja/tai pääsyyllä. Henkilön tulee voida osoittaa sellainen koulutussuunnitelma, joka tähtää lukio-oppimäärän jälkeiseen ammatilliseen koulutukseen. Laki aikuiskoulutustuesta mahdollistaa henkilön kieliopinnot aikuislukiossa – tai muussa julkisen valvonnan alaisessa koulutuksessa – mutta opintojen tulee kytkeytyä läheisesti hänen ammattiinsa ja siinä selviytymiseen siten, että opinnot tukevat, täydentävät tai kehittävät hänen ammattitaitoaan.

Koulumatkatuki

Tukeen ovat oikeutettuja *lukiokoulutuksen* tai ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat sekä kansanopistossa vastaavia opintoja harjoittavat Suomessa *päätoimisesti* opiskelevat. Tietoja: *www.kela.fi*.

Tukimuotoja, jotka koskevat yleissivistävää koulutusta,
mutta edellyttävät työssäoloa tai pitkää työelämäkokemusta

Koulutustuki ja ylläpitokorvaus

Eräissä tapauksissa työttömyyspäivärahaan oikeutettu työnhakija voi saada koulutuksen ajalta koulutustukea ja ylläpitokorvausta myös perusasteen ja lukion opintoihin. Ks. edellä Työvoimakoulutuksen tuet.

Koulutuspäiväraha

Eräissä tapauksissa voi saada yleissivistäviin opintoihin. Ks. edellä koulutuspäiväraha.

Opintovapaa

Opintovapaalla tarkoitetaan aikaa, jona työnantaja on vapauttanut työntekijän palvelussuhteeseensa kuuluvien tehtävien suorittamisesta koulutusta tai opiskelua varten *peruskoulun*, *lukion* tai erillisten peruskoulu- ja *lukiokurssien* tai niiden osien suorittamiseen päivä- tai iltäoppilaitoksissa sekä yksityisopiskelijana ja kansanopistoissa. Työntekijöille, jonka päätoiminen palvelussuhde samaan työnantajaan on kestänyt yhteensä vähintään vuoden. Tietoja: Työsuojelupiirit.

Vuorottelukorvaus ja osa-aikalisä

Vuorotteluvapaan ja -korvauksen saaminen ei edellytä opiskelua, joten opiskelu on vapaaehtoista. Vapaiden aikana on mahdollisuus opiskella mitä tahansa ammatillisia, *yleissivistäviä* tai harrastuksia tukevia opintoja jatko- ja täydennysopintoja. Vapaan saaminen edellyttää työnantajan ja työntekijän välistä sopimusta ja työnantajan on palkattava sijaiseksi työtön työnhakija vapaan ajaksi.

Henkilöstökoulutuksen tuki

Työnantajat vastaavat henkilöstökoulutuksen rahoituksesta. Työnantaja maksaa koulutuksen kustannukset, palkan ja päivärahan sekä korvaa työntekijälle koulutuksesta aiheutuvat ylimääräiset kustannukset.

Kuntoutus työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon vuoksi

Koulutus on *yleissivistävää* peruskoulutusta tai ammatillista koulutusta. Edellyttää, että työkyky tai ansiomahdollisuudet ovat sairauden tai vamman takia olennaisesti heikentyneet mutta työkykyä voidaan koulutuksen avulla parantaa. Tietoja: *www.kela.fi*.

Ammatillisen koulutuksen ja työelämässä olevien etuudet

Ammattitutkintostipendi

Tutkinnon on oltava ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain (631/98) tarkoittama ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto. Ei sovellu aikuisen lukiokoulutuksen opiskelijoille. Tietoja: *www.koulutusrahasto.fi*.

Työvoimakoulutuksen tuet

Työttömyyspäivärahaan oikeutettu työnhakija voi saada koulutuksen ajalta koulutustukea ja ylläpitokorvausta. Sen saaminen edellyttää, että henkilö on hyväksytty työvoimakoulutukseen, jonka työvoimaviranomainen on ostanut.

Koulutuksen tulee yleensä edistää ammatillisia valmiuksia, mutta se voi olla myös *yleissivistävää koulutusta – ammattiin tai tehtävään valmentavaa koulutusta – elämäntilanteessa, jossa sen puuttuminen estää työllistymistä tai osallistumista ammatilliseen koulutukseen*. Koulutustukea maksetaan perustukena tai ansiotukena.

Perustuen maksaa Kela ja ansiotuen maksaa jäsenilleen työttömyyskassa. Tietoja: Työvoimatoimistot, www.mol.fi.

Opetushallinnon rahoittaman koulutuksen – sekä tutkintotavoitteisen että aineopiskelun – ajalta voidaan kotoutujille myöntää työvoimakoulutuksessa maksettavaa koulutustukea ja ylläpitokorvausta vastaava taloudellinen tuki eli kotoutumistuki. Tuen maksamisesta päättää työvoimatoimiston lausunnosta Kela. Tällöin puhutaan työvoimapoliittiseen koulutukseen rinnastettavasta toimenpiteestä.

Koulutuspäiväraha

Työmarkkinatuen tai työttömyyspäivärahan suuruista koulutuspäivärahaa voi saada pitkään työelämässä ollut työtön, joka opiskelee päätoimisesti ja omaehtoisesti, niin että opiskelu edistää hänen ammatillisia valmiuksiaan. Tällaisina pidetään ammatillisia perustutkintoja, valmistaa näyttötutkintona suoritettavaan ammatti- tai erikois-ammattitutkintoon, ammatillista lisäkoulutusta ja ammattikorkeakoulututkintoja. Etuuden voi saada myös opintoihin, jotka johtavat ennen työttömyyttä keskeytyneeseen alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon tai johtavat erillisenä ohjelmana suoritettavaan ylempään korkeakoulututkintoon. Myös *sellaiset yleissivistävät opinnot, jotka tähtäävät peruskoulun oppimäärän suorittamiseen tai lukion oppimäärän loppuunsaattamiseen, jotka työvoimatoimisto työnhakusuunnitelmassa tai työllistymis-ohjelmassa toteaa tarpeelliseksi työllistymisen kannalta, oikeuttavat etuuteen*.

Koulutuspäivärahan saaminen edellyttää, että henkilö on saanut työmarkkinatukea tai työttömyyspäivärahaa vähintään kolme kuukautta (65 päivältä) edellisten 12 kuukauden aikana ja ollut 10 vuotta palkkatyössä tai yrittäjänä. Koulutuspäivärahaa voidaan maksaa enintään 500 päivältä. Tietoja: www.tyj.fi ja www.kela.fi.

Oppisopimuskoulutuksen tuet

Päätoimisiin ja omaehtoista ammatillisiin opintoihin; perustutkintoihin, ammatilliseen lisäkoulutukseen ja ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin. Opiskeluaikana henkilö voi saada palkkaa työnopetuksen aikana ja opintososiaalisia etuisuuksia teoriaopetuksen ajalta (päiväraha, matkakustannuskorvaus, perheavustus). Työntaja saa koulutuskorvauksen ja palkkatukea, jos oppisopimus tehdään työttömän työnhakijan kanssa. Tietoja: oppisopimustoimistot.

Maatalousyrittäjän opintoraha

Opintorahaa voi saada maatalousyrittäjänä tai yrittäjäperheen jäsenenä työskentelevä 18–60-vuotias henkilö. Opintoraha on päivärahaperusteinen etuus ja sitä voidaan maksaa enintään 57 koulutuspäivältä kalenterivuodessa. Ei myönnetä yleissivistäviin opintoihin. Tietoja: TE-keskuksen maatalousosasto.

Vieraskieliset tutkintotodistukset ja europassi

Tutkinnon suorittanut saa englanninkielisen opiskelu- ja tutkintotodistuksen vakiintuneesti (pyytämättä) koulutuksen järjestäjältä tai ylläpitäjältä Suomessa vain korkeakoulusta. Tämä koskee myös työvoimapolitiittista koulutusta. Todistuksen liitteessä kuvataan suoritettujen opintojen luonnetta, laajuutta, tasoa, sisältöä ja asemaa kansallisessa koulutusjärjestelmässä sekä suoritettujen tutkinnojen tuottamaa kelpoisuutta.

Ammatillisista tutkinnoista suomalainen koulutuksen järjestäjä antaa pyynnöstä tutkinnon suorittaneelle kansainväliseen käyttöön tarkoitettua liitteen (asetus 811/1998). Suomalaisten ammatillisten perustutkintojen liitteet on tulostettavissa Opetushallituksen verkkosivuilta www.oph.fi/ammattillinenkoulutus/kv-todistukset. Ammatti- ja erikoisammatti-tutkintojen liitteet otetaan käyttöön myöhemmin.

Europassi on työväline kaikille Euroopan kansalaisille hankittujen tietojen ja taitojen osoittamiseksi. Europassi on viiden asiakirjan ”sateenvarjo”.

Elokuussa 2005 käyttöön otettu uusi Europassi koostuu viidestä asiakirjasta, joiden tarkoituksena on auttaa opiskelijoita ja työntekijöitä osoittamaan osaamistaan muualla Euroopassa. Asiakirjat ovat samanmuotoisina käytössä kaikissa EU/ETA-maissa. Europassi-järjestely perustuu *neuvoston päätökseen europassista eli ”yhteisön yhteisistä puitteista tutkintojen ja pätevyyksien selkeyttämiseksi”*. Europassin viidestä asiakirjasta henkilö itse voi täyttää Europass-ansioluettelon ja Europass-kielipassin ja toimivaltaiset organisaatiot (opilaitokset) täyttävät ja myöntävät kolmea muuta asiakirjaa, jotka ovat tutkintotodistuksen liite, korkeakoulututkintotodistuksen liite ja Europass-liikkuvuustodistus.

Europassin perusasiakirja on Europass-ansioluettelo. Se on EU/ETA-kielille käännetty ansioluettelopohja, johon henkilö voi koota tiedot koulutuksestaan, työkokemuksestaan, kielitaidostaan sekä virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankkimistaan taidoista. Ansioluettelopohjia eri kielillä voi hakea CEDEFOPin verkkosivuilta, jossa voi myös täyttää ja tallentaa ansioluettelon esimerkiksi suomen, ruotsin, englannin ja ranskan kielillä. Tavoitteena on, että ansioluettelon voi tulevaisuudessa täyttää kaikilla EU/ETA-kielillä. CEDEFOPin verkkosivuilla on suomen- ja ruotsinkielisten ansioluetteloiden linkit.

Työvoimakoulutuksen hankintasopimuksessa koulutuspalvelun tuottaja voidaan velvoittaa esim. englannin- tai muunkielisen todistuksen antamiseen sitä pyydetessä erityisesti tutkinto-tavoitteisissa koulutuksissa. Todistuskaavakkeena voidaan käyttää Opetushallituksen verkkosivuilla eri koulutusaloille julkaisemia malleja (englanti, saksa, ranska). Ammatillisesta koulutuksesta annettavan vieraskielisen todistuksen ja sen liitteen kirjoittamisen ei tarvitse olla säännönmukaista, mutta se olisi suositeltavaa.

Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston suositukseksi elinikäisen oppimisen avaintaitoista on syksyllä 2006 viimeistelyvaiheessa. Viitekehys sisältää kahdeksan avaintaitoa, joista jokaisesta alkuperäinen asiakirja sisältää nimen, määritelmän sekä kuhunkin avaintaitoon liittyvät olennaiset tiedot, taidot ja asenteet. Viitekehys on luonteeltaan vertailuväline, jonka käyttöön kansallisia, alueellisia ja paikallisia viranomaisia kannustetaan.

1. Viestintä äidinkielellä

Viestintä äidinkielellä merkitsee kykyä ilmaista ja tulkita vuorovaikutuksia, tunteita ja faktoja sekä suullisesti että kirjallisesti (kuullun ymmärtäminen, puhuminen, lukeminen ja kirjoittaminen) sekä olla asianmukaisessa kielellisessä vuorovaikutuksessa kaikissa sosiaaliseen elämään ja kulttuuriin liittyvissä tilanteissa, kuten koulutuksessa, työssä, kotona ja vapaa-aikana.

2. Viestintä vierailla kielillä

Vierailla kielillä tapahtuvalla viestinnällä on pääosin samat ominaisuudet kuin äidinkielellä viestinnällä. Se perustuu kykyyn ymmärtää, ilmaista ja tulkita ajatuksia, tunteita ja faktoja sekä suullisesti että kirjallisesti (kuullun ymmärtäminen, puhuminen, lukeminen ja kirjoittaminen) erilaisissa sosiaaliseen elämään ja kulttuuriin liittyvissä tilanteissa, kuten työssä, kotona, vapaa-aikana, ja koulutuksessa, yksilön omien toiveiden ja tarpeiden mukaan. Vierailla kielillä tapahtuva viestintä edellyttää myös sovittelutaitoja ja kulttuurienvälistä ymmärtämystä. Yksilön suoritustaso vaihtelee kielen neljän osa-alueen ja kielten välillä samoin kuin hänen taustansa, ympäristönsä sekä tarpeidensa ja kiinnostuksenkohteidensa mukaan.

3. Matemaattinen osaaminen ja perusosaaminen luonnontieteiden ja tekniikan aloilla

- A Matemaattisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä käyttää yhteen-, vähennys-, kerto-, ja jakolaskua sekä suhdelukukuja sekä päässälaskuna että kirjallisesti arkipäivän laskutehtävien ratkaisemiseksi. Pääpaino on prosessissa ja toiminnassa sekä tiedoissa. Matemaattisiin taitoihin kuuluu – vaihtelevissa määrin – kyky ja halu käyttää matemaattisia ajattelutapoja (loogista ja avaruudellista ajattelua) ja esittämismuotoja (kaavoja, malleja, konstruktioita, kuvioita/kaavioita).
- B Luonnontieteisiin liittyviin taitoihin kuuluu kyky ja halu käyttää luonnonilmiöiden selittämisessä hyödynnettävää tietoa ja menetelmiä kysymysten yksilöintiä ja näyttöön

perustuvien päätelmien tekemistä varten. Tekniikkaan liittyvällä osaamisella tarkoitetaan teknisen tiedon ja menetelmien soveltamista yksilön toiveita ja tarpeita vastaavalla tavalla. Näiden taitojen molempiin osa-alueisiin kuuluu ihmisen toiminnasta johtuvien muutosten ymmärtäminen ja vastuunotto yksityisenä kansalaisena.

4. Digitaaliset taidot

Digitaalisiin taitoihin kuuluu tietoyhteiskunnan teknologian hallinta ja kriittinen käyttö työssä, vapaa-aikana ja viestinnässä. Niitä tukevat tieto- ja viestintätekniikan perustaidot, kuten tietokoneen käyttäminen tiedon hakuun, arviointiin, tallentamiseen, tuottamiseen, esittämiseen ja vaihtamiseen sekä viestintätarkoituksiin ja osallistumiseen yhteistyöverkoston Internetin välityksellä.

5. Oppimistaidot

Oppimistaidoilla – oppimaan oppimisella – tarkoitetaan kykyä opiskella sinnikkäästi ja tavoitteellisesti. Yksilön olisi kyettävä organisoimaan omaan oppimiseensa liittyvät seikat, muun muassa tehokas ajankäytön suunnittelu ja tiedon käsittely sekä yksilönä että ryhmässä. Avaintaito käsittää myös tietoisuuden omista oppimisprosesseista ja -tarpeista sekä kyvyn kartoittaa tarjolla olevia mahdollisuuksia ja selviytyä esteistä, jotta oppiminen olisi tuloksellista. Se tarkoittaa uusien tietojen ja taitojen hankkimista, käsittelemistä ja sisäistämistä sekä ohjaukseen hakeutumista ja sen hyödyntämistä. Oppimistaito tarkoittaa myös sitä, että oppija käyttää oppimisen perustana aiemmin opittuja asioita ja elämäkokemustaan ja voi käyttää ja soveltaa tietoja ja taitoja eri yhteyksissä – kotona, työssä ja koulutuksessa. Motivaatio ja itseluottamus ovat olennaisen tärkeitä yksilön oppimistaidolle.

6. Ihmissuhde- ja sosiaaliset taidot, kulttuurien väliset valmiudet ja kansalaisuuteen liittyvät taidot

Näihin avaintaitoihin sisältyvät kaikki käyttäytymisen muodot, jotka antavat yksilöille valmiudet osallistua vaikuttaen ja rakentavalla tavalla yhteiskunta- ja työelämään yhä erilaisissa yhteiskunnissa sekä ratkaista tarvittaessa konflikteja. Kansalaisuuteen liittyvien taitojen avulla yksilöt voivat osallistua kansalaisuuteen, koska heillä on tarvittava tieto yhteiskunnallisista ja poliittisista käsitteistä ja rakenteista ja he ovat sitoutuneet osallistumaan aktiiviseen ja demokraattiseen toimintaan.

7. Yrittäjyys

Yrittäjyydellä tarkoitetaan yksilöiden kykyä muuntaa ideat toiminnaksi. Siihen sisältyy luovuutta, innovointia ja riskinottoa sekä kykyä suunnitella ja toteuttaa projekteja tavoitteiden saavuttamiseksi. Yrittäjyys tukee kaikkia jokapäiväisessä elämässä kotona ja yhteiskunnassa ja auttaa työntekijöitä olemaan tietoisia työnsä laajemmasta kehyksestä ja hyödyntämään tilaisuuksia. Se on myös perusta erityistaidoille ja -tiedoille, jota yrittäjät tarvitsevat aloittaessaan sosiaalista tai kaupallista yritystoimintaa.

8. Kulttuurin ilmaisumuodot

Ymmärretään, mikä merkitys on ajatusten, kokemusten ja tunteiden luovalla ilmaisemisella eri välineiden avulla, esimerkiksi musiikin, esittävien taiteiden, kirjallisuuden ja kuvaamataiteiden välityksellä.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-485-191-1

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi